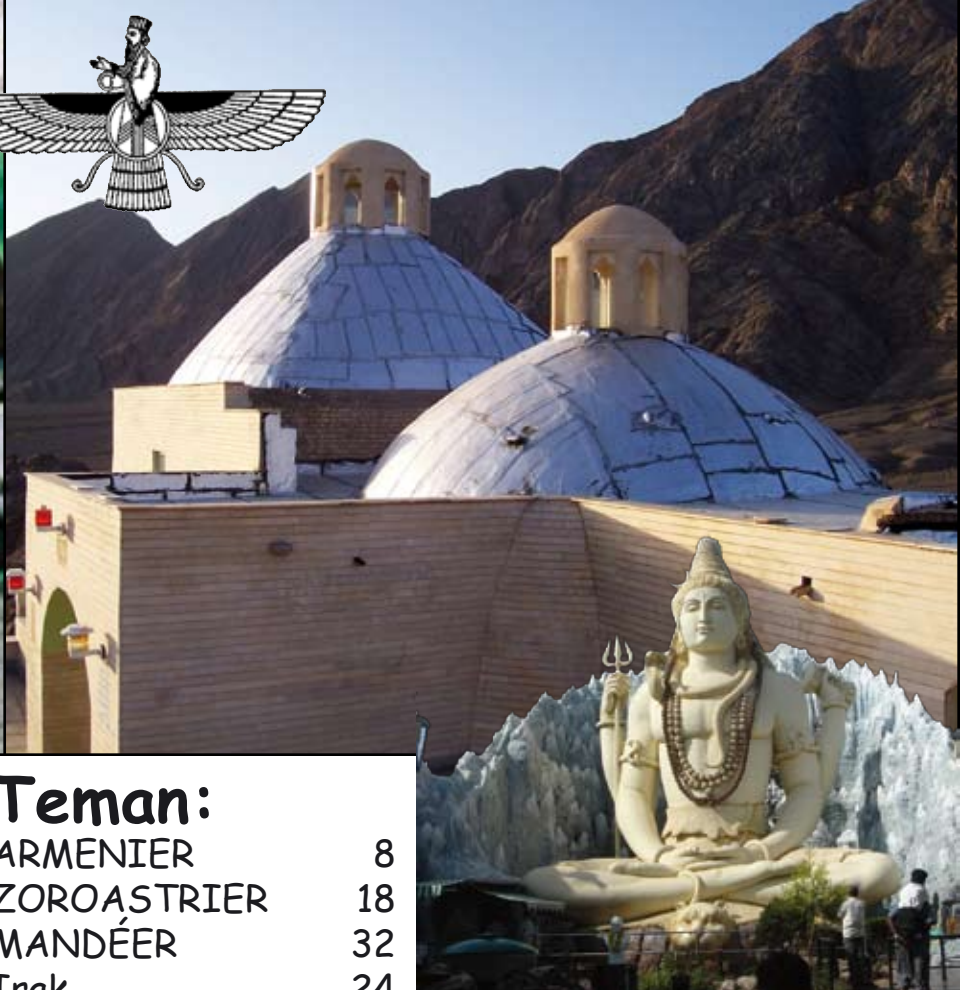

Mångkultur, minoritet och tro

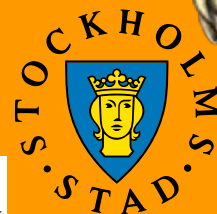
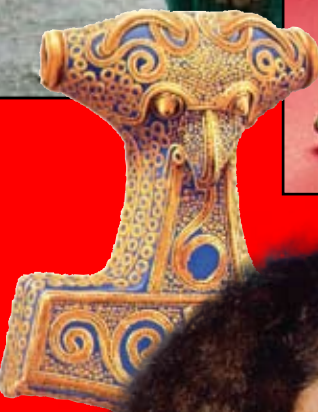
Kulturdebatt 11

Henrik Persson
och Ola Persson, red.

Teman:

ARMENIER	8
ZOROASTRIER	18
MANDÉER	32
Irak	24
Buddhism	40
Fornnorden	44
Biologisk mångfald	54
Uigurer	61
Innehåll	62

Denna skrift är utgiven i serien Kulturdebatt inom ramen för Föreningen Fjärde Världens mångkulturprojekt och med finansiellt stöd från kulturförvaltningen i Stockholms Stad.

Redaktörer: Henrik Persson och Ola Persson

Grafisk form: Lasse Lindgren och Henrik Persson

Bild framsidan: Valborgsmässaofrande i Rinkeby 2006. Foto: Henrik Persson

Bild baksidan: Berget Ararat i nuvarande Turkiet, med eld i förgrunden. Enligt myten var det här Noaks ark strandade. Foto: Sami Güner.

Tryck: Elanders, Stockholm 2007

ISSN 1100-147X

Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Icke-kommersiell-Inga bearbetningar 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/> Verket har publicerats i www.globalarkivet.se.

Förord, och några tack

Ursäkta mig, mina herrar, men får jag fråga – *tror ni på Gud?*

Vi fick frågan av en man i Turkiet för ett antal år sedan. Minst sagt vimmelkantiga efter över tre dygns oavbrutet tågresande ner genom Central- och Östeuropa hade jag och min bror just stigit av tåget på Sirkeci stationen i Istanbul.

Ingen av oss minns faktiskt vad vi svarade. Det är helt klart en fråga som många i dagens Sverige värjer sig för. Jag har ändå märkt att det ofta känns lätt att hänföra sig till den kristna-protestantiska sfären när man befinner sig utomlands och får frågor av denna typ – trots att man hemma kanske betraktar sig som väldigt modern och ateistisk.

Internationellt sett är trostillhörigheten antagligen mer självklar och mindre problematisk för människor i många andra länder än den är i Sverige. Jag är även av det skälet glad att jag redan här i förordet kan lugna den svenskspråkige läsaren med att det på de följande sidorna inte kommer att handla särskilt mycket om vad som är sant eller inte sant när det gäller religionsinnehåll. Snarare är det nutidshistoria vi möter här.

Den röda tråden i denna skrift är alltså kopplingen mellan religion, historia, samhälle och kultur. Stora delar behandlar tre religiösa grupper: Armenier, zoroastrier och mandéer. De utgör idag också kulturella/etniska minoriteter i Stockholm, Sverige och på många andra platser i världen. De har ofta levt som icke-muslimer i en muslimsk omgivning. När vi åhörde eller intervjuade personer som tillhör dessa grupper; Mihran Demirian, Raffi Genjoyian, Farshad Varahkram och Sadi Sadoon tycktes de dock oftast inte problematisera själva sin re-

ligiositet, men däremot ofta följderna av sin folkgruppstillhörighet.

I en intervju i denna skrift hävdar professor Per-Arne Berglie utifrån exemplet buddhismen att religioner varken är onda eller goda – men att de präglar vardagen för hela folk i hela länder.

Annat material ger en bakgrund till händelserna i Irak – glimtar som kan kopplas till dagens uppmålning av en konflikt mellan religioner. Andra artiklar ger glimtar som kan kopplas till hinduismen. Mängder med trosriktningar och religiösa konflikter belyses förstås inte alls.

Islamologen Jan Hjärpe, som också medverkar med en text har i annat sammanhang konstaterat att det när det gäller hans egen väg till intresse för just islam, så var det, mer än själva religionen, den för oss exotiska kulturvärld islam tillhör som lockade.

Rolf Ericsson, till vardags verksam på Utrikesdepartementet, beskriver hur kollisioner kring religion och natursyn kan se ut i dagens Australien. Han visar hur aboriginernas ”naturskopplade” religion kolliderar med exploaterarnas syn.

Kanske kände sig också en del nordbor som en ursprungsbefolkning inför det tryck mot deras gamla kultur och religion som ökades med Hamburgbiskopen Ansgars kristna missionsframstöt här i Norden på 800-talet? Som religionshistorikern Ulf Drobin påpekar i en intervju i denna skrift innebär ju inte det faktum att det finns likheter mellan religionen i det forna Norden och t.ex. kristendomen, nödvändigtvis att de är en och desamma eller har samma ursprung.

Biologen Felicia Lidback ger exempel på hur ursprungsfolken i regnsko-

gen och deras medicinmän berövas sina kunskaper utan att bli ersatta. Hon ger dessutom exempel på hur mångfalden i biologin borde kunna motsvaras av en mångfald i kulturen.

Indiskan Vandana Shiva sätter vid ett Sverigebesök den genetiska mångfalden i rätt perspektiv. Hinduismens baksida, kastväsendet, belyses också.

I denna skrift finns kanske mer av yttranden och uppgifter från dem som tillhör några enstaka olika religioner och minoriteter, eller forskar om dem, och mindre av analys. Därmed inte sagt att analysen inte behövs, eller att den helt saknas. Vi hoppas ändå att materialet kan bli utgångspunkt för diskussion och vidare kunskapsinhämtning – inte minst inom utbildningsvärlden.

Alla som på något sätt medverkat till uppkomsten denna skrift tackas härmed varmt: Först Ola Persson, min medintervjuare och medredaktör, men även Samir Benjaro, tidigare på Stockholms kulturförvaltning. Marcel Quarfood har översatt en artikel från tyska. Kulturanthropologen Martin Lindgren har faktagranskat en text om mandéer. Magnus Svensson, kassör i Föreningen Fjärde Världen, har hjälpt till med ansökan och ekonomi.

Till sist vill jag särskilt nämna Lasse Lindgren, Nya Arbetartidningen, som gjort layout och digital typografering. Rolf och Inger W Persson har givit mig tillgång till arbetsrum och en fungerande dator.

Framför allt ska vi dock tacka alla dem som här själva berättat om sina respektive religioner och kulturer och i vissa fall även bidragit med bildmaterial.

Solna i juni 2007
Henrik Persson

Inledning:

Och efter Mångkulturåret?

Tre religioner? Tre folk? Tre religiösa folk? Tre minoriteter? Ja, hur ska vi beskriva dem som är huvudtemat i denna skrift om mångkultur, tro och minoritet: armenierna, mandéerna och zoroastrierna?

Det korta svaret skulle bli att de är tre distinkta grupper med rötter i västra Asien – eller Mellanöstern, som vi ännu säger med ett begrepp från den tid när den brittiska kolonialismens huvudstad London var världens centrum.

Den armenier, zoroastrier eller mandé du möter i Stockholms tunnelbana lägger du säkert inte märke till. Han eller hon skiljer sig inte, vare sig i klädsel eller utseende från stora grupper av övriga trafikanter. Det vore först om du lärde känna personen, fick möjlighet att följa honom/henne i alla vardagliga och mindre vardagliga situationer, som innebörden i att tillhöra dessa grupper skulle bli tydligare.

Men vad är då en etnisk minoritet? En klok kulturanthropolog lär en gång ha sagt: "Det är rättare att fråga *när* är en etnisk grupp än *vad* är en etnisk grupp". Där satte denne fingret på något som gäller oss alla: Vi agerar på olika sätt beroende på situationen. Det är olika inlagringar i vår personlighet som aktualiseras vid olika tillfällen. Vi väljer att presentera *olika delar* av våra jag – i vardagslivet. Och detta gäller förstås även dem som tillhör de grupper som storsamhället och möjligen även de själva valt att definiera som minoriteter.

Du skulle antagligen – beroende på vem du själv är – märka att när det gäller alla tre av dessa grupper är det i väldigt många situationer väldigt lite som skiljer ditt eget uppträdande från deras. Det är kanske först på det mandéiska föreningsmötet, i den armeniska gudstjänsten eller när zoroastrier från Iran använder det egna modersmålet som du skulle känna dig lite främmande. Kanske så främmande som dessa personer kände sig när de först kom till Sverige.

Ibland kan jag bli lite undrande över att inte fler infödda svenskar inser vilket mirakel det är när invandrare på nästan felfri svenska talar med oss. Hur mycket arabiska, persiska eller armeniska skulle vi själva kunna tala, läsa, skriva efter att ha bott ett år i Bagdad, Teheran eller Jerevan? Eller efter fem år?

Du skulle kanske även om du bara träffade armenier, mandéer och zoroastrier här i Sverige märka att en del av de begrepp du haft för att beskriva dem plötsligt framstår som otillfredsställande. Du skulle också märka att ett undantag direkt måste göras när det gäller armenierna: De är inte en minoritet – i Armenien. De är den enda av dessa tre grupper som idag har en egen nationalstat, belägen i en del av deras ursprungsområde i Kaukasus. Där utgör armenierna en över 90-procentig majoritet av befolkningen.

Armenierna har också utsatts för ett organiserat folkmord som nog mest har sin like i förintelsen av Europas judar. Hitler lär för övrigt hänvisat till det armeniska folkmordet i Turkiet när han beordrade anfallet på Polen: "utrotandet av armenierna är glömt, vilket bevisar att det går att förpassa fler folk till glömskan", resonerade han ungefär.

Och när du inser att zoroastriernas historia är nära kopplad till Iran och de gamla perserrikena, att många mandéer anser sig vara en irakisk ursprungsbefolkning med rötter i det gamla Babylon framstår uttrycket "minoritet" nog som lite ytligt.

Frånvaro av debatt

Det här gäller kanske alla begrepp. Tittar vi närmare på dem blir de otillfredsställande och problematiska. Vad är egentligen "tro"? Vad är egentligen "mångkultur"? Diskussionen om det senare begreppet lyste med sin frånvaro under sistlidna år 2006, av välvilliga myndigheter utlyst som Mångkulturåret

Hur viktig är historien?

Skönskrift är en konst

med tusenåriga rötter.

Här en kalligraf i Iran

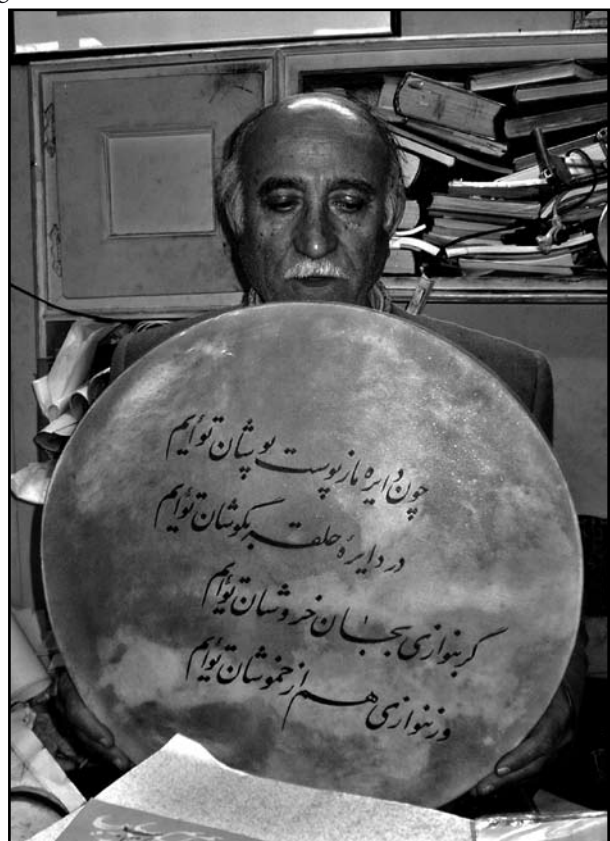
som visar exempel på

sin hantverksskicklighet

med en text skriven på

en trumma.

Foto: Inger Söderquist.

– som för övrigt var ett mycket bra initiativ.

De korta svaren är att "tro" är det samma som religion och att "mångkultur" är den mix av olika delkulturer – av etniskt/kulturellt eller annat slag – som de flesta länder idag och sedan lång tid tillbaka består av. De flesta år i världshistorien har varit mångkulturår.

Därmed inte sagt att det inte funnits eller finns ursprungsbefolkningar – folkgrupper med längre och bättre hemortsrätt i ett område än andra, senare inkomna. Ett exempel i Sverige är samerna. Missionen, skogs-, gruv- och vattendriften förödde både samernas religion och kultur, och den naturmiljö som inspirerat dem till att skapa den. Resultatet ser vi idag: Många samer i Sverige talar inte samiska. Renskötseln är utsatt för ett hårt tryck. När samerna, liksom aboriginer i Australien, nu kräver åter de mänskliga kvarlevorna, skeletten, som storsamhällets forskare rövat från deras gravplatser, stöter de på motstånd och ses inte som en jämbördig kultur.

Mindre mänskliga

Under en mörk, inte alltför avlägsen tid när rasbiologisk forskning och skullmätning pågick med statligt stöd i Sverige "samlades" alltså också kranier och skelett från de koloniserade folkens gravar. Den verksamheten pågick faktiskt in på andra hälften av 1900-talet, även vad gällde samerna i Norge och Sverige. Det påpekandet började här i Sverige göras med anledning av att Sven Lindqvist varit i elden i DN och konstaterat att skelett från Australiens ursprungsbefolkning – aboriginerna – fanns i svenska museer. Nu är de flesta av dem återlämnade, till skillnad från de samiska.

Biologiska och antropologiska rashierarkier var dominerande tankegods i tiden. Det fanns teorier om de olika folkslagens olika – inte lika – värde och "nivå". En indier och en same sågs följaktligen som mindre värd än en britt eller svensk. Eftersom de "primitiva" folkslagen stod på en lägre nivå måste de tas om hand och uppfostras, som barn. Samtidigt sågs de som mindre mänskliga. Därför kunde man göra lite vad som helst med dem. Man skulle aldrig plundrat en europeisk grav på det sätt som t ex forskningsresanden Eric Mjöberg

skändade ursprungsfolkens gravar i Australien i början på 1900-talet.

Alla föreställningar om Sverige och svenska forskare som helgonlika undantag i en rasistisk värld har alltså numera fått sig en rejäl törn. Den svenska rasbiologin av 30-talsmärke med Herman Lundborg och Bertil Lundman i spetsen är ju ett alltmer diskuterat tidstypiskt exempel.

Denna "folkhemrasism" var dock tyvärr vid denna tid i stort sett okontroversiell. Både socialdemokrater och borgerliga var rörande ense om "rasskyddets" väsentlighet och att statliga pengar skulle anslås. Det tycks bara ha varit kommunisterna som inte riktigt var med på noterna.

Talibanen – minst värd?

Det finns följaktligen både förr och nu de som utför det brottsliga grovjobbet på fältet när det gäller kolonialism, imperialism och rasism. Men både förr och idag har föreställningen om "den vite mannens börda" även sina länstolsrepresentanter. Hit hör till och med några av dagens svenska forskare och debattörer som offentligt börjat framhålla till exempel den brittiska kolonialismens fördelar. Vad dessa kolonialismens vänner inte tycks inse är att de då även lär behöva återgå till hela det tänkande som låg bakom kolonialismen. Ett tänkande som bl a manifesterade sig i rasbiologiserande och gravskändande.

Eller behövs kanske ingen "återgång" till rasismens hela ideologi för att rättfärdiga dagens brott mot mänskliga rättigheter? Har idéerna helt enkelt legat där orörda och pyrt hela tiden? När amerikanska soldater idag dör i Irak eller Afghanistan får vi genast veta hur många, var och när. Exakt hur många irakier eller afghaner som dör eller hur det går till får vi ofta inte veta mycket om. En afghan, en irakier, en spångasomalier eller en nordkorean tycks även de ha mindre värde än en amerikan eller en europé. Minst värde har kanske en Guantánamotaliban?

Även på hemmaplan finns frågetecken: är inslag i hanterandet av asylsökande och invandrare i Sverige ännu färgade av unkna rasistiska underströmmar? Och hur behandlas ursprungsfolk i dagens Australien?

Ursprung, religion – och kaffe!

Ursprung, det laborerar ju även ofta

dagens kritiker av mångkulturbegreppet med. Sverigedemokraterna, som fick ökat röstetal år 2006 samtidigt som hatbrotten mot invandrare ökade, talar om svenskt kaffe. Men vad är egentligen svenskt med kaffet? Idéhistorikern Ulla Ekström von Essen vid Södertörns Högskola tillhör de få som noga gått igenom vad Sverigedemokraterna egentligen driver för frågor i sin praktiska politik.

En del av de lokala motioner som partiet fört fram kommunalt före det senaste valet var av typen: "De äldre bör få dricka Zoégas kaffe eftersom det är 'en del av deras kultur'".

Det är intressant att ett främlingsfientligt parti som strävar efter ett "etniskt och kulturellt rent land" tar tag just i Zoégakaffet. Frågan är om Sverigedemokraterna har tänkt igenom det här ordentligt. Slakten Zoéga kommer från Brasilien. Själva kaffet kommer heller inte från Sverige. Den ursprungligaste kaffebönan lär komma från Etiopien.

Som så många andra delar av den svenska kulturen kommer kaffet från andra kulturer. Något sätt att använda kaffet kanske kan kallas "svenskt". Det visar i så fall bara hur fel ute Sverigedemokraterna är. Både kaffet och familjen Zoéga är ju ett utmärkt belägg för att kulturer utvecklas genom att till sig välkomna både nya människor och nya livsmedel.

Lösningarna enklare längre bort

Att Orienten och andra "främmande" kulturvärldar utövar en dragningskraft – och också får en koppling till religion – såg vi kanske exempel på när den totempåle som stått på Etnografiska Museet i Stockholm återlämnades till haislaindianerna i Kanada. Det skedde vid en känslofylld ceremoni den 14 mars 2006 i Stockholm. Skallror, trummor och höga rop ljud från de besökande haislaindianerna både när den gamla pålen fördes upp på lastbilsflaket och den nya restes.

Det hela ägde rum i och utanför Etnografiska Museets byggnad vid Kaknästornet. Ett par hundra stockholmare – inklusive dåvarande kulturministern Leif Pagrotsky – deltog med entusiasm i ritualen denna vackra vintereftermiddag. Det fanns många samer närvarande, men också en majoritet "vanliga" stockholmare som på något sätt blev, eller ville bli, delaktiga i den indianska andlighet

*När haislaindianernas totempåle lämnades tillbaka från Stockholm, Sverige och Etnografiska Museet till indianer i Kanada deltog många vanliga stockholmare entusiastiskt i ceremonierna.
Foto: Inger Söderquist*

som totempålen är ett uttryck för. Hurrarop och applåder, kamerablixtar och videosurr bekräftade detta.

Massmedierna – inte bara i Sverige utan även i Nordamerika och Storbritannien – belyste förloppet kring överlämnandet på olika sätt. Något som diskuterats är att använda de pengar som insamlats i Sverige för att stödja haislaindianernas eget arbete för att lära ut haislakulturen till indianska ungdomar. Nu kommer dessa ungdomar att ha ett stort föremål, en totempåle, från sin äldre kultur och religion att tillgå. Pålen ligger på plats på Kanadas nordvästkust och kan börja användas för detta syfte.

Men hur är det i samma avseende med de minoritetskulturer som behandlas i denna skrifts huvudtema? Både mandéer och zoroastrier saknar helt egna lokaler för sin religionsutövning i Stockholm. Armenierna får hyra in sig i en vanlig protestantisk kyrka och saknar också de en helt egen byggnad.

Ofta ser vi inte det vi har mitt framför ögonen. Längre bort tycks problemen ibland nästan enklare att lösa än hemma. Stockholms Kulturförvaltning skulle här kunna gå in med kraftfulla och handfasta insatser.

Att vara positiv och vilja hjälpa är svårt, kanske särskilt när vi kommer in på områden som har med religiös och kulturell identitet att göra, vilket här ska ges exempel på.

Jag arbetade i perioder under några år kring sekelskiftet 1999-2000 inom vuxenutbildning. Många kultur-

rockar utspelade sig. Jag fick t.ex. vid ett tillfälle höra en diskussion mellan en sjukvårdskunnig – som höll alldeles utmärkta informationstimmor på vår anläggning – och en invandrardeltagare, under den för muslimer heliga fastemånaden Ramadan.

Den sjukvårdskunnige påpekade – säkert med vetenskapen på sin sida – att den inte ansåg att detta med att låta bli att äta och dricka under hela dagtiden var så hälsosamt för deltagarna. Underförstått: "Gärna Ramadan, men varför låta bli att äta och dricka?" En av mina muslimska deltagare av senegalesiskt ursprung – även med i den sufiska Sheik Bambarörelsen – avfärdade omedelbart detta. Denne uppfattade det säkert som att sjukvårdsinformatören ifrågasatte något av det som kanske är själva kärnan i fastemånaden Ramadan: Förståelsen för vad det innebär att svälta. En mening med Ramadan är nog just att man inte ska må bra under denna period, utan dåligt.

Ramadan tycks blivit något som idag genomförs av unga muslimer i solidaritet och medkänsla med världens svältande och fattiga. En tanke som ses som överordnad den enskildes välbefinnande och hälsa.

Soleyman Ghaseminai, själv iransk invandrare, skriver:

"Jag har haft oturen att bevittna massor med kränkande och förringande behandling av människor i egenskap av tolk hos olika myndigheter. I de flesta fall menade dessa

myndighetspersoner inget illa. Ofta ville de visa sin sympati och förståelse med klienterna. De kränkte folk i god tro, utan att veta om det! De utgick från den falska bild de har fått om "de andra", "de från de outvecklade länderna"!

Observera alltså att allt detta inte behöver ligga på ett avsiktligt, medvetet plan hos någon av aktörerna.

Europa och minnet

Vi kan ju inom oss höra vad döda anförvanter och andra sagt till oss – till och med tonfallet yttrandena fälldes med. Samtidigt har vi ofta en klugen inställning till historia. "De döda styr de levande", brukar det ju också heta. Fast alltför styrda vill vi kanske inte bli. Vi vill känna till historien bakåt – men inte för mycket och framför allt vill vi inte göra för stor sak av den. Eller också begriper vi inte värdet av historisk kunskap alls. Och hur gör vi förresten med den allra närmaste världshistorien? Den som utspelade sig för en månad sedan?

En företeelse som det mänskliga minnet tycks ofta inte finnas med i analyser av varför människor agerar som de gör. Men, om vi befinner oss i en utbildningssituation till exempel, minns vi ju vad vi varit med om utanför skolanläggningen – både det positiva och det negativa. När det gäller Europas immigranter beskrev den franske forskaren Étienne Balibar vid ett besök i Stockholm saken så här:

"Europa utgör med sitt koloniala förflutna – vissa länder mer än andra – ett rasistiskt samhälle. "Vi" är civiliserade "de" är barbarer. /.../ I Frankrike tror många att det var bara var vi som uppfann frihet, sekularism och sådant. I själva verket diskrimineras miljoner muslimer i Europa i samband med helgdagar

till exempel. Alla religioner borde behandlas på samma nivå. /.../ Immigranterna möter både i arbetet och utbildningssystemet rasism. Samtidigt finns det starka krafter som försöker motverka den. Europa är inte längre en kontinent där länderna officiellt diskriminerar sina medborgare. Däremot har utlänningar inte samma rättigheter som övriga – men detta anses inte hota demokratin. En institutionaliserad rasistisk stat är något annat. Partier som Vlams Blok i Belgien och Haider i Österrike begär just detta: Att staten ger privilegier åt vissa medborgare och inte åt andra. Ännu finns det dock lagar som hindrar sådant.

Europa är inte en stat. Men se på gränserna och deras hantering! Se på fästningsbygget "Schengen"! Detta är ett hyckleri. Europa vill ha t o m den illegala arbetskraften. Samtidigt bygger man upp "inre" gränser i städerna och på flygplatserna.

Man talar om "säkerhetsproblem". Men vilka är det som är "främlingar"? Det handlar inte bara om utlännningar utan också de som anses svåra att integrera i allmänhet. /.../ EU innebär ett kvalitativt steg. Vi kan få ett supranationellt ramverk som möjliggör en ny grad av diskriminering – som inte fanns tidigare, en regression alltså. Då får vi en situation där tredje världen etableras också inom Europa – eller sänkta löner och sämre fackliga förhållanden./.../

Ett gammalt arabiskt ordspråk lär lyda ungefär: "Den som talar, vet inte. Den som vet, talar inte." Ofta påstås människor skapa samsyn enbart utifrån nu-situationen – såsom i ett tomrum utan att alla tidigare faktorer i livet hos de enskilda aktörerna finns med. Det blir mikro men nästan inget makro. Men för invandrare och flyktingar är t ex inte fängelser, gränsövergångar inom EU, flyktingläger, FN-lastbilar, soldater och bomber sådant de bara läst om i tidningar eller böcker. För dem handlar det om erfarenheter in på bara kroppen. De minns vad som hänt och hur de blivit behandlade. Dessa minneskunskaper har de med sig.

Apropå minne och historia, ibland sägs det att kolonialismens tid är förbi. Men är den verkligen det?

Henrik Persson
Fil kand,
kulturvefare

Fakta ur och/eller lästips:

- Étienne Balibar: *Ras, nation, klass*. 1988. Étienne Balibars yttrande är från ett offentligt möte på ABF-huset i Stockholm 5/11, 2003.
- Agnieszka Bron: *Life history som forskningsansats och undervisningsmetod. Forskares och lärares erfarenheter*. SPOV 17, 1992.
- Marc Ferro, red: *Kolonialismens svarta bok. 1500-2000: Från utrotning till självvranssakan*. Leopard förlag 2005.
- Erving Goffman: *Jaget och maskerna: en studie i vardagslivets dramatik*. 1991.
- S. Ghaseminaï: *Mångkulturella ghetton. Den demokratiska apartheiden*. Hanaförlaget, Angered 1997.
- Markus Hattstein: *Världens religioner*. 1999.
- H.E. Jacob: *Kaffets saga och segertåg*. Natur och Kulturs förlag, Helsingfors 1937.
- Ingmar Karlsson: *Tro, terror och tolerans. Essäer om religion och politik*. Avesta 2005.
- Gilles Kepel: *Kampen om islam*. Atlas förlag 2006
- Göran Larsson: *Att läsa Koranen. En introduktion*. Verbum, Malmö 2006.
- Henning Mankell: *Tea-Bag*. Stockholm 2002.
- Scarlett Morgentau/Jonas Ring: *Intolerans. Antisemitiska, homofobiska, islamofobiska och invandringsfientliga tendenser bland unga*. Brottsförebyggande Rådet/Forum för levande historia 2004.
- Oscar Pripp: *Företagande i minoritet. Om etnicitet, företagande och resurser bland assyrer och syrianer i Södertälje*. Mångkulturellt Centrum 2001.
- Colin Renfrew: *Arkeologi och språk. Det indoeuropeiska ursprungets gåta*. 1990.
- 'Umr Khaiyam: *Ruba lyat*. Eric Hermelin, Lund 1928.
- Wolfgang Schivelbusch: *Paradiset, smaken och förnuftet: njutningsmedlens historia*. 1991.
- Charles Taylor: *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*. Göteborg 1994.

Artiklar:

- Linda Andersson: *Indianer fick tillbaka totempåle*. Dagens Nyheter 15/3, 2006.
- Tobias Brandel: *Indianer fick tillbaka totempåle. Haislafolket från Kanada gav Etnografiska Museet en nytillverkad kopia*. Svenska Dagbladet 15/3, 2006.
- Sofie Bäärnhielm: *Kulturmöten i vården*. Invandrare och Minoriteter 4/2005.
- Ulla Ekström von Essen: "Sverigedemokraterna har kommit för att stanna". Dagens Nyheter 24/9 2006.
- Tidskriften Kulturella Perspektiv nr 3-4 1992. Numret innehåller texter i totempålediskussionen.
- Sven Lindqvist: *Lämna tillbaka skeletten!* Dagens Nyheter 25/8 2003.

Den jag är

Jag skulle vilja se någon makt på jorden krossa detta folk,
denna lilla stam av oviktiga människor vars historia är slut,
vars krig kämpats och förlorats,
vars samhälle vittrat sönder,
vars litteratur är oläst,
vars musik är ohörd,
och vars böner inte längre besvaras.

Försök bara, förinta detta folk, krossa Armenien!

Se om ni kan!

Skicka dem från sina hem ut i öknen.

Ge dem varken bröd eller vatten.

Bränn deras hem och kyrkor.

Sedan, se om de kommer att skratta igen,

se om de inte kommer att sjunga och be igen.

Ty, när två av dem möts någonstans i världen,

se om de inte kommer att skapa ett nytt Armenien.

William Saroyan

Kända armenier i Sverige och världen

Ara Abrahamian, brottare med två VM-guld och ett VM-silver, två EM-silver och ett OS-silver.

Esabelle Reshdouni Aktiv sedan 1997 i Miljöpartiet. Riksdagsledamot sedan 2006.

Ledamot i Kulturutskottet.

Nuhak Demirian, affärsman, Svensk Risimport AB.

Hrach Maroutian, affärsman.

Vartan Vartanian, VD i SKF Eurotrade AB, stationerad i Göteborg. Kom till SKF 1990.

Murad Artin, arbetat på ABF 1986-1990, arbetsförmedlingen i Örebro som chef 1996-1998, riksdagsledamot för vänsterpartiet 1998-2002, kommunalråd.

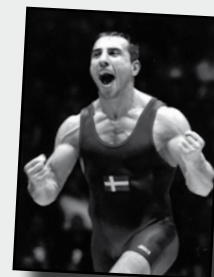
Atom Egoyan

Charles Aznavour

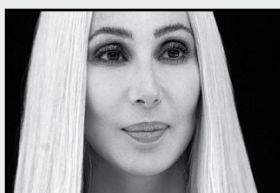
Artem Migoyan

Ara Abrahamian

Esabelle Reshdouni

Cher

Andre Agassi

William Saroyan

Raffi Genjoyian, armenier: – Armenier i alla länder ...

- Det finns armenier i alla länder, och det finns cirka 6 000 armenier i Sverige.
- Bland stockholmsarmenierna finns både politiker, kända personer som brottaren Ara Abrahamian, affärsmän och de som arbetar inom alla slags yrken. Vi har även ett fotbollslag, Homenetmen, och scouter.

Den som berättar är armeniern Raffi Genjoyian, när vi träffar honom på Kafé Levinsky's i Kista.

Hur vill du beskriva det armeniska folket idag? Och vilka är armenierna egentligen?

– Armenien är en mycket gammal nation. Armenien nämns för första gången officiellt som ett land år 512 f.Kr. I Armenien finns också ett 7 500 år gammalt "Stonehenge" som kallas Carahuge, berättar Raffi Genjoyian.

– Det finns cirka 10-12 miljoner armenier totalt. Många är världsberömda, som Aram Kachaturian, kompositören, eller som Charles Aznavour och Cher Sarkissian, sångare och artister. Andra kända är Gerry Kasparov, schackspelare, Ivan Aivazovsky, målare, och Andre Agassi, tennisspelare.

– Flera uppfinnare är armenier. Artem Migoyan konstruerade t.ex. Mig-flygplanet. Dr James Baghian är astronaut, Atom Egoyan filmregissör. Gorj Tokmejian valdes till Kaliforniens guvernör 1989. Vi har också en affärsman som Caluste Gulbenkian, även kallad "Mr 5 %", som äger fem procent av Iraks olja.

– Karl XII var ju 1718 i Bender och mötte politiker från Armenien som han fick med sig till Sverige. I Sveri-

ge av idag är vi kända som affärsmän. Här finns också den kände armeniske brottaren Ara Abrahamian.

– Vi har också ett eget fotbollslag, Homenetmen. De var nyligen på en fotbollstävling i Frankrike, den beskrivs på deras egen websajt.

Många armenier bor i Frankrike, berättar Raffi:

– Stora armeniska minoriteter finns också i Ryssland, Grekland, USA, Kanada och även i Libanon och Syrien. Efter folkmordet 1915 spreds armenier överallt i världen. De kämpar vidare.

– Armenierna är kända som affärsmän och de som var först med mynt. Och armenierna är också ett arbetsamt och konstruktivt folk som kräver sin rätt, säger Raffi Genjoyian.

Raffi Genjoyian är själv född i Syrien:

– Araberna är mycket gästfria: De har principer och respekt.

Armenien utropades redan år 301 e.Kr. till en kristen stat, världens första. Närstående kyrkor är de etiopiska, syrianska och koptiska.

– Jag önskar rättvisa och fred för hela världen, avslutar Raffi Genjoyian.

**Intervju: Henrik Persson
och Ola Persson**

Fader Nerseh Khalatyan är vikarierande ärkebiskop/delegat i armeniska apostoliska ortodoxa kyrkan i Skandinavien.

ԱՐԳԴԼԶ
ԼԼԹՍԻԼ
ԽԾԿՀԶԴ
ՃՍՅԼԾՈ
ՉԴՁՈՍԿ
ՏՐՅԻՓԶ
Օ Խ

Det armeniska alfabetet uppfanns 405 e.Kr. av Mesrop Mashtots.

– Efter folkmordet finns det armenier överallt. Vi kämpar vidare. Många armeniska personligheter är kända över hela världen. Armenierna är ett arbetsamt och konstruktivt folk som kräver sin rätt, berättar Raffi Genjoyian.

Foto: Ola Persson

*Armenien finns idag
som stat i Kaukasus.*

Mihran Demirian:

– Det finns en samhörighet mellan alla armenier

Mihran Demirian har bott i Sverige sedan han var 5 år. Han arbetar här och har gjort sin militärtjänst i Norrland. Eftersom han är armenier är han aktiv i de armeniska organisationerna i Sverige. Vi träffar honom i samband med ett föredrag om Armenien och armenierna. Det blir en spännande berättelse med både ljusa och mörka inslag.

Mihran Demirian är mest aktiv i Armeniska KFI, som bildades 1993 och som har en majoritet av medlemmar från den turkiska delen av Armenien. Armeniska KFI är medlem i Armeniska Riksförbundet.

– Vi har ett fotbollslag för åldrarna 15-45 år och även verksamhet för barn.

Två går bra ...

Mihran Demirian läser inledningsvis också en dikt för oss, skriven av armeniern William Saroyan (se sid. 8). Dikten handlar om att det egentligen inte går att utplåna Armenien, eftersom det kommer att återuppstå varje gång två armenier träffas.

– Och det här är förstås sant, säger Mihran Demirian.

– Samtidigt, konstaterar han lite självironiskt, finns det ett armeniskt talesätt som ungefär säger: "Två armenier går bra, tre förstör det hela".

– Jag fick faktiskt höra en historia på liknande tema av vår nye själasörjare här i Stockholm, en ung munk, säger Mihran.

Berättelsen utspelar sig i helvetet. Djävulen visar runt en av de nyanlända. På en plats finns det tre grytor, och i dem kokas det människor.

– Men varför är locket kvar på en av grytorna, och en är tom och en halvöppen?, frågar den nyanlände.

– Jo, svarar Satan, i den av grytorna där det finns europeer ligger locket på, fast och bra – de är lydiga och följer reglerna. I den tomma grytan fanns det judar, men de har hjälpt varandra att rymma allihop.

– Och i den tredje, utan lock?

– Där har jag armenierna. Där går det ganska bra. Så fort en av dem lyckats få upp locket och försöker att ta sig ut, så drar de andra ner honom i grytan igen ...

Lång och blodig historia

– Den förste armeniske kung som det brukar talas om var kung Hajk, som var sonsonson till Noak, säger Mihran. Han är vår anfader.

– Vi armenier kallar oss själva *hay* och landet är då Haydjanstan.

– Grekerna nådde Armenien år 1000 f. kr. Då fanns en kung som hette Armen, och de började kalla oss "armenikos".

– Staden Diyarbakir – kurdernas huvudstad – grundades faktiskt av en armenisk kung, Dikhran, eller Tigrus den store.

Och det armeniska ursprungliga kärnområdet ligger faktiskt just där, i det som idag brukar kallas de kurdiska delarna av Turkiet.

– Mina föräldrar och jag kom 1974 därifrån till Sverige och vi talade inte armeniska hemma utan turkiska och kurdiska. Det armeniska s pråklet lärde jag mig i Sverige.

Urartierna nämns i Bibeln, liksom Ararat, berget.

Vår historia är lång och blodig, konstaterar Mihran, men det finns en del årtal som är särskilt viktiga för det armeniska folket:

– Vid 1000 f. Kr sker möjligen en blandning med hettiterna, och perserna blir besegrade. Staden Jeravan omtalas, liksom Urartu, 800 f. Kr. Vi

nämns som ett av de folk som besegrade det gamla Assyrien.

– Kung Dikran, som jag talade om, finns faktiskt med i en Hollywood-film. Där pekas han ut för att ha varit elak mot romarriket.

– 301 e. Kr kommer kristnandet av det här området. Man hade haft en egen gudavärld, med inslag från zoroastrier och greker. Men 451 e. Kr invaderas Armenien av perserna.

Frankrike och Armenien

1051 delas kyrkan i en västlig och en östromersk del. 1453 faller Konstantinopel för ottomanska styrkor. Det har då uppstått ett Lillarmenien ovanför Cypren i Killikien, där det också fanns en bas för korsriddarna.

– Det fanns många europeer där och i Killikien möttes alltså armenier och europeer, påpekar Mihran.

Europeerna tar upp det armeniska ordet "baron" som betyder herre. Det sker ingiften i kungaaristokratin. Från det här området flyr en hel del armenier till Frankrike, som alltså har en gammal relation till armenierna – en relation som varar ännu idag.

– Ja, bara för en-två månader sedan besökte ju Jaques Chirac Armenien, säger Mihran.

1385 finns det sista armeniska kungadömet. Det slogs ner av seljukerna, beridna nomader som från öster tränger in – de var osmaner – i Anatolien.

– Men, konstaterar Mihran, osmanerna tillät de erövrade att behålla sin kultur.

I det osmanska välläyt-systemet

blir armenierna ett av de mest trogna folken. Armenierna är diplomater, konstnärer, arkitekter, läkare.

– Det ottomanska imperiet spred sig fram till Wiens portar. Det fanns faktiskt till och med kristna styrkor under ottomanerna som stred mot de fria kristna, berättar Mihran.

– Under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet är den fransk/engelska kolonialismen på frammarsch. Araberna, grekerna, Balkan m.fl. blir fria. Armenierna ville också frigöra sig.

– 1890 kommer de första armeniska partierna med paroller som "Ett folk, ett land". Det blev redan då förföljelser. Kanske 300 000-400 000 armenier dödades på gatorna, säger Mihran. Detta ledde till att mellan åren 1880 och 1890 utvandrade många armenier till USA.

– Det här skildras i boken "Zora".

1915 – folk mord

Sultanen avsattes 1908-09. Ungturkarna kom till makten. De var nationalist och drivande i det stora folk mordet på armenierna 1915.

– Religionen var ett medel för att hålla samman de turkiska nationalisternas eget bygge. De kristna var skyddslösa. "In och ta för er", sa ungturkarna till andra grupper, säger Mihran.

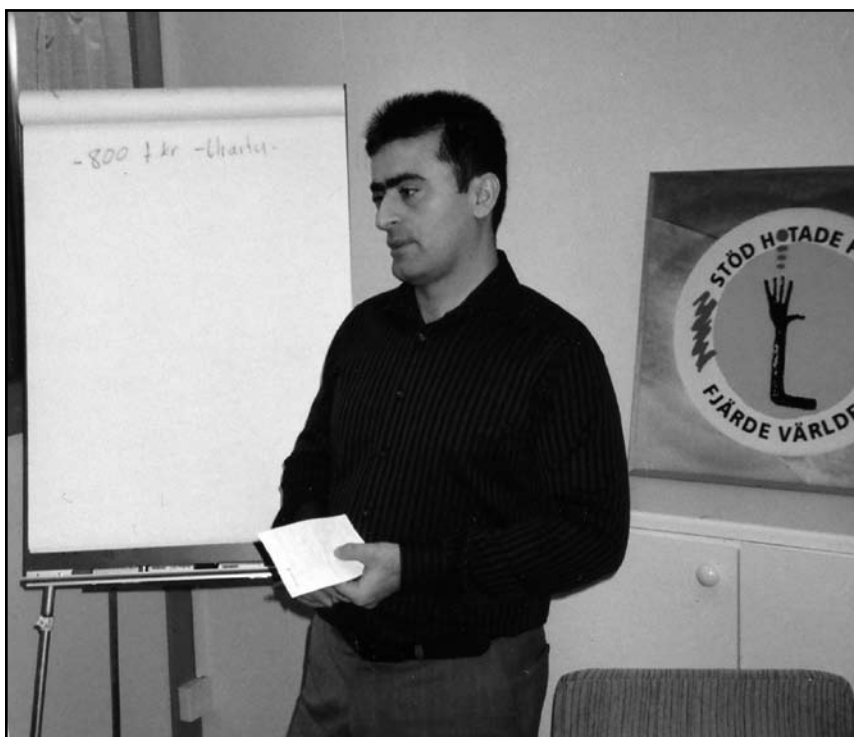
– Människor kunde få en kniv på strupen och tillfrågas om de var kristna eller muslimer. Sa de att de var kristna mördades de. Min egen farfar överlevde dessa tider och kunde berätta för släktingar. Han var en skicklig smed och räddades undan folk mordet av en kurdisk amma.

– Armenierna utgjorde 10 procent av Turkiets befolkning. Av 2,5 miljoner dödades 1,5 miljoner. Många flydde till Jordanien, Syrien, Libanon och Irak, som har stora armeniska minoriteter än idag, och fick en fristad där, säger Mihran.

– Allt det här finns skildrat i en bok "De 40 dagarna på Musa dagh".

Blev sovjetrepublik

1918 uppstår en självständig armenisk republik. Ryska styrkor hade dragits tillbaka från området för att bekämpa de röda. NF – Nationernas Förbund, som var föregångare till dagens FN – ville ha ett samlat europeiskt västerland som kunde ta ansvar för Armenien.

Det fanns armenier i Sverige på Bellmans tid, berättar Mihran Demirian.

– Det här finns också skildrat i en bok, som heter "Tillbaka till Ararat", säger Mihran.

– Flera svenskar var där på den tiden – Wallenberg, bröderna Nobel.

Det fanns olja. Och Alma Johansson var en viktig svensk missionär i området. Armenierna brukar lägga blommor på hennes grav varje år.

Armenien blev så småningom en sovjetisk republik, som överlevde tack vare de rödas invasion. Landet hade antagligen försvunnit annars, anser Mihran.

När vi träffar honom har han just kommit hem från ett möte med armenier – i Bangalore i Indien!

– Ja, det finns faktiskt en armenisk samfällighet där, berättar Mihran.

– Vi armenier kanske kan liknas vid judarna på vissa sätt, säger Mihran. Utmed alla handelsvägar i världen finns det armenier. Det fanns armenier i Sverige på Bellmans tid.

– Och vi har många kända personer och artister som är armenier; sångaren Charles Aznavour, skådespelaren och artisten Cher – hennes far är armenier. Kirk Kerkorian, den rika General Motors-ägaren i USA, har gett pengar till republiken Armenien.

– Jag besökte själv Armenien första gången 1986, berättar Mihran.

– Det finns den här uppdelningen mellan östarmenier och västarmenier, men när jag kom till Armenien var

det som att vara "den förlorade sonen" som återvänder!

– Jag har också varit på många andra samlingar av armenier. Vi kan ju se väldigt olika ut, vara svarta från Afrika eller se ut som kineser. Men det finns en grundläggande samhörighet.

Henrik Persson och Ola Persson

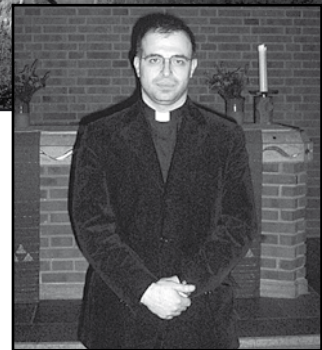
Litteratur på svenska om och av armenier:

- Antonia Arslan: *Lärkornas borg*
- David Marshall Lang: *Armenier – ett folk i exil.*
- Klas Göran Larsson: *Armenier från berget Ararat till bergiga Karabagh.*
- Arslan Mengüç: *Turkiet.*
- Göran Gunnar, Erik Linberg, Jan Bergman och Anders Hultgård: *Längtan till Ararat.*
- Carl Olof Svenning: *Berättare från Armenien.*
- Elisabeth Özdalga: *I Atatürks spår.*

Artiklar av

- Ulf Björklund
- Åke Daun

*Ohan Demirjian som levde på
1700-talet i Sverige, var armenier.
Han var kungens stallmästare på
Överjärva gård i Solna och byggde
ett eget armeniskt kapell.
Foto: Marie Lewné.*

Fader Krikor Chamichian.

Den armeniska gemenskapen i Sverige

Detta är fader Krikor Chamichians berättelse om de äldre kontakterna mellan Armenien och Sverige. Här belyses hur den armenisk-katolska gruppen lever i Sverige idag.

”Den armenisk katolska kyrkan som vi känner den idag är kanske ung sett till åren, men dess band med detta skandinaviska land går så långt tillbaka som till 900-talet. Enligt en svensk legend från 900-talet var en sjöman som hette Petrus så tagen av en armenisk prinsessas skönhet, att han reste till Armenien och gifte sig med henne.

Spår av det armeniska inflytandet ses i många svenska litterära verk och forskningsdokument, speciellt under medeltiden. Historiker tror att svenskarna lärde sig sömnadshantverket från armenierna, liksom en del musik under den tiden.

Men trots de många anknytningarna finns det lite eller inget nämnt av någon verklig och kontinuerlig armenisk närvaro i Sverige förrän under 1700-talet när bättre dokumentation hjälpte till att uppteckna banden mellan Armenien och Sverige.

Sammanlänkade med diplomatiskt liv

Bortsett från individuella kontakter, följde en grupp av armenier från Turkiet den svenska kungen Karl XII till Sverige 1714 och stannade och kom in i det svenska samhället under åren.

Det är också ett historiskt faktum att många armenier anställdes av den svenska ambassaden i ottomanska Turkiet. Bland dessa finns Hagop Tchamichoglu (Tchamichian), utbildad vid Paris universitet som verkade på den svenska ambassaden i Konstantinopel på det tidiga 1600-talet och Hovhannes Mouradgian

som hade en nyckelroll som tolk vid samma ambassad i mitten av 1600-talet.

Under åren blev familjen Mouradgian nära sammanlänkade med det svenska diplomatiska livet i det Ottomanska riket. Den äldre Mouradgians son och sonson, Ignatius Mouradgea d'Ohsson och Abraham Constantin d'Ohsson, är väl kända av svenska historiker. Båda två var katolska armenier, och tjänade i nyckelpositioner inom diplomatin under många år.

Hedersmedlem av Uppsala vetenskapsakademi

En annan armenier, Abraham Constantin, som utbildades i Frankrike, tjänade i den svenska diplomatiska kåren och var flera gånger stationerad i Spanien, Holland och Tyskland. Han dog i Berlin 1851. Abraham avslutade sin utbildning vid Uppsala universitet i Sverige, och studerade svensk litteratur, historia, mytologi och kultur. Han arbetade nära med den berömde vetenskapsmannen John Berzelius och blev hedersmedlem av Uppsala vetenskapsakademi som erkännande för hans forskning i kemi.

Men familjen Mouradgea d'Ohsson som hedrades av den kungliga familjen och som fick sin egen soldatuniform som tack för sitt arbete, var inte de enda människorna som var involverade i det svenska diplomatiska livet. Jean Anastatsi, en armenisk handelsman från Damaskus, var svensk generalkonsul i Egypten från 1828 till 1857. Paul Serphino, Serafian,

hade en liknande viktig uppgift vid den svenska ambassaden i Konstantinopel.

Byggde ett litet kapell

Denna trend fortsatte under många år. Ohan Demirjian, Stepan Bey Demirjians son som var utrikesminister i Egypten 1844-1853, var involverad i öppnandet av Suezkanalen. Han etablerade nära band med den svenska kungliga familjen. Demirjian, som bosatte sig i Sverige och fick medborgarskap 1867, är väl känd i svenska akademiska kretsar. Han är författare till två böcker om handelsrelationer och kontakter mellan europeiska länder och Orienten vid den tiden.

Enligt nutida forskning byggde Demirjian ett litet kapell utanför Stockholm. Byggnaden finns fortfarande kvar och arkitekter som är bekanta med armenisk kyrkostruktur är övertygade om att dess inre stil, speciellt dess bågar och altarlika sektion, är väldigt lik den man ser i armeniska kyrkor världen över.

Den armenisk-katolska gemenskapen i Sverige är inte stor. Vi är 150 familjer spridda över Sverige. Vi har två mässor i månaden i Stockholm. Efter mässan lär vi vanligtvis ut armeniska till dem som inte alls pratar armeniska. Den första söndagen i varje månad har vi mässa i Södertälje, där vi har en liten gemenskap. Vi har tidvis även mässa i Trollhättan där en liten armenisk grupp har slagit sig ner. ”

Årtal ur Armeniens historia

Armeniens och armeniernas historia beskrivs här utifrån ett urval av årtal av Vahagn Avedian. Det här är alltså här inte något bidrag från en neutral historieforskning, om en sådan nu existerar. Istället får vi en lätt redigerad översikt där en armenier som sökt i vetenskapliga verk beskriver sin historia fram till nutid – ur sin egen synvinkel.

Armenien är en stat i Kaukasien i västra Asien; den räknas dock ofta kulturellt och politiskt till Europa. Landet gränsar till Georgien, Turkiet, Azerbajdzjan och Iran.

Armenien är som nation mycket gammal, med rötter i antiken. Den armeniska nationen har sin vagga i området runt Vansjön. Genom att ligga i korridoren som sammanbinder Asien med Europa har Armenien och dess kultur färgats starkt av dessa två världar och förvandlats till en smältdegel vari de två världarnas kultur har gett upphov till en säregen blandning av bägge två.

Urartus kungadöme

Det urartiska riket nämns för första gången i skrifter som efterlämnats av Assurbanipal, Assyriens konung. Centrum för Urartus kungadöme låg vid sjön Van och det utvecklades till en respektingivande granne till Assyrien.

De ursprungliga armeniska stammarna börjar bosätta sig på det armeniska höglandet och etablera sig där. Enligt legenden hette deras stamfader och ledare Hayk, som armenierna anser som sin stamfader. Därför kallar armenierna sig själva för "hay" eller "haj", medan grannarna kallade dem för deras gamla namn, nämligen armenier, och landet för Armenien.

521 f Kr Armenien nämns då i en kilskrift på den persiske kung Darius I:s tid.

782 f Kr Urartus kung, Argishti I, grundar staden Erebouni som är dagens Jerevan, Armeniens huvudstad. Armenien har upplevt fyra kungadömen:

- Dynastin Artashisian, Armeniens första kungliga dynasti, 190 f Kr – 12 f Kr. Kung Artashes I utropade sig 190 f Kr som kung av Armenien och blir grundare till den första armeniska dynastin Artashisian.

- Tigran den Store skapar Storarmenien 95 f Kr–56 f Kr. Tigran II:s Armenien når 70 f Kr. höjden av sin makt. Hans imperium sträcker sig från Kaspiska havet i öst till Medelhavet i sydväst och Svarta havet i nordväst.
- Krig utbryter mellan Rom och Armenien 69 f Kr. Lucullus drar ut i sitt första krigståg mot Tigran II.
- Dynastin Arshakounian blir Armeniens andra kungliga dynasti 53 e Kr – 423. Tirdat I hade stigit upp på Armeniens tron 53 e Kr och grundat den armeniska dynastin Arshakounian.

301: Världens första kristna stat

År 301 e Kr, när kung Tirdat utropar kristendomen som landets statsreligion blir Armenien också det första landet som antar kristendomen som officiell religion. Landet blir ortodox kristet och en del av den orientaliskt ortodoxa kyrkan. Som Armeniens apostel och grundaren av den armeniska kyrkan nämns martyrerna Judas Taddeus och Bartolomaios. Gregorius Upplysaren ses som den armeniska apostoliska kyrkans förste katolikos – ärkebiskop.

378 Kung Vagharshak kröns till Armeniens kung. Under de kommande åren delas Armenien i två läger, ett som stöds av Bysans och ett som stöds av sassaniderna.

405 Mesrop Mashtots uppfinnar det armeniska alfabetet. Detta på uppdrag av kung Vramshapouh och katolikos Sahak I.

451 På våren invaderar den persiska armén Armenien. Det sker efter att armenierna har vägrat överge kristendomen och kastat ut Yezdgerds sändebud. Slaget vid Avarayr den 26 maj går till historien: En liten armenisk armé, under ledning av Vartan Mamikonian, förlorar slaget. Men de lyckas övertyga Yezdgerd att överge sina pla-

Armenien – ett land i Kaukasus

Armenien har en yta av 29 800 km². 17 procent av befolkningen arbetar inom jordbruk, 42 procent inom industri, 40 procent inom service. Bergslandskapet medger inga storjordbruk, men grönsaker, frukt, spannmål och tobak odlas. Vindruvsodling bidrar till en betydande produktion av vin och och konjak. Huvudstad är Jerevan. Armenier utgör 93 procent av befolkningen. Det finns även mindre grupper av ryssar, azerer och kurder. En stor del av t.ex. azererna har dock lämnat Armenien sedan 1988, efter det första utbrottet av strider om Nagorno-Karabakh. 95 procent av befolkningen är kristna, 5 procent muslimer.

Fakta från bl.a. Bo Kage Carlsson: *Mellanöstern och Centralasien. Islam, olja och utveckling i orons bälte*. Stockholm 2002.

ner på armeniernas omvändelse.

639 Araberna inleder sitt faltåg mot Armenien men slås framgångsrikt tillbaka av armenierna under kriget under 640 och 642. Armenien och landet hamnar under deras styre fram till år 859.

862 Prins Ashot Bagratouni erkänns av kalifaten och Bysans som Armeniens kung. Dynastin Bagratounian blir Armeniens tredje kungliga dynasti 862 e Kr – 1045 e Kr.

913 Azerbajdzjans emir, Afshin, anfaller Armenien.

918 Sëmbat I:s son, Ashot II, återerövrar Armeniens tron och landet får sin självständighet tillbaka.

1000-talet: anfall och plundringar
De första seldjukiska turkarna anfaller Armenien 1042, men körs tillbaka.

1045 Bysans invaderar Armenien och landet förvandlas till en provins inom det östromerska imperiet. Dock lyckades kungadömena Kars och Lori behålla sin självständighet i ytterligare 100 år.

1048 De seldjukiska turkarna anfaller Armenien igen. De kommer ända fram till provinsen Karin – nuvarande Jerevan – och massmördar staden Arzens, dagens Erzurum, hela befolkning.

1064 Huvudstaden Ani faller. Bagratouniernas gamla ståtliga huvudstad, de 1001 kyrkornas stad, plundras och jämnas med marken. Befolkningen slaktas urskiljningslöst.

1080 Den stora emigrationen till Kilikien

Prins Rouben är en armenisk prins av ätten Bagratounian. Tillsammans med några andra furstar har han utvandrat från Armenien och kommit till Kilikien vid Medelhavskusten. Där grundas 1080 ett nytt furstendöme i den bergiga delen av området. Detta blir grunden för den fjärde armeniska kungliga dynastin, Roubinidynastin 1187-1375. Armeniska Kilikien brukar ibland kallas "det nya Armenien".

1187 Levon II, känd som den magnifika, kommer till makten. Under hans tid utropas Nya Armeniens självständighet. Landet blir ett kungadöme. Nya Armenien når fram till Medelhavskusten.

1374 Levon VI Lusignan, kom till makten. Han kommer att bli den siste armeniske kungen.

1514 Sultan Selim I, känd som "den Grymme", anfaller Persien, besegrar

Ismail Shahs armé och erövrar större delen av Armenien 1516. Det är alltså först i början av 1500-talet som de ottomanska turkarna får kontroll över Armenien.

1722 Karabakhs fem armeniska furstendömen återfår sin självständighet.

Ryssland gör entré i Kaukasus

Ryssland gör entré i Kaukasien vid 1700-talets slut. Man börjar sin expansion söderut mot Persien och västerut mot det ottomanska imperiet.

1799 Napoleon Bonaparte planerar bl.a. att använda armenierna i sitt krig mot Acre (Akko på hebreiska), ett korsridarfurstendöme i närheten av Jerusalem, för att sedan nå Konstantinopel.

1827 Ryssland erövrar Östarmenien och drabbar samman med det ottomanska imperiet 1828. England gör allt i sin makt för att hålla det ottomanska imperiet intakt och skydda det från sönderfall. Förföljelserna av armenierna i Västarmenien börjar ta fart.

1876 Armenierna i Van överfalls av turkar, under ett oförklarligt fanatiskt upplopp, och de armeniska kvarteren sätts i brand. De armeniska befolkningarna i Kars, Basen och Van ådrar sig svåra förluster.

1878 Ryssland besegrar det ottomanska imperiet. Ryssland får enligt avtalet provinserna Kars, Ardahan, Batumi och Bayazid. Den 14 juni undertecknas ett hemligt avtal mellan England och det ottomanska imperiet. I avtalet ger England löfte om att tvinga tillbaka Ryssland ut ur Västarmeniens provinser.

1885 Den första armeniska rörelsen grundas i Europa.

1890 Dashnakpartiet grundas. Blodbad i Erzurum. Ottomanska militärer tränger sig in i armeniska kyrkan i Erzurum för att leta efter gömda vapen.

1892 Följande mål deklarerar under Dashnakpartiets första parti-stämma: "Politisk och ekonomisk frihet åt Västarmenien."

1893 Turkarnas försök till nedslagning och förintande av aktiviteter hos det armeniska partiet Héntchak slutar med händelserna i Mersivan där man bränner ner den armeniska högskolan och arresterar och dömer flera armenier till döden. Händelserna väcker stor vrede och avsky hos det anglosax-

iska folket och Storbritanniens officiella myndigheter.

1894 -96: Förövning till folkmordet 1915

1894-1896 äger massmord på armenier rum. I september 1895 arrangerar armenierna i Konstantinopel en demonstration under ledning av Héntchak-partiet som slutar i ett nytt blodbad.

Storskaliga massakrer ägde rum även i Trabizond, Bayberout, Erzurum, Erzindjan, Bitlis, Diyarbakir, Kharpout, Arabkir, Malatya, Sivas, Mardin, Eintab, Marash och Caesarea. 3000 armenier mördas, de flesta är kvinnor och barn som hade tagit skydd i stadens kyrka. De bränns levande till döds inne i kyrkan.

1896 Nya massmord sker allttjämnt i Moush och Kilis Vajin. 150 000 armenier mister livet. 100 000 flydde undan till Transkaukasien, Balkan och USA. 2 500 samhällen tömdes helt. Dessa aktioner tvingade en grupp på cirka 500 000 till total fattigdom.

1897 Den nya ryska tsarregimen börjar tillämpa sin antiarmeniska politik i Transkaukasien. Man stänger 300 armeniska skolor i Östarmenien och hundra andra i resten av Transkaukasien. 458 andra armeniska institutioner t.ex. bibliotek, stängs. Armeniska tidningar konfiskeras och hjälporganisationer trakasseras. Samtidigt sätts en riktig spionorganisation upp runt den armeniska kyrkan och dess präster. På order av den ryska regeringen börjar ryska tidningar att hetsa upp allmänheten mot armenierna.

Det ryska imperiet antar en aggressiv policy mot icke-ryska folk inom imperiet.

1905 Till de ryska tjänstemännens förvåning och tatarernas överraskning kan armenierna, efter återhämtning från det initiala överraskningsmomentet, samla sig runt sitt parti mot denna gemensamma hotbild. De startar en kamp för bevarandet av sin nationella existens.

Under ledning av armeniska ledare som Armen Garo Pasdermadjian i Tbilisi, Nikol Duman i Baku, Dro och Khetcho i Jerevan och Vartan i Shushi igångsätter armenierna ett väpnat motstånd mot anfallen från mördarna och plundrarna. De går sedan från en defensiv ställning till en offensiv.

Överallt, i Baku, Jerevan, Shushi,

Nakhichevan, Tbilisi och Elisabetpol reser sig armenierna mot anfallarna.

1907 Vid Dashnakpartiets fjärde stämma och som en följd av de händelser som ägt rum i Västarmenien såväl som i Östarmenien, utvidgades detta mål. Därmed kräver Västarmenien självstyre inom ottomanska imperiets ramar och Östarmenien självstyre inom ramarna för en federativt Ryssland.

1908 Ungturkarna kommer till makten i Turkiet.

1914 Den 8 februari, på Rysslands begäran som också stöddes av England och Frankrike, undertecknades en reformplan. Enligt denna plan skulle man utse två internationella övervakare från neutrala länder. Dessa skulle övervaka administrationen och styret i de armeniska provinserna i det ottomanska imperiet. Denna reformplan garanterade även att armenierna, i relation till deras antal i varje provins, skulle bidra med ett antal armeniska rådgivare, tjänstemän och poliser till de lokala myndigheterna.

Första världskriget inleds. I staden Van tändes i juni 1914 det första världskrigets gnista. Chateaubriand har sagt: *"Under historiens gång inträffar händelser vilka är som ett hån mot människans öde"*. Turkiska ledare har efter förlusterna i väst börjat vända blicken mot öst. De planerar en förening av alla turkiska folk, vilket skulle leda till ett enat imperium som sträcker sig från Bosporen till Centralasien. Det finns dock ett uppenbart hinder för denna plan. Även om man skulle klara av att splittra Ryssland så utgör de kristna icketurkiska armenierna ett uppenbart hinder på vägen för förverkligandet av denna dröm.

Det armeniska folkmordet 1915

På kvällen den 24 april började Turkiet att tillämpa utrotningen på armenierna med massarresteringar och massavrättningar av stora armeniska personligheter. Detta datum högtidligt hålls idag av Armenien och runt om i världen som minnesdagen av 1915 års armeniska folkmord.

De armeniska invånarna massdeporteras och körs i långa karavaner mot Mesopotamiens och Syriens öknar. Armenierna mördas urskilningslöst, inklusive och kvinnor och barn, så att man nästan inte kan tro att något sådant kan inträffa i verk-

ligheten utan bara i de mest horribla och sorgliga sagorna.

1915 Av 2 100 000 armeniska invånare i Turkiet så utsattes 1 800 000 av dem för denna plan och mer än 1 000 000 miste livet. Endast några hundratusen lyckas fly till Transkaukasien eller överlever i Syrien och Mesopotamien.

1917: Ryska revolutionen

Den ryska revolutionen äger rum 1917 och resulterar i att Ryssland drar sig ur kriget. Försvaret av den kaukasiska fronten lastas därmed helt och hållet på armenierna som på egen hand måste slåss mot den avancerande turkiska armén.

1918 Republiken Armenien bildas 28 maj – 2 december 1920. Armenisk självständighet.

1920 I april, under konferensen i San Remo, ägnade sig premiärministrarna för England, Frankrike och Italien, åt att skapa ett fredsavtal med det ottomanska imperiet. I Armenienfrågan beslutade man att skapa en armenisk stat bestående av provinserna Trabizond, Erzurum, Van och Bitlis.

Fredsavtalet i Sèvres erkänner också det självständiga Armenien bestående av Öst- och Västarmenien. Den 10 augusti äger under-tecknandet av fredsavtalet mellan Turkiet och de allierade rum, i gästhallen till en porslinsfabrik i förorten Sèvres i sydvästra Paris.

A. Aharonian representerade republiken Armenien. Officiellt och rättvist erkändes Armenien internationellt, i och med undertecknandet av Sèvres-avtalet och dess § 88. Turkiet deklarerar att det, precis som i de allierades tidigare erkännande, erkänner Armenien som ett självständigt och fritt land.

Gränsdragningen mellan Armenien och Turkiet i provinserna Erzurum, Trabizond, Van och Bitlis överläts till USA:s president, och de godkänner hans beslut i denna fråga.

1920 Den 2 december tvingas den armeniska regeringens representanter i Alexandropol att acceptera de påtvingade fredsvillkoren från regeringen i Ankara. Turkiet behöll inte bara Västarmenien utan annekterade även Kars och Ardahan i enlighet med avtalet i Brest-Litovsk.

Dessutom annekterade man även provinsen Igdir och krävde bildandet och omvandlingen av Nakhichevan

till en självständig tatarisk stat. Därmed omvandlades republiken Armenien till den sovjetiska republiken Armenien som införlivades i Sovjetunionen.

1921 Avtal mellan sovjetiska Ryssland och Ankararegeringen. Den turkiska gränsen dras ända fram till floden Aras och omfattar därmed den bördiga Igdirslätten och berget Ararat.

Karabakh och Nakhichevan införlivas in i Azerbajdzjanska SSR:

Den 5 juli beslutar Högsta Sovjet att områdena Karabakh och Nakhichevan ska införlivas in i sovjetrepubliken Azerbajdzjan, något som den armeniska republikens ledning protesterade mot, dock utan resultat.

1922 När en ny konferens hölls i november 1922 i Lausanne för att överse punkterna i Sèvres-avtalet hade läget skiftat förvånansvärt till Turkiets fördel. Enligt Winston Churchill hade "de allierades armé 1918, vid bordet för fredskonferensen, nått en total seger mot Turkiet".

1987 Europaparlamentet erkänner det armeniska folkmordet.

1988 Plötsligt, och oväntat, den 13 februari, började Karabakhs armenier att demonstrera i sin huvudstad Stepanakert, för ett förenande med den armeniska republiken.

1988 Den 26 februari svarar azeriska nationalister genom brutala dåd i Sumgait. Armeniska individer attackeras i sina hem, på sina jobb och på gatorna. Minst 31000 personer miste livet innan sovjetiska trupper satte stopp för blodbadet.

1988 Den 7 december ödelägger en massiv jordbävning, med en styrka av 7.1 på Richterskalen, norra Armenien. I staden Spitak dödade jordbävningen minst 25 000 och lämnade hundratusentals hemlösa.

Den andra armeniska republiken

Den 21 september 1991 utropar Armenien sin självständighet och sitt utträde ur Sovjetunionen.

2001 Armenien firar 1700 års jubileum för antagandet av kristendomen som statlig religion vilket gör Armenien till världens första kristna stat.

**Vahagn Avedian
med hjälp av Alex Sharoyan
och Raffi Genjoyan**

"Vår styrka måste ligga i vår snabbhet och skoningslöshet. Jag har beordrat våra specialstyrkor inom SS att gå över gränsen till Polen och mörda deras män, kvinnor och barn utan åtskillnad. När allt kommer omkring, vem minns idag folkmordet på armenierna?"

Utdrag ur Adolf Hitlers tal till sina officerare den 22 augusti 1939 i Obersalzberg, inför angreppet mot Polen.

Den armeniske ledaren Papisian blickar ut över spåren av massakrerna vid Der-ez-Zor 1915-1916.

Den turkiska journalisten Yelda Özcan berättar om sin syn på det turkiska förnekandet av folkmordet på armenierna.

Historiekonferens om armeniska folkmordet 1915: – En bricka i spelet kring Turkiets EU-inträde

Stämningen är laddad när jag kommer in i ABF-husets Z-sal. Säkert ett par hundra åhörare, de flesta armenier, syrianer och assyrier, lyssnar intensivt när den turkiska journalisten Yelda Özcan talar.

– Det är ett faktum att förnekandet av folkmordet på armenierna ingår i den turkiska identiteten – och jag skäms över detta som turk, säger hon. Kraftiga applåder utbryter i salen.

Stockholm, 15 november 2005. Tessa Hofmann från Freie Universität Ber-

lin föreläste om situationen i det ottomanska riket i början av 1900-talet. Professor Vahakn Dadrian försökte beskriva det armeniska folk mordet och förklara vilka källor som finns. Dadrian är författare till boken "The History of the Armenian Genocide".

David Gaunt från Södertörns högskola belyste hur och varför assyrier, syrianer och kaldéer blev inblandade i folk mordet.

Kemal Cicek från Turkiska Historieföreningen påstod att folk mordet inte varit ett sådant och att armenierna istället borde vara nöjda med

att den turkiska regeringen deporterade dem till bättre platser. Yelda Özcan redogjorde för orättvisor som än idag drabbar minoriteter i Turkiet.

Debattledare var Arne Ruth, i den avslutande debatt som var öppen för åhörarna. Turkiets representant i denna var Kemal Cicek. Han gav en provkarta på vanliga läsningar kring frågan i Turkiet och fällde yttranden av typen:

– Vad är det för bra med att tillhöra en minoritet?

Cicek lade en stor del av skulden för folk mordet på armenierna, som han beskrev som rika, så rika att de dessutom ajälva borde bekosta

den fortsatta forskningen kring frågan om folk mordet på dem i Turkiet!

– Hur mycket vill du ha, ropade en åhörare ironiskt.

Provkarta på ståndpunkter

Professor Vahakn Dadrian ansåg att Turkiet inte kan förneka folk mordet med tanke på de faktabevis som finns, inte minst ögonvittnen.

– Frågan har idag blivit en spelbricka i Turkiets relation till Nato och när det gäller Turkiets EU-inträde, ansåg han.

Forum för levande historia arrangerade konferensen i samarbete med bl a Södertörns högskola, ABF, Armeniska riksförbundet, Assyriska riksförbundet och Syrianiska riksförbundet.

Denna konferens gav en provkarta på ståndpunkter och skribenter i fråga om det armeniska folk mordet 1915, och dess konsekvenser idag. Att frågan ännu är känslig visar ju det faktum att den turkiska mottagaren av Nobels litteraturpris Orhan Pamuk var nära att fängslas när han påstod att det armeniska folk mordet verkligen ägt rum. Även mordet på journalisten Hrant Dink talar sitt tydliga språk – liksom de omfattande protestdemonstrationer som följde på detta i Turkiet.

Henrik Persson

Några fakta är också från en text av Vartuhi Budur-Kosayan

Deltagare på historiekonferensen, ovanifrån:

Tessa Hoffman

Kemal Cicek

Arne Ruth

Vahakn Dadrian

David Gaunt

*Foton detta uppslag: Esamedia.se/
Forum för levande historia.*

Pir-e Herisht, en zoroastrisk helig plats nära Ardekan, Yazd-provinsen, Iran.

Farshad Varahram, zoroastrier:

– Zarathustras lära behövs än idag

– Zoroastrismen växer. Många ansluter sig numera till oss i länder som Brasilien där vi förut inte varit många.

Det berättar zoroastriern Farshad Varahram när jag lyssnar till honom på ett informationsmöte i Stockholm. Men vem var egentligen Zarathustra? Och vilka är zoroastrierna, hans efterföljare idag?

Zoroastrismen anses vara en av världen äldsta monoteistiska religioner, det vill säga med tro på en enda gud. Den brukar sägas ha grund i dualistiska, tvådelade, föreställningar med ursprung i det gamla Persien, Iran. Enligt Farshad Varahram spreds zoroastrismen mycket riktigt först i Iran, Afghanistan, norra Indien, Tadjikistan och Turkmenistan.

– Judendomen sägs vara urmonoteistisk, men i så fall är zoroastrismen det också, säger Farshad, som till vardags arbetar som webbansvarig.

– En stor skriftsamling, Avesta,

beskrivs ofta som grundvalen för zoroastrismen. Farshad menar att det egentligen bara är en del av den, Gatha, som kan anses komma från Zarathustra själv.

– Avesta är en samling av traditioner och tro från tiden innan Zarathustra och rekonstruktioner gjorda efter hans tid. Jag står inte för Avesta, säger Farshad och visar en bok med Gathatexterna, som finns översatta till olika språk.

– Enligt de flesta forskare levde Zartasht, eller Zarathustra som ni säger, för 3745 år sedan. En del av

dem menar att han levde i Balkh i nuvarande Afghanistan eller i östra delen av Iran. Då talades ett språk som kallats "gathiska".

Zarathustra – en frihetskämpe

Det är alltså i en tid och i ett samhälle i Asien, över 1 700 år före vår tideräkningens början, som Zarathustra lever och verkar.

– Vi ser det som att människan vill förknippas med det övernaturliga, det övermänniskliga och att Gud har talat till Zarathustra om sina anhängare.

– Zarathustra ställde frågor hela tiden och fick lära sig den kunskap som var aktuell då. Han såg på växterna, på himlen. Han var mycket intresserad av astronomi och studerade stjärnorna och deras position länge. Han lärde sig mycket om naturen.

– Zarathustras ungdom präglades av frågor om det som hände runt omkring honom. Han var nyfiken på orsaken till de förändringar som skedde runtomkring honom.

– Han ställde frågor och var inte nöjd med svar som inte ledde vidare till vettiga förklaringar, helt enkelt en intellektuell person berättar Farshad.

– Människorna levde i klanformer. Hövdingarna och prästerskapet var de mäktigaste i samhället. Hövdingarna härskade och krävde in skatt.

Det fanns ett prästerskap som hade ensamrätt på kontakterna mellan människor och gudar. Prästerskapet krävde att mat och värdesaker skulle offras. Olika ceremonier skulle genomföras för gudarna där man till exempel dansade runt eldar berusade av en drog som druckits. Drogen var tillverkad av prästerna och sågs som en gåva från gudarna. Varje naturfenomen hade sin gud: Åskan, regnet, jordskalven, stormen.

Hövdingarna och prästerskapet hade en överenskommelse om makt-delning och att inte motarbeta varandra, i rädsla för folkets motstånd. Krig, offer av mat och tillgångar till olika gudar samt betalning av skatt till hövdingarna gjorde livet svårt för dessa människor.

– När det gäller samhällstyper kan man säga att det i stort sett var två typer av samhällen. I det ena levde man som bönder och i det andra som jägare. Den första typen fick sin mat via odling och tamdjur medan den andra gruppen jagade vilda djur samt förde krig. De anföll bondesamhäl-

lena för att få mat i utbyte.

– Zarathustra såg lidandet som behärskade det här samhället. Han satte sig emot dessa orättvisor och stred mot både prästerskap och hövdingar som de synliga orsakerna till folkets lidande. Men det var inte bara dessa makter som orsakade lidandet för folket. Det var också människornas okunskap som öppnade möjligheten för dessa typer att styra deras öde. Människornas okunskap skapade möjlighet för hövdingarna att styra dem på det orättvisa sätt de gjorde, och att prästerskapet kunde kräva offer till de gudar de själva skapat. Människornas okunskap och ovisshet skapade rädslan. Rädslan är ett effektivt redskap för att kunna styra människor dit man vill.

– Människor var rädda för hövdingarnas makt som fick understöd av prästerskapet då hövdingarna kopplades till gudarna. Rädslan gällde också gudarnas makt att förgöra deras hem eller skapa lidande för familjen i form av sjukdomar och liknande. Människorna var så rädda att de inte ens vågade tänka sig ett annat levnadssätt. Det var eftersom Zarathustra gick emot dessa rötter till lidandet, som han blev till en frihetskämpe.

– Krigets gud hette Indra och var mest populär i nuvarande Indien. Eldens gud kallades Akman. För zoroastrier idag är elden mer som en symbol. Elden renar själen, den ger värme, den ska bevaras.

– Tillsammans med jord, luft och vatten är elden än idag ett viktigt element. Vi försöker att inte orna dem. Vi vill inte smutsa vatten, göra vardagliga behov i vatten. Om en eld uppstår försöker vi bevaka att den inte sprids, men låta bli att släcka den med vatten, säger Farshad.

– Vi ser numera det här som en symbol för att hjälpa oss att tänka på naturen och försöka förbättra naturen och inte förstöra den eller göra den oren. Zarathustra var egentligen miljöpartist, brukar vi säga!

– Zarathustra vände sig mot mångfalden av gudar, mot offer till gudarna av vare sig djur eller mat. Zarathustra ville även att hans dotter fritt skulle få välja vem hon skulle gifta sig med. Han var också emot olika ceremonier. Ingen präst skulle stå emellan människor och gudar, ingen hämnd eller bestraffning skulle komma ifrån

Faravahar

I den zoroastriska symbolen Faravahar representerar mannen mänskligheten. Han har en utsträckt hand och en hand med en ring i. Ringen betyder att man ska hålla sitt löfte och att saker kommer tillbaka om man inte gör det. Den materialistis-

ka världens ordning ses om en cirkel. Den styrs av en lag, en universell ordning, Asha. Vingarna handlar om att flyga till olika nivåer av godhet och mänsklighet. Det finns tre principer: goda ord, goda tankar, goda handlingar. De dras upp eller ner av vingarna.

Under den finns två vågbrytare som symboliserar Angra Mainyu och Spenta Mainyu, se förklaring i texten.

– Vi försöker väcka intresse genom att uppmuntra människor att skaffa kunskap, säger zoroastriern Farshad Varahram.

Foto: Henrik Persson

Ett Tystnadens torn, en traditionell zoroastrisk begravningsplats i Iran där de döda placerats för att ätas av gamar.

Foto: Inger Söderquist

Ännu ett Tystnadens torn, i Mumbai, Indien, en äldre bild.

gud. Är gudarna icke behövande så behövdes heller ingen bortskänkning till dem. De skulle heller inte styra människornas vardag; det skulle inte krävas fasta eller påbjudas speciell klädsel.

Man kan koncentrera Zarathustras gudsbild på följande sätt:

- Gud är icke behövande.
- Gud är icke straffande.
- Gud behöver ingen mellanhand.
- Gud blandar sig inte i människornas vardag.

Zarathustras lära, som dåförtiden sågs som mycket kontroversiell, började han sprida när han själv var 30 år och hade nått upplysning. Först till sin fru Hvova och sina sex barn, till en kusin och till 14 andra personer efter sex år.

En kamp i varje människa

Anhängarna till Zarathustra var alltså uppenbarligen mycket få till en början. Men zoroastrismen fick stor betydelse när det sassanidiska riket upprättades i Persien.

– Vår lära fungerar i ett stort samhälle. Det visade sig då, i Persien för 2500 år sedan. Detta skulle kunna genomföras igen.

– Zarathustra menade att hans lära ledde till icke-strid, säger Farshad.

– Den behöver inte leda till någon fördel alls för anhängarna, men den ställer kunskap mot okunskap. Anhängarna är fria att välja, men får också ta konsekvenserna av det. Man kan göra onda saker, men då får man också ta konsekvenserna av vad det leder till, säger Farshad:

– Men hans livsfilosofi fick alltså stor betydelse och påverkan i det persiska imperiet. Det mest kända exemplet är Cyrus den store och hans mänskliga rättighetsdeklaration som man idag finner spår av i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna från 1948. Hans lära var till hjälp då och lär fungera lika väl idag och imorgon, för många av de problem som Zarathustra tog upp är ännu inte lösta, säger Farshad.

– Det pågår en kamp i varje människas hjärna, mellan Spenta Mainyu, det goda sinnet, och Angra Mainyu, det "arga" sinnet.

– Tre viktiga begrepp i zoroastrismen är alltså: Mazda, Spenta Mainyu och Angra Mainyu. "Mazda" är "den ökande kunskapen", visdomen. Det kan också sammanfattas "den

högsta närvarande kunskapen", dina egna tankar, säger Farshad.

– I denna Mazda, alltså dina tankar, pågår alltid en kamp mellan Spenta Mainyu, det goda tanken, och Angra Mainyu, det "onda" tanken. Det finns en "ond cirkel", som jag brukar kalla det. Jag kan välja Angra Mainyu, och sparka en person på benet. Men det får flera följder: Jag kan stöta på motstånd. Jag skadar dessutom den andres ben och jag kan få ångest över att jag gjort det. Men väljer jag däremot Spenta Mainyu-vägen leder det till inre harmoni, självbehärskning, psykisk och fysisk hälsa, uppmuntran.

– Inre harmoni skapar fred, säger Farshad.

Valfrihet i Zarathustras lära

Zarathustra lära ger ingen fördel mot andra, men den ställer krav att välja sida; kunskap mot okunskap. Alla har rätt att välja vilken typ av tankar som ska styra deras agerande i vardagen eller stunden. Man är fri att välja, säger Farshad:

– En ond tanke resulterar i en ond gärning och i sin tur även ont tal. Den onda tanken, gärningen och talet kommer att skapa inre eller yttre motstånd.

Motstånd bäddar för ångest eller uppmuntran, vilket man kommer fram till genom att välja igen hur man ska gå vidare. Fortsätta vara i det ondas tjänst eller lämna det för det goda och gå mot skapande av personlig inre harmoni.

Inre harmoni skapar fred.

– Den goda tanken är, om den inte praktiseras, bara en god tanke och först när den kommer till tal eller gärning så börjar den ta sin väg till att skapa och uppmuntra till goda gärningar. När man är hemma och tänker att "jag ska hjälpa en behövande" gör man ju inget mer än så – man sitter med en god tanke.

– En god tanke som inte blir en handling hjälper oss inte att sträva efter inre harmoni och fred. Det kanske till och med skapar motsatt effekt. Först när man i praktiken känner att man har hjälpt en behövande får man en lättnad och sover kanske lättare på nätterna.

– Ibland säger man att det är en tung börda som lyfts ifrån hjärtat eller axlarna. En människa med inre harmoni är i praktiken även lugn och

strålar ut sin harmoni till andra. Det är svårt att vara sur i en grupp då alla är glada eller vara en elak person när de flesta i gruppen är snälla och bryr sig om varandra, även de elaka. Att vara tolerant mot andra, även de som inte har samma uppfattning som en själv är vägen till ett idealiskt samhälle.

– På samma sätt som goda tankar och gärningar grupperar sig och sprider sina budskap gör även de som står på den onda sidan det. Det behövs ett regelverk som ska hålla den balansen och strävar efter förändring och förbättring. Asha, den universella ordningen, är detta redskap och kanske en avgörande del i det hela. Den universella ordningen är den överenskommelse i gruppen som styr riktningen för gruppen, samhället.

– Där den universella ordningen ändras och utformas efter ändring i balansen mellan det goda och onda, respekterar man den universella ordningen medan man strävar efter ändring i den. Den universella ordningen är inte fast och går att ändra vartefter. Den universella ordningen finns överallt, i naturen, individen, hemma, i samhället, jorden ...

Parseerna i Mumbai

Många frågor kvarstår ändå när Farshad Varahram beskrivit zoroastrismens historia: Hur sprids zoroastrismen och vilken ställning har religionen idag? Hur blir man zoroastrier? Hur ser själva religionsutövandet ut? Är zoroastrierna ett folk?

– Alla är lika i Zarathustras tankar, säger Farshad. Det är inte någon speciell grupp, inte ens de troende zoroastrierna har någon fördel mot andra. Det enda som vi uppmuntrar människorna till är att de tävlar för att vara och verka för godhet. Det är då man börjar särskiljas ifrån andra och speciellt mot den onda gruppen.

– Zarathustras idéer är till för och passar alla människor. Det finns zoroastrier på Zanzibar i Afrika, i Indien, i Yazd i Iran, i Brasilien – på okända som kända platser. Freddie Mercury i den brittiska rockgruppen Queen var zoroastrier, och Alexander Bard här i Sverige är zoroastrier, påpekar Farshad.

– Man kan nämna mängder av kända människor. Fler lär de bli med tiden, säger Farshad.

– Men vi är inte så duktiga på att

Eldtemplet i Yazd, Iran.

sprida vår religion. Vi predikar inte som vi borde göra, vi går inte ut på det sättet. Vi försöker väcka intresse genom att uppmuntra människor till att skaffa kunskap och på den resan rekommenderar vi Gatha.

– Den viktigaste utspridningen sker annars genom giftermål. Kanske speciellt bland parseerna, de zoroastrier som främst lever i Mumbai – Bombay – i Indien, är det viktigt att gifta sig inom gruppen. Då hamnar vi förstås i en gråzon där man kan fråga sig om zoroastrierna är en etnisk grupp eller en religion. Men det här håller på att ändras, det är inte förbjudet att gifta sig utanför gruppen, där heller, konstaterar Farshad.

– Parseerna i Indien anses vara ättlingar till de zoroastrier som lämnade Iran när islam nådde dit.

– I Iran, som är mitt eget hemland, är vi idag inte direkt förföljda, men myndigheterna uppmuntrar inte religionen utan tar beslut som motverkar vår utbredning. Ett exempel: Vissa konverterar till islam eftersom man då får hela släktens arv. Om en zoroastrisk person konverterar till islam blir den bröstarvinge.

– I samma anda finns en regel som säger att om en muslim konverterar till annan religion då är den personen en så kallad kafar (icke troende på gud) vilket kan straffas så hårt som med döden. Vem vågar i detta klimat gå ut och uppmuntra folk till att konvertera till någon annan religion och hur kan man begära att folk ska riskera sitt liv? Hellre agera och leva

som en zoroastrier och inte registreras som zoroastrier än att vara en död zoroastrier.

– Zoroastrier bär också en skjorta, *sedre*, och en *kushdi*, ett långt band av trådar gjort av fårull, runt midjan i samband med konvertering eller när en infödd zoroastrier känner sig mogen att genomföra ceremonin.

– Detta är inget måste för alla men det brukar respekteras som en viktig del av processen, säger Farshad.

Ett spektakulärt inslag när det skrivs om zoroastrismen är begravningsseden. Traditionellt används då vad som kallas "Tystnadens Torn". Det är en byggnad öppen mot himlen där den dödes kropp lades för att ätas upp av gamar och andra djur.

– Det är förbjudet att begrava på det viset i Iran, säger Farshad. Vi begravs på kyrkogårdar som alla andra.

– Det finns mycket skrivelser om ursprunget till denna sed, och en del säger att den traditionen bygger på att en död kropp inte ska göra jorden oren, avslutar Farshad Varahram.

Henrik Persson

Lästips:

- Rolf Grönblom: *Religionernas Indien. Livsåskådningar och samhälle*. Valentin förlag, Stockholm 1999.
- Azar Mahloujian: *Vi lyser som guld*. Atlas förlag
- Salomon A. Nigosian: *The Zoroastrian Faith*.

Seyhmus Ceylon
Foto: Christina Rubin

Zoroastrier, kurd och vegan

Seyhmus Ceylon, kurd från turkiska Kurdistan, har en liten vegetarisk restaurang på Söder i Stockholm. Ryktet om hans goda mat har spritt sig och folk vallfärdar dit för de kulinariska läckerheter som serveras där.

För Seyhmus är det självklart att vara vegetarian. Han bekänner sig till zoroastrismen, en mycket gammal religion. Inom zoroastrismen betraktas djur som heliga och får inte ätas. Därför är zoroastrier vegetarianer.

– Men jag äter kött när jag blir bjuden, berättar Seyhmus. Inom zoroastrismen är man också pacifister.

– Jag anser att vår tids pacifister är veganerna.

Zoroastrismens grundare hette Zarathustra, på grekiska Zoroaster, därav det västerländska namnet på religionen. Den grundades någon gång mellan 1500- och 600 f. Kr. Zoroastrismen var den förhärskande religionen i Centralasien och Eurasien, huvudsakligen Iran, Afghanistan, Kaukasien, Tadzjikistan och norra Indien under mer än 1299 år.

När araberna erövrade Persien och

omvände landet till islam på 650-talet, flydde en del av zoroastrismens präster till Indien. Än idag finns det ättlingar kvar i Indien, liksom på många andra platser runt om i världen. Även i Europa finns det människor som bekänner sig till zoroastrismen, bland annat i England och i Sverige.

Ljus och mörker

Zoroastrismen är en dualistisk – tvådelad – lära mellan sanning och lögn, mellan ont och gott, mellan ljus och mörker. Man predikar en religion med Ahura Mazda (Den Vise Herren) i centrum. Det finns också en ond gud, Angra Mainyu. Dessa båda gudar ska strida mot varandra om världsherraväldet under fyra världsåldrar, där varje världsålder omfattar 3000 år, och Ahura Mazda kommer att segra när de 12 000 åren av gu-

domligt krig har förflutit.

– Inom zoroastrismen är de fyra elementen jorden, luften, elden och vatten mycket heliga berättar Seyhmus. Man ska vara rädd om vår jord och inte smutsa ner den. Och man får inte använda gifter. Och eftersom man inte får smutsa ner, så var det så att i äldre tider fick inte de döda begravas i jord eller brännas. Därför lät man istället de döda begravas i torn på höjder eller bergstoppar. Tornen som kallas för Tystnadens Torn finns fortfarande kvar. Men numera begraver man sina döda i jorden av hygieniska skäl.

En annan sed man har inom zoroastrismen, är att man hoppar över eldar.

– Eftersom elden är renande, så tror man att kroppen blir renad på det sättet, säger Seyhmus. Och det gör man på det kurdiska-persiska nyåret som är den 21 mars. Alltså samma dag som vårdagjämningen. Då tar vintern slut och våren börjar. Mörkret tar slut och elden renar mörkret.

Blev politiskt engagerad

När Seyhmus var barn, bodde han i en liten turkisk by som gränsade till Syrien. Han började jobba när han var sju år, först på restaurang, sedan hos en barberare och så småningom som lärling hos en skräddare.

– En kompis som gick i skolan, berättade för mig vad dom fick lära sig där. Så då gick jag till skolans rektor och bad också om att få börja i skolan, minns Seyhmus. Sedan gick han i skolan på förmiddagarna och arbetade i skrädderiet på eftermiddagarna fram till klockan 18.00 på kvällarna.

På slutet av 70-talet startade Seyhmus en bokhandel och han blev också politiskt engagerad för kurdernas rättigheter. Så den turkiska polisen kom och tog honom och han sattes i fängelse och misshandlades svårt. Till slut frisläpptes han och kom som politisk flykting till Sverige. Det var år 1980.

– Ända sedan jag kom till Sverige har jag arbetat, först inom hälsokostbranschen, och nu med min vegetariska restaurang. Jag föddes som en arbetare, och jag ska arbeta ända tills jag dör, säger Seyhmus och skrattar.

Tillsammans med sina medarbetare lagar han all mat.

– Nästan all mat vi serverar är vegansk, säger Seyhmus. Vegansk mat innehåller varken kött, fisk, skaldjur, ägg eller mjölkprodukter.

Maten serveras som en buffé där mängder av sallader ingår och även tre till fyra varmrätter samt hembakat bröd. Till det serveras granatäppeldryck eller ingefärsdryck med honung.

Seyhmus berättar också att han källsorterar kartonger, burkar och plast på jobbet. Alldeles i närheten av restaurangen finns en lokal där han hyr 6-8 särskilda tunnor för källsortering.

– Hemma i mitt hus har jag en kompostlåda. Och på jobbet använder vi miljövänligt diskmedel.

Han drar sig också till minnes att när han var barn, diskade hans mamma med aska.

– Och man tvättade både kroppen och håret med olivolja. Schampoo fanns inte alls på den tiden.

Lösa konflikter på fredlig väg

Seyhmus avskyr krig och konflikter. Han tycker inte heller om att Sverige säljer vapen och minor.

– Det står ju i den svenska lagen att det är förbjudet att sälja vapen till krigsförande länder. Jag anser att man istället måste man lösa konflikter på fredlig väg. Några som har visat vägen var Gandhi med sin ickevåldsprincip, och även Nelson Mandela har visat vägen och utvecklat det vidare.

Seyhmus berättar också att han som 20-åring tvingades av den turkiska staten att delta i kriget mellan turkar och greker på Cypern.

– Vi körde bort grekerna. Och dom är fortfarande på flykt

– Människor måste sluta kriga mot varandra, sluta upp med att ha stängda gränser, säger han upprört. Alla människor har rätt att färdas fritt, och alla människor har också rätt till fred, frihet och rättvisa.

Seyhmus anser också att all kunskap och all teknik tillhör alla människor. – För vi har fått det från våra förfäder, säger han.

– Ingen enskild människa har rätt att lägga beslag på kunskap, olja eller tekniska landvinningar och säga ”Det här är mitt”. Det tillhör alla.

Christina Rubin

Christina Rubin är frilansjournalist

Mer fakta och information

- För den som vill läsa mer om zoroastrismen finns det en bok på svenska som heter *Zarathustra och zoroastrismen* skriven av Michael Stausberg. Förlag: Nya Doxa år 2005.

Foto: Henrik Persson

Mohamad Tareq från Centret för mänskliga rättigheter i Falluja, Irak, under ett Sverigebesök. Han slog larm om ockupationstruppernas användning av fosforbomber. Här visar han det pass, utfärdat av USA-militär, som han måste visa för att komma in och ut ur sin hemstad.

Irak – har vi sanningen?

Numera får nog nästan alla vissa bilder på näthinnan och tankar i huvudet när ordet ”Irak” nämns:

Kanske sprängda bilar, moskéer och kyrkor. Eller bilderna från gasanfallet mot kurderna i Halabja. Bilderna på tortyroffren i Abu Ghraib. Filmen där FN-chefen i Irak, Sergio de Mello, sprängs i luften. Bilderna efter att Saddam infångats. Resterna av kroppar tillhöriga de militärföretagsanställda som lynchades. Eller kanske filmen där brittiska trupper i Basra sparkar och slår småpojkar medvetslösa – medan en av deras kollegor skrattar och jublar.

Kanske minns någon kidnappningsfilmer där fångarna tvingas säga det förövarna vill? Bilderna på fosfor-skadade lik och amerikanska soldater som mördar en fänge inne i en moské, i Falluja? De vanställda ansiktena av Saddams dödade söner utsända i närbild i TV så att irakierna direkt skulle förstå vart de amerikanska trupperna ville komma?

Men Irak har erövrats förr: Romarna försökte erövra staden Hatra som var det första arabiska riket i regionen Irak – för att kontrollera handeln med Kina och Indien.

Två-tre tusen år före vår tideräkning hade alla kulturer i Mellanöstern och Centralasien handelsförbindelser med varandra. I Ur i nuvarande södra Irak fanns handelsförbindelser med Afghanistan och bort till Bajkalsjön.

I början av 800-talet var Harun al Rashid – som vi känner från ”Tusen och en natt” – härskare i vad som skulle bli Iraks huvudstad, Bagdad. Staden hade en utvecklad konstbevakning runt sig. På 1200-talet plundrades Bagdad av Hulagu, Djingis Khans efterföljare. Så småningom kom också de moderna europeiska kolonialmakterna dit.

”Alla var där”, skulle man alltså med visst fog kunna säga. Till och med den engelska deckarförfattarinnan Agatha Christie var i Irak och deltog i arkeologiska utgrävningar,

bland annat i Mosul, Nineve, Ur och Uruk – den senare en plats som vissa anser har gett Irak dess namn.

”Irak skapades av brittiska kolonisatörer 1920”. Sådant kan vi ännu idag år 2006 få läsa i våra vanliga dagstidningars faktarutor. Den brittiska kolonialismens roll i Iraks historia är förvisso betydelsefull. Den brittiske antropologen och religionsforskaren William Robertson Smith nämner till exempel Irak redan 1885 i första upplagan av sin bok om släktskap och äktenskap bland araberna.

Västerlandet säkrar oljetillgångar

Britterna valde ut Mashraq – en del av vad som då var en region kontrollerad av Turkiet – att spela ut mot de med Tyskland allierade turkarna vid tiden för första världskriget. Området motsvarar dagens Irak. Tyskland var ute efter olja men redan från denna tid och framåt ägnar sig också både Storbritannien och USA framgångsrikt åt ett spel som har som ett av sina uttalande syften att säkra oljetillgångarna. Inte minst i Basra, Kuwait och Mosul. Känner någon igen namnen?

Britternas valde möts senare av av uppror. Efter ett långt och blodigt krig var i juli 1920 ännu bara en tredjedel av Irak befriat från brittisk överhöghet. I Irak fanns tyvärr då också den brittiske skvadronchefen Arthur

Harris, senare kallad "Bomber-Harris". Arthur Harris ledde två decennier senare förstörelsen av Dresden och Hamburg under andra världskriget. Sven Lindqvist skriver om honom i sin bok "Nu dog du. Bombernas århundrade":

"Harris grep sig med förtjusning an uppgiften och bombade ofta själv. Han tyckte om att bomba och var bra på det."

I Afghanistan ville Harris störta kungadömet med en enda bombträff – kusligt likt USA-koalitionens ambition i Irak 2003. I Irak var skurar av små brandbomber mot byarnas halm-tak istället Harris specialité. I en rapport 1924 skriver han om hur "araben och kurden" nu fått reda på att: *"han inför 4-5 flygmaskiner inte kan undkomma, inte hittar något att skjuta på och inte vinner någon krigarära"*.

Till rapporten bifogade Harris själv fotografier av den stora irakiska byn Kushan-Al-Ajaza. På 45 minuter hade den praktiskt taget utraderats. En tredjedel av invånarna var döda eller skadade.

Babylon som helikopterplatta

För att få mer fakta om vad som hänt besökte jag också Iraktribunalens session i Stockholm den 13-14 november 2004. Ditresta irakier ger vittnesmål, Jan Myrdal, Olof Kleberg och många andra gör inlägg. Svenska UD-tjänstemän är där och försöker vid sitt framträdande hävda att USA-koalitionen "inbjudits" att ockupera landet. De svenska dagstidningarna teg i stort sett helt om Iraktribunalen.

Iraktribunalens skriftliga dokumentation gav uppgifter om den *kulturella förstörelse* som USA-koalitionens attack inneburit:

Ruinerna av det gamla Babylon är belägna 10 mil söder om Bagdad. De blev noga restaurerade under Saddam av nationalistiska skäl. Babylon verkar av ockupationstrupperna nu delvis gjorts om till helikopterplattor och – parkeringsplatser(!). Gatstenar som bevarats i 2 600 år har krossats av tunga militära fordon.

Sådana här uppgifter ges även av Eliot Weinberger i London Review of Books: Ruinerna av de sumeriska städerna al Akareb, Larsa och Tello har helt förstörts och är nu kraterlandskap. Ishtar-porten har skadats

av souvenirjagande soldater. Med grävmaskiner har skyttegravar byggts i området, tusentals sandsäckar har fyllts med arkeologiskt material blandat med sand. Skadorna på det mänsklighetens oersättliga kulturarv som Babylon utgör är omfattande.

När – om någonsin – de amerikanska och brittiska trupperna lämnar Irak så blir det ett i många avseenden förött och plundrat land de lämnar efter sig. Och detta ovanpå allt det mänskliga lidande som blivit följden av deras närvaro.

Vi kan konstatera att USA-soldaterna vid sin inmarsch 2003 inte slog en järnring kring museet i Bagdad för att skydda det – som man gjorde kring oljeministeriet. Plundringen var istället helt fri. Män med yxor rusade in och slog sönder museimont-rarna, tog föremålen och rusade ut. Vid något tillfälle gick också amerikanska trupper i ställning i rum inne i museet och använde det som skydd att skjuta ifrån!

Över 10 000 föremål från Bagdads museum har av personalen dokumenterats som stulna. Flera avdelningar och arkiv i själva museet förstördes också. Än idag ligger museer och arkeologiska utgrävningsplatser i stort sett helt oskyddade. Vakter vid museet beskjuts fortfarande. Donny George, den nuvarande museichefen vid Bagdads museum, har tvingats fly landet.

Iraks och världens oersättliga sumeriska, mesopotamiska och babyloniska arv stjäls, säljs på svarta marknaden och smugglas ut ur landet. Fast, en ljusglimt finns. Det visade sig att några av "tjuvarna" var människor som tog hand om föremålen för att hindra dem från att bli stulna. De kom till museet i Bagdad och lämnade tillbaka dem!

Hur klarar sig minoriteterna?

I en recension av Ignatio Ramonets bok "Irak – histoire d'un désastre" (Galilée 2005) skriver Malena Rydberg i tidskriften Clarté:

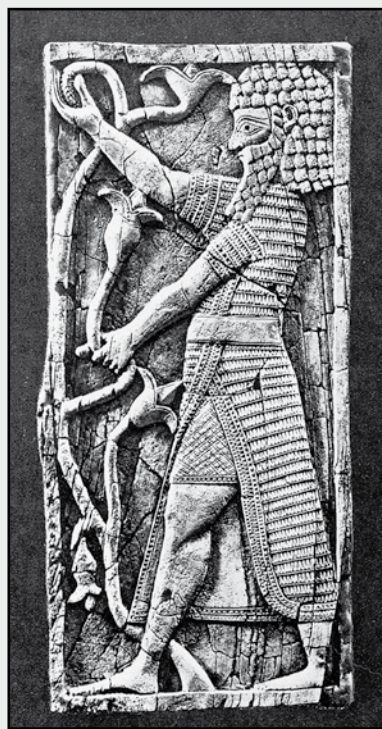
"Hur kan någonsin någon inbilla sig att denna förstörelse av mänsklighetens vagga – det bibliska paradiset – har med införande av demokrati att göra? USA:s krig i Irak är bara ännu ett av västvärldens smutsiga kolonialkrig."

Agatha Christie i Irak

Mellan 1928 och 1958 vistades den berömda deckarförfattarinnan Agatha Christie under långa perioder i Irak och Syrien. Där assisterade hon – tillsammans med hundratals lokalt anställda utgrävningsarbetare – vid sin man arkeologen Max Mallowans utgrävningar.

Det var i denna miljö hon fick inspiration till både kända och mindre kända detektivberättelser som: *Mordet på Orientexpressen*, *Döden på Nilen*, *Mord i Mesopotamien*.

Fakta ur: Charlotte Trümpler, red: *Agatha Christie and Archaeology*. British Museum 2001.

I vassområdet kring Eufrat och Tigris utflöden lever människor sedan minst 6000 år. Längre upp ligger bördiga områden där världens första jordbruk kan ha uppstått. Foto: Wilfred Thesiger.

Jordbrukets vagga

Människan gjorde omkring 10 000 f Kr ett tekniksprång. Hon lärde sig odla växter istället för att bara jaga, fiska och samla växter. Troligen var området kring floderna Eufrat och Tigris ett centrum för denna revolutionerande utveckling. Konstbevattning började användas cirka 6000 f Kr i Mesopotamien. 5000 f Kr byggdes de första dammanläggningarna i Tigrisdalen. Då grundades också hela städer, som Ur och Uruk i dagens Irak. Särskilt Ur vid nedre Eufrat var stort, med tempel och palats.

Fakta från: Bo Kage Carlson: *Mellanöstern och Centralasien. Islam, olja och utveckling i orons bälte*. Stockholm 2002.

På några möten jag besöker påpekar irakier att Paul Bremers och USA-administrationens splittrande begrepp pressades på landet:

– Sunniaraberna kallas just "araber", medan den shiitiska befolkningen kallas "shiamuslimer". Men de är också araber.

– Den Gyllene Moskén i Samarra var viktig inte bara för shiamuslimer utan även för sunniterna.

Religionen ger uppenbarligen inte hela förklaringen till motsättningarna i det irakiska samhället. Både begreppet "stam" men framför allt ordet "klan" förekommer i rapporteringen om den arabiska majoritetsbefolkningen i dagens Irak. Men i Irak lever inte bara araber. Den etniska mosaiken i Irak är omfattande och jag finner under mitt sökande efter sanningen om Irak allt fler uppgifter i massmedierna om hur den ser ut:

Förutom shia-araber och sunni-araber finns kristna grupper – armenier och assyro-kaldéer eller "kheled". De tillhör fem olika kristna samfund: nestorianer, jakobiter, romerska kaldéer, romersk-syriska katoliker och den evangeliska kyrkan. De talar en modern form av arameiska, som brukar kallas "det språk Jesus talade", och använder gammal arameiska vid gudstjänster. De finns även i Syrien och Turkiet.

Jag har själv träffat en präst inom den öst-assyriska kyrkan, bosatt i Fittja. Han sa såhär:

– Vi räknar oss varken till de kurdiska kristna eller arabiska kristna, utan just som assyrier. Han ansåg att Iraks ursprung inte enbart är arabiskt utan babyloniskt-assyriskt – och det var detta senare han kände samhörighet med.

I Irak finns dessutom mandéer för vilka Johannes döparen är en viktigare gestalt än Jesus. Dessutom finns yeziditer, turkmener och miljoner av de mer välkända kurderna. Mandéerna är en icke-kristen grupp som har dop i vatten som en viktig ritual. Det finns numera invandrade mandéer i Skåne som har dop i Kävlingeån. Yeziditerna har kallats för "satansdyrkare" vilket är fullständigt fel. De är i själva verket en folkgrupp med en egen mycket gammal religion, där en påfågels gud spelar en viktig roll.

Kanske var det också i solidaritet med Iraks turkmener som turkiska soldater under en tid engagerade sig

i kriget? Ett av resultaten blev det amerikanska tillfångatagandet av några turkiska soldater. Händelsen har skildrats i filmen "Irak – vargar i dalen" som en minister i Tyskland krävde förbud mot eftersom han ansåg den antisemitisk och rasistisk. Filmen har gått för fulla hus i Turkiet och bland turkiska invandrare i Europa.

Minoritetssituationen är och har varit komplicerad i Irak. Religions- och folkgruppstillhörighet har inte alltid varit avgörande i politiken. Assyrier var med och bildade Baathpartiet. En av dem som var Saddams närmaste män, Tariq Aziz, är kristen kaldé. Samtidigt var kaldéerna liksom kurderna en av de grupper som Saddamregimen angrep under sin kampanj med namnet "Anfal" 1987-88.

I Irak är de flesta av de kristna grupperna – som omfattar 600 000 till 800 000 människor – nu under hård press. Många har lämnat landet. De får sina kyrkor brända – till exempel är den armenisk-katolska Mariakyrkan i Bagdad angreppsmål sedan 1 augusti 2004. Mellan 30 000 och 70 000 assyro-kaldéer har tvingats fly. Bara i de kurdiska områdena i Nordirak känner sig de kristna grupperna säkrare. Värt att notera är att detta alltså utspelar sig i det Irak som inte lyder under Saddam längre.

Folket i de hotade våtmarkerna

En grupp i Irak som det också talats mycket litet om är de som ibland kallas "träskaraberna", folket i Iraks våtmarker i de södra delarna av landet. De underkuvades aldrig av turkar eller briter, eller av regimerna i Irak före Saddam. De lever sedan 6000 år i det enorma vassområdet i södra Mesopotamien, mellan floderna Eufrat och Tigris, väster om Shatt al Arab. Detta område har betydelse för hela världens ekologi – inte minst fågellivet är rikt: hundratusentals hägrar, storkar, pelikaner, änder. Vattenbufflar och stora mängder fisk. Människorna lever i laguner och vikar. Deras kanotyper finns återgivna på babyloniska och sumeriska bilder.

På svenska finns det bara en bok om träskbefolkningen, men den hittar jag ganska lätt på mitt bibliotek hemma i Solna. Boken utkom 1964 och är en reseskildring i klassisk stil med namnet "Träsklandets araber".

Den är författad av den brittiske upptäckaren Wilfred Thesiger. I en kanske något romantiserande stil beskriver denne besökande britt de olika stammarnas liv i vassen. Där paddlas kanot och jagas vildsvin. Bröllop firas, blodsfejder utövas, handel bedrivs.

De relativt stora byggnader som uppförts, gjorda helt av vass och fotograferade av Thesiger, är verkligen mästerverk på ekologiskt anpassad arkitektur. Hyddor i våtmarksområdet finns avbildade på cylindersigill som är 6000 år gamla. Tusentals av dessa sigill stals vid plundringen av Bagdads museum.

Under Saddam-perioden – Persiska Vikenkriget var inledningen – stängdes vattentillförseln av till våtmarksområdena med katastrofala följder och detta har uppmärksamats i världsmedierna.

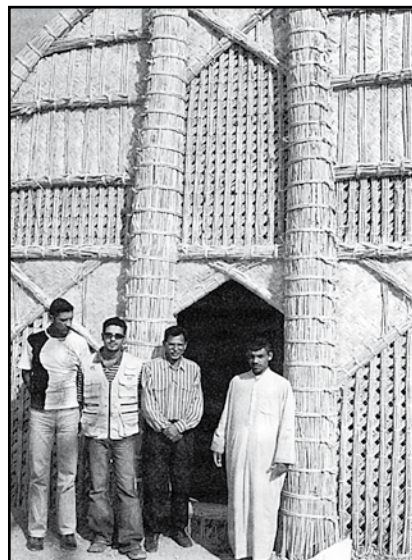
Torrläggningen beskrevs som ett försök att slå mot en för Saddamregimen misshaglig grupp; alla de shiamuslimska araberna. De skulle straffas för sitt uppror under Kuwaitkriget – ett uppror som för övrigt förrådes

av USA-alliansen – och hindras att gömma sig i vassen. Avstängningen av vattenflödet i detta ett av världens största våtmarksområden slog även mot den relativt lilla del av befolkningen, knappt 500 000 människor, som ursprungsfolket utgör. Saddamregeringen torde också varit intresserad av regionens naturtillgångar men alltså inte av dess kulturella och ekologiska överlevnad – det är uppenbart.

Landrättighetsfrågan på sin spets

När våtmarkerna torrlades till stora delar, så lämnade hundratusentals av träskaraberna våtmarkerna och begav sig in till städerna, främst till Basra. De hamnade från att ha levt som fiskare i vad som närmast liknat Edens lustgård i Bibeln – i staden Basras slumområden.

Ockupationsmakten har i samarbete med Iraks nya regering börjat föra in mera vatten i de torrlagda områdena, med delvis goda resultat. Det är svårt att återställa alla de torrlagda

Den kraftiga vassen i Eufrats och Tigris deltan används bl.a. till att uppföra ganska stora byggnader, mudhifer. Där samlas man, har bröllop och begravningar.

Foto: Indigo.

Museichef i korseld

Donny George är kristen irakier och har blivit världsberömd för sitt försvar för landets kulturarv. Här syns han tala engagerat under ett besök i Stockholm. Efter att museet i Bagdad plundrats när landet anfalls av USA-koalitionen 2003 började han söka över hela världen efter de cirka 15 000 antika föremål som var borta. Hälften har återfunnits.

Bagdads museum grundades under det brittiska styret 1920. Det ligger nära den kända Haifagatan som idag blivit platsen för regelrätta strider. Museet är idag stängt. Kidnappningar har skett i närheten och även försök att genomtränga museimurarna.

Donny George målar upp en mörk bild när det gäller Iraks kulturarv. De som ska skydda de över 11 000 fornlämnings-

platserna – som USA-militären dessutom uppges ha skadat – får ingen lön.

Donny George har själv tvingats fly från Irak efter att ha hamnat i konflikt med anhängare till den shiamuslimske ledaren Moqtada al-Sadr inom arkeologiska avdelningen och kulturmi-

nisteriet. Dessa i sin tur anklagar honom för att ha lämnat fältet fritt för Saddam att ”karva in sitt namn i varje sten” under restaureringen av Babylon.

Fakta ur: The Guardian, en artikel av Michael Howard 26/8, 2006.

Foto: Eva Lindkvist

områdena. Vattenmängden har minskat också beroende på byggandet av nya dammar i Turkiet och på andra platser uppströms.

I den närmast propagandaliknande rapportering som nu förekommer framställs träskraberna nu som lyckliga återvändare till sitt gamla levnadssätt i vassen.

I en rapport läser jag dock att olja nu påträffats också i de irakiska våtmarksområdena. Så vi får väl se hur länge de miljöskyddande åtgärderna fortsätter. Om inte förr så definitivt när denna olja börjar utvinna – och det kan ske snart – kommer frågan om de ursprungliga våtmarksinvånarna landrättigheter att ställas på sin spets.

God Gud, ond Gud

Kanske minns någon också Nobelpristagaren i litteratur Harold Pinter och hans uppgörelse med USA:s och Storbritanniens Irakpolitik i sitt tal? Pinter underströk hur vanligt det är att politiker av Bushs och Blairs typ när de bedriver krig alltid talar om hur goda de själva är och hur onda de andra är. Och framför allt om hur god

deras Gud är och hur ond den Gud är som barbarer som Bin Ladin och Saddam har.

Harold Pinter manade oss att inte stanna vid ytan på den politiska retorikens spegelglas. Istället inbjöd han oss med hänvisning till poeten Pablo Neruda att "komma och se blodet på gatorna". Att tränga bakom spegeln, bakom de bilder vi serveras. Konsten har en viktig roll just i detta, menade Pinter, att visa oss sanningen bakom alla de vackra orden.

Ytterligare någon kanske därvid också mindes den australiske journalisten John Pilgers artiklar om hur Bush och Blair växte upp i våldsutövande familjer. Eller Bush, Blair, Donald Rumsfeld, Dick Cheney, Condoleezza Rice och Colin Powell ljugande om Saddams massförstörelsevapen, därvid förande USA:s och världens befolkning bakom ljuset – allt tydligt visat i Michael Moores film "Fahrenheit 9/11". 90 procent av USA:s soldater trodde att Irakkriget är en hämnd mot Saddam Hussein för hans roll i terrorattentaten 11 september 2001, enligt en enkät presenterad i Svenska Dagbladet 2 mars 2006.

Det vi får se i TV-rutan eller höra på radio är nästan alltid vad som utspelar sig i Iraks stadsmiljöer. Var säker på att dessa glimtar bara är toppen av ett isberg. Och detta gäller både vad som verkligen hänt i Irak de senaste åren, och dessförinnan.

Den bördiga jorden kring Eufrat och Tigris är en av mänsklighetens äldsta kulturmiljöer. Har vi egentligen förstått hur lång Iraks kulturhistoria är? Vilken roll den spelat i uppkomsten av den kultur vi själva tillhör? Och hur viktig den är för irakiernas identitet?

Jag minns när jag själv undervisade några invandrade irakier i svenska för några år sedan. Stolt påpekade jag för dem att Sveriges och Nordens kultur hade rötter i den vikingatid som inleddes redan på 800-talet efter Kristus.

– Men det är ju bara 1200 år sedan. När vi gick i skolan i Irak började vi läsa om ett utvecklat samhälle som fanns redan för över 5000 år sedan, konstaterade en av dem torrt.

Henrik Persson

Yeziditer – Lucifer i fred med Skaparen

Yeziditerna är en kurdisk religiös riktning som anses fått namn från den umayyadiska kalifen Yezid. Yezidismen beskrivs ibland som en blandning av islam och zoroastrism med gnostiska, judiska och shamanistiska inslag.

Änglar är viktiga i yezidismen, och den främsta ängeln kallas *Melek Taus*, "Påfågelsängeln" eller Lucifer. I yezidisk tro är Lucifer inte en fallen ängel eller en fiende till Gud, utan har bidragit till att skapa världen. Yeziderna är förbjudna att kalla honom för Satan, utan menar att Lucifer förlåtits och att de som följer honom utgör en andligen utvald del av mänskligheten.

Både Jesus och Mohammed räknas som viktiga profeter i yezidismen, liksom sufimystikern Adi Musafir. Ett yezidtempel kallas *khalwa* och är sparsamt

dekorerat. Det finns beskrivningar av yezidiska ritualer i skrifterna *Meshaf I Resh* – "Den svarta boken" – och *Jilwa*. Ingen av dessa böcker betraktas dock som heliga. Yezidismens böner och hymner är muntliga och framförs på kurdiska.

Yeziditerna har länge anklagats för djävulsdyrkan, beroende på missuppfattningar och myter om dem. I deras religion är Lucifer ett gott väsen, som sedan länge slutit fred med Skaparen.

Från slutet av 1800-talet och långt in på 1900-talet bedrev Svenska Missionsförbundet och Svenska Kvinnliga Missionsarbetare intensiv kristen mission bland de yeziditiska kurderna. Kända namn i det sammanhang är Nils Fredrik Höijer, Elin Sundvall, Ida Öberg och Maria Anholm.

Antalet yeziditer idag torde vara svårt att slå fast. Enligt uppgift är de cirka 200 000 totalt varav cirka 60 000 lever i Irak och Syrien.

Fakta ur:

Rohat Alakom: *Svensk-kurdiska kontakter under 1000 år*. Stockholm 2000.

Jennifer Emick, *Alternative Religions*, Internet.

Jan Hjärpe, islamolog, om Irakkrisen:

Efter Saddam och Bush – återgång till klan och religion

Iraks betydelse för shiitisk historia är alltså mycket stor. Men det är landet också i den sunnitiska historieskrivningen. Baghdad var det abbasidiska kalifatets huvudstad. Det var under tidig medeltid ett kulturcentrum av väldiga mått. Orter som Baghdad, Kufa och Basra var lärdomscentra. Sunnitisk teologi och juridik utvecklades där.

Baghdad och Basra var också viktiga orter under det (likaså sunnitiska) osmanska kalifatet. Den sunnitiska befolkningsdelen har varit privilegierad under tidigare regimer – också av politiska skäl. Under det osmanska väldet var sunnitisk islam statens bärande ideologi, och den konkurrerande makten, Persien, var just därför shiitiskt. Shiiters lojalitet sattes alltså i fråga. Även i staten Irak var shiiterna tillbakasatta.

En ordning som ger den shiitiska majoriteten alltför stor makt ses alltså som ett hot av olika sunnitiska grupperingar, för att inte tala om de verkligt extremistiska sunnitiska jihadistgrupperna, med relationer till det diffusa globala nätverk som brukar kallas *al-qā'ida*, och som betraktar shiiter som avfallingar och icke-muslimer. Grupper av det senare slaget har blivit kända för kidnappningar, för att ha skurit halsen av gisslan, för sin propaganda på Nätet – och för de militanta och symboliskt laddade teckningar som de satt på sig själva.

Men vi kan framför allt se sunnitiska grupperingar som är aktiva i den politiska processen, som den *shūra* (det rådslag) av lärda teologer som har sökt och ibland lyckats medla mellan olika stridande, lyckats få loss kidnappade utlänningar osv. Vi ser de sunnitiska grupper som varit och är involverade i de kvoterade råden lokalt och för organen i det rudiment av stat som finns, och i övergångsregeringen. Där finner vi också islamistiska partier som *al-hizb al-islami*, "islamiska partiet", med dess teokratiska ideal; partiet är emot Saudiarabien och dess inflytande, men har vissa förbindelser med islamistiska kretsar i Sudan. Fastän det är ett sunnitiskt

parti har det lierat sig med det shiitiska Da'wa-partiet (dvs. det som associerar till Sadr-familjen). Här finns också *al-kutla al-islamiyya*, "islamiska blocket", som är baserat i Riad och alltså positivt till (och understött av) Saudiarabien, men likafullt är emot närvaron av trupp från saudiernas allierade USA.

Olika intressegrupper

Sunnitiska araber kan anses utgöra en fjärdedel av befolkningen, och sunnitiska kurder cirka en femtedel. Också bland kurderna finns ett islamistiskt parti, det som kallas *ansār al-Islām*, "islams hjälpare" (med mulla Krekar i Norge som en ledande person). Det är den gruppering som av PUK (med rätt eller orätt) påstås vara lierat med *al-qā'ida*, något som tydligen väckt tilltro hos de amerikanska myndigheterna.

Vi ser motstridiga tendenser: Islamism mot sufism, islamism mot sekularism, spänningen religiösa ledare och lekmän i politiska positioner. Vi ser konflikternas "globalisering". Det finns många intressenter. Debatt och propaganda finns från olika grupperingar i och utanför Irak på Nätet. Det är många externa kockar som hjälper till att hålla grytan kokande. Vi har sett de lösningar som man försökt nå, där huvudingrediensen har varit att kvotera, att genom kvotering få olika grupperingar, klaner, intressegrupper representerade i lagom stora proportioner. Hur ska man få med alla? Muqtada har lyckats – med en stor insats i människoliv – komma med. Hur går det med andra grupper, de som är för små? Vilka allianser kommer att fungera? Det stora problemet för att åstadkomma en fungerande

demokrati är att få till stånd sådana statliga institutioner som individen kan lita till, så att man inte är så obevekligt låst av den tribala strukturen, så obevekligt beroende av gruppen, klanen, och den religiösa tillhörigheten.

För vi vet ganska säkert att vad människor faktiskt vill ha är demokrati. I mars 2004 publicerades BBCs opinionsundersökning i Irak. Ur dess siffror kan man läsa ut följande: 85% anser att det är viktigt att återställa ordningen, att få ordnade förhållanden. 86% ser det som viktigt med demokrati. Det finns behov av en stark ledare anser 81% (en stark ledare, demokratiskt tillsatt, får man förmoda). 70% hyser förtroende för religiösa ledare, men bara 20% vill ha en islamisk stat. Alltså: förtroende för religiösa ledare – så länge de inte har exekutiv makt i staten.

Lång och krokig väg

Nu kan man diskutera hur pass tillförlitliga siffrorna är, och vilka innebörder man kan lägga i ordet "demokrati". Men det är en intressant sak att siffrorna stämmer rätt väl överens med vad vi vet om opinionerna i andra arabländer. Detta genom det väldiga forskningsprojekt som kallas World Values Survey, och som rätt nyss publicerat och analyserat resultaten från grundliga undersökningar i Egypten, Jordanien, Marocko och Algeriet. Människor där vill ha demokrati, mänskliga rättigheter, trygghet, en fungerande medborgarstat. Men hur ska detta kunna komma åstad? Vägen dit är lång, krokig och har många fallgropar.

(Ur Svenska Vitterhetsakademiens Årsbok 2005)

Eftikhar Hashem Alhusainy och Sigyn Meder: – Motståndskontakter mellan shiiter och sunniter

Vi har getts en felaktig bild av situationen i Irak. Budskapet har varit ungefär "USA måste stanna i Irak" och samtidigt: "Låt dem slå ihjäl varandra". Hur de irakiska medborgarna verkligen har det visas inte. Detta konstaterade Eftikhar Hashem Alhusainy och Sigyn Meder från föreningen IrakSolidaritet under ett föredrag i Stockholm.

Arbetslöshet och inflation är höga i Irak. Skolorna, varav många skjutits sönder, är privatiserade. Samtidigt pågår en humanitär katastrof som en följd av USA:s bombkrig. Murar byggs runt städer, som gör dem till fängelser för befolkningen.

– Det är förbjudet enligt folkrätten att angripa civila, vare sig man bombar dem eller kollektivt bestraffar dem. Varför har USA fått fortsätta med det i Irak?

Eftikhar Hashem Alhusainy kommer själv från Irak. När vi träffas är det fastemånad, Ramadan. Hon kan inte dricka kaffe eller äta frukt som vi andra på mötet.

– Det är svårt för mig att se amerikanska soldater som frihetskämpar. De dödade mina bästa vänner i staden al-Nasiriya, berättar Eftikhar och fortsätter:

– Badrmilisen har nu genomfört etniska rensningar i södra Irak. Den irakiska regeringens män genomför USA:s smutsiga arbete: etniska rensningar och slag mot motståndet. En falsk bild sprids att sunniter och wahhabiter försöker slakta alla shiiter. Men wahhabismen är svag i Irak.

– USA-regeringen tog John Negroponte, mannen som utbildade contras i Honduras, till Irak för att dra igång kontraterror. Och den

irakiska regeringen har redan beslutat arbeta för en tredelning av Irak, påpekar Sigyn Meder.

Under föredraget nämndes den mångfald av folkgrupper som finns i Irak, från kurder till judar, och hur dessa spelats ut mot varandra. En situation som i mycket skapats av stormakter och länder i regionen.

Motstånd och dödsskvadroner

När det gäller motståndsrörelsen mot dagens ockupation är den mer och mer enad, påpekade Sigyn Meder och Eftikhar Hashem Alhusainy:

– Den är inte splittrad. Tvärtom. Samtal och kontakter växer mellan olika grupper, såväl shiamuslimska som sunnimuslimska.

– USA använder regeringsmiliser och liknande mot såväl civilbefolkningen som motståndsrörelsen. USA klarar inte av motståndet mot ockupationen.

– Motståndsrörelsen tvingas även slåss mot grupper som al-Qaida. Dessa grupper tjänar ockupationens intressen. Motståndsrörelsen har alltså att kämpa både mot USA-alliansen och proiranska miliser från bland annat inrikesministeriet. Dödsskvadroner utbildade av USA. Privata säkerhetsfirmor med agenter i tusentals används även av USA-alliansen.

– Ändå har motståndsrörelsen stora framgångar. Dess attacker riktar sig inte mot civila. Enligt amerikanska officiella siffror riktar sig 90 procent av alla attacker mot USA-alliansen och dess irakiska drabbanter. 10 procent drabbar civila.

– De krafter som vill härska, splittra och plundra står snarare bakom dessa 10 procent – det enda svensk press skriver om. 90 procent av verkligheten

är borta.

– Men på vissa ställen pågår t.o.m. strider mellan al-Qaida och motståndsrörelsen. Och utropandet av en sunni-stat, som skedde på ett ställe, sådant understödjer ju snarast USA:s tredelningsplan.

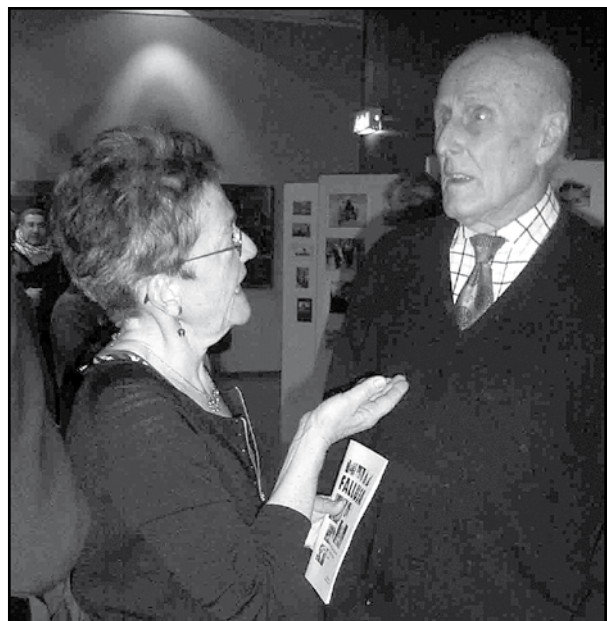
– Motståndsrörelsen i Irak består av gamla armén, Baathpartiet, nationalister, nasserister, kommunister – i opposition mot partiledningens samarbetsmän – samt vanligt folk, klanhövdingar med flera, säger Sigyn Meder.

– Var och varannan person var med i Baathpartiet. Dessutom ingår olika klanhövdingar, och människor som hatar USA personligen eftersom de blivit torterade eller liknande. Men enligt en siffra från University of Michigan vill 91 procent av befolkningen ha bort USA ur landet nu, säger Eftikhar Hashem Alhusainy.

Henrik Persson

Eftikhar Hashem Alhusainy: – En falsk bild sprids av att sunniter och wahhabiter försöker slakta alla shiiter. Foto: Henrik Persson

Sigyn Meder i diskussion med Sverker Åström. Foto: IrakSolidaritet.

Foto: Henrik Persson

Dr Intisar Al Obady arbetar på ett av Bagdads större sjukhus, här under ett Sverigebesök, då hon påpekade:

– När talibanerna förstörde Buddhastatyerna i Afghanistan reste sig hela världen och fördömde detta, men när USA förstör civilisationens vagga lyfter ingen ens ett finger.

Andra fakta om Irak

Kontakta IrakSolidaritet som utger tidningen "Brännpunkt Irak": info@iraksolidaritet.se. Hemsida: www.iraksolidaritet.se

Vill du bli medlem så kostar det 200 kr på pg. 409692-1.

Stöd Fallujain-samlingen på pg 11673-1. Pengarna går till arbete och studier för demokrati, mänskliga rättigheter och till uppbyggnad av Fallujas raserade sjukvård.

Fakta från:

- Mathias Cederholm, historiker, Lunds universitet: *Föreläsning om Irak* på ABF-huset i Stockholm i februari 2006.
- Rajiv Chandrasekaran: *'A gift from God' Renews a Village. Iraqi Engineers Revitalize Marshes That Hussein Had Drained*. Washington Post Foreign Service, 11/10, 2003.
- Sayyed Nadeem Kazmi och Stuart M. Leiderman: *Twilight People: Iraqs Marsh Inhabitants*.
- Pat Marino, Medelhavsmuseet: *Plundringen av Irak – lär vi oss aldrig något?* I rapport från Iraktribunalen sid. 29-32, se nedan.
- Inger W Persson: *Fakta och synpunkter*.
- Henrik Skrak: *Bitter skörd i Irak*. Tidskriften Clarté 3/2005.
- Tilman Zülch m fl, Gesellschaft für Bedrohte Völker: *Christenverfolgung im Irak*. Informationsblad, advent 2004.
- Samt CNN:s, BBC:s, SVT:s, även Qatarbaserade Al-Jaziras TV-rapportering.

Läsa mer

- Con Coughlin: *Saddam*, Macmillan 2002.
- Adel Darwish: *Unholy Babylon*. 1991.
- Larry Everest: *History of US and UK Intervention in Iraq*. I: World Tribunal on Iraq, Istanbul session. 2005.
- Dokumentation från Stockholmsessionen av Iraktribunalen den 13-14 november 2004: *Irak. Kriget, ockupationen, fokrätten*. Utgiven av Svenska kommittén för Världstribunalen om Irak med stöd av Olof Palmes minnesfond. Förord: Vivi Löfstedt.
- Falluja – massförstörelse i demokratins namn. Skrift utgiven av föreningen IrakSolidaritet, juni 2005. Förord av Sigyn Meder.
- Jan Guillou/Marina Stagh: *Irak – det nya Arabien*. Norstedts 1977.
- Seymour Hersh: *På given order. Från 11 september till Abu Ghraib*. Ordfront 2005.
- Jan Hjärpe: *Islam: lära och livsmönster, Politisk islam, Tusen och en natt & 11 september, Profetens mantel* m fl böcker och artiklar.
- Peter Kadhammar: *Vägen till Bagdad*. 2003.
- Sven Lindqvist: *Nu dog du. Bombernas århundrade*. Bonnierpocket 2000.
- Erik Pierre: *Irak – 25 hemligheter*. 2005
- Harold Pinter: *Konst, sanning & politik*. Föreläsning i samband med utdelandet av Nobelpriset i litteratur 2005.
- Shi 'a. *Iranska islams urkunder*. Sammanställning, övers Åke Ohlmarks. LT:s förlag 1980.
- William Robertson Smith: *Kinship and Marriage in Early Arabia*. 1903, först utgiven 1885.
- Wilfred Thesiger: *Träsklandets araber*. Norstedts förlag 1964.

Mandéer i Sverige genomför idag dop på flera platser i landet. Under dopet är de enligt sin egen uppfattning närmast ljusvärlden.

Mandéerna – en religiös minoritet i Mellanöstern

Mandéerna eller sabierna ("de döpta" på araméisk-mandéiska), som de kallas på den muslimska sidan, är en av de äldsta religionsgemenskaperna i människans historia. Deras existens kan genom babylonska, persiska och islamska vittnesbörd följas tillbaka till 300-talet e. Kr.

Man uppskattar det antal som tillhör denna trosgemenskap till 60 000. De flesta av dem bor i Irak, och där framför allt i större städer som Bagdad, Basra, Samara och Nasiria, liksom i södra Iran.

Mandéiska organisationer uppskattar antalet mandéer i Irak till 10 000. Uppskattningsvis 20 000 mandéer lever i diaspora i Västeuropa, men även i Australien, USA, Kanada och Nya Zeeland. Dessutom lever tusentals mandéer som flyktingar i Syrien och Jordanien.

Varifrån kommer de?

Det antas att mandéerna härstammar

från Palestina. Förtryck och förföljelse ska ha fördrivit dem till staden Harran i Syrien i början av det första århundradet e. Kr. På grund av de kristna församlingarnas och senare också muslimernas fiendtlighet, såg de sig snart tvungna att lämna även denna ort och den omgivande trakten och flytta till södra Babylonien, ända till träskområdet i nuvarande södra Irak.

Andra forskare menar dock att de först levde i Mesopotamien, nära floderna Eufrat och Tigris.

Klassisk mandéiska är en arameisk dialekt som står nära arameiskan i den babylonska Talmud. Jämte den

klassiska mandéiskan finns det också en modern talad form av mandéiska som kallas nymandéiska och uppvisar stor påverkan av arabiskan och nu bara talas av mandéerna i den iranska provinsen Khuzistan.

Vad tror mandéerna på?

Mandéismen är en monoteistisk religion, den äldsta ännu existerande gnostiska religion. "Gnosis" betyder på gammalgrekiska "kunskap", "insikt". Mandéernas världsåskådning baseras på den gnostiska dualismen, som delar upp världen i två delar. Enligt mandéisk uppfattning lever människan i den av mörker behärskade världen, som var och en lämnar vid döden.

Efter att ha passerat flera vaktstationer finner själarna frälsning i ljusriket. Mandéerna tror på en budbärare som för alla själar ur mörkrets värld till ljuset, och på så sätt frambringar världens slut. När han har fullgjort sin uppgift existerar bara ljusvärlden, och lidandets och kвалens tid är förbi.

Mandéernas skapelseberättelse är mycket lik den judisk-kristna. Liksom hos de kristna är också hos mandéerna Adam och Eva de första människorna. Men när mandéerna beskriver Evas födelse rör det sig inte om en uppkomst ur Adams revben, utan om en gåva till Adam från ljusvärlden. Detta förklarar kvinnans likaberättigande i de mandéiska församlingarna. Ett tecken på detta är att nyfödda får moderns efternamn. I mandéernas historia har det också funnits prästinnor.

Hur hänger mandéismen ihop med Johannes Döparen?

Mandéernas heliga bok, Sidra Rabba, också kallad Ginza (skatten), översattes 1925 till tyska av religionsforskaren Mark Lidzbarski. Mandéismens viktigaste ceremonier är begravningen, likbegängelsen och dopet. Det senare går tillbaka till Johannes Döparen, denna religions sista profet.

Varje mandé döps många gånger i livet; eftersträvan vore att döpa sig varje söndag. Under dopet är de enligt sin uppfattning som närmast ljusvärlden. Genom det rituella "dopet" får de syndernas förlåtelse, sjukdomar botas och demoner fördrivs. Traditionellt sker det mandéiska dopet i ett vattendrag (kallat Jordan). I en vit klädnad, som för den tro-

ende består av sju tygstycken och för prästen av nio, förs den troende ned i vattnet av prästen.

Livet stannar enligt deras tro upp för ett ögonblick, för att efter dopet börja på nytt friskt och klart. Bön, fasta och omsorg om andra är ytterligare grundstenar i religionen.

Mandéismen är ingen missionerande religion. Det finns ingen lag.

Sara Reinke

*Utdrag ur en längre artikel i den tyska tidskriften Pogrom/Bedrohte Völker nr 2/2006.
Översättning: Marcel Quarfood*

Alla mandéer döps många gånger i livet. Idealet är att döpas varje söndag. Den troende förs ner i vattnet av prästen.

Mandéernas ursprung

Mandéerna har förföljts svårt i Irak och Iran och har flytt till bl a Sverige. De är en för-muslimsk folkgrupp som dels antas ha viss koppling till det part-hiska riket, dels till ursprunglig kristendom och judendom i Jordandalen. Johannes Döparen är viktig i deras religiösa liv. Deras skrifter är på mandeiska, en östarameisk dialekt.

Partherna var ett iranskt folk som från Centralasien – dagens Turkmenistan – trängde söderut cirka 250 f Kr., inom ett område från Kaspiska havet till Indiska Oceanen och från Eufrat till Indus. Den andra maktpolen var romarna.

Inom partherriket fanns lydriken med stor självständighet. Arvet från grekerna överlevde under parthernas styre. Efter cirka 50 år grep sassaniderna makten i partherområdet. Det väldet varade i 400 år.

Fakta bl.a. från: Helmer Ringgren/Åke V. Ström: *Religionerna i historia och nutid*.

Liksom hos kristna är hos mandéerna Adam och Eva de första människorna.

Drapša – ljusstandaret – är en viktig religiös symbol för mandéerna.

I toppen syns en myrtenkrans. Myrten används vid olika ceremonier, t ex dop.

Mandéerna – tankar och riter

Beteckningen mandéer kommer från ordet manda som betyder kunskap – på grekiska ”gnosis”. Av sin muslimska omgivning har de fått namnet *subba, sabi* på grund av sin flitiga användning av dopet.

Portugisiska missionärer och köpmän kallade dem ”Johanneskristna” när de mötte dem på 1600-talet, men mandéerna accepterar inte denna beteckning.

Mandéernas språk skrivs med ett ålderdomligt arameiskt alfabete, östarameiska, släkt med språket i den babyloniska Talmud.

Mandéernas gnostiskt dualistiska lära innehåller en ständig motsättning mellan ljusets värld och syndens, mörkrets, värld.

I ljusets värld härskar den store ljuskonungen eller det första livet, omgiven av ett stort antal andeväsen som kallas *manas* eller *utras*.

Mot denna värld står vår tillvaro, mörkrets rike eller ”det svarta vattnets värld”. Här härskar Ruha med sina söner, planeterna och andra demoner.

Denna konflikt mellan ljusets och syndens värld utspelar sig också inom varje människa. Själens kommer från ljusets värld och hålls fången i människokroppen. Kärnan i religionen handlar om hur själen ska kunna befrias från denna fångenskap och återvända till sitt ursprungliga hem.

För att göra detta möjligt har ljuskonungen sändt en mana – Uthra – , ”manda de haije”, livets kunskap, till jorden tillsammans med budbärarna Hibil, Schitil och Enosch för att un-

dervisa människans själ.

Återvändandet underlättas om man följer påbud och ritualer. Det viktigaste av dessa är *masbuta*, dopet och döds- eller själamässan, *masiqta*.

Dopet kan genomföras i alla rinnande vatten, men detta måste först välsignas av en präst. Prästerskapet har tre grader och kan innehas av både män och kvinnor. Den som döps måste först själv doppa hela sin kropp tre gånger i *jardna*, vattnet. Därefter doppas han eller hon tre gånger av en präst och bekransas med myrten. Efter en handpåläggning av prästen utbyts ett handslag, *kuschta*. Det hela följs av ett slags nattvard med osyrat bröd och vatten. Detta innebär ingen invigning till religionen utan upprepas hela tiden som garanti för uppstigandet i ljusets värld efter döden.

Masiqta, själamässan, firas antingen i den dödes hem eller i särskilda kulthus, som kallas *bit manda*. Syftet är att den dödes uppstigande i ljusets värld ska bli möjligt. Viktiga inslag är påklädning, begravning av den döde och hymnrecitering. Själamässan firas också som ett symboliskt heligt bröllop.

Själen uppstigande innehåller ändå svårigheter. På vägen måste själen passera planetdemonernas vaktorn. Där värderas dess förtjänster än en gång av Abathur som utgått ur Mana.

Fakta från Sadi Sadoon: *Mandeism, mandeiska och mandéer*. En opublicerad text.

Årtal ur mandéernas historia

Det finns två teorier, enligt forskare och arkeologer, när det gäller mandéernas ursprung: Några tror på Mesopotamien som ursprungsområde. Andra framhåller Palestina och Jerusalem. Den enda mandeiska texten om mandeisk historia heter Harran Gawaita, "Den inre Harran". Mandéerna har levt i Irak i 2000 år.

En forskare, Firyal Zahron på museet i Bagdad har visat att mandéerna levt i området mellan Ramadi i Irak och Ahwaz i Iran fram till den islamiska erövringen.

38 e Kr En grupp mandeéer flyr från Jerusalem till Harran och Media, sedan norrut till södra Irak. Då hade mandéerna enligt Harran Gawaita 400 mandi.

Kung Shapur I:s tid Mandéerna förföljs under sassanidriket.

Islams period Kanske den värsta tiden för mandéerna. De blir tvungna att dra sig tillbaka till träskområdena i Mesopotamien där de blir båtbyggare. Fastän Koranen nämner mandéerna som ett "bokens folk" blir de inte lämnade i fred:

1400-talet Under Sultan Muhsin ben Mahdis välde dödas ett tusental mandeéer i Umara.

1782 Mandéerna vägrar lämna sin bok till guvernören. I Ahwas och i södra Irak torteras och dödas många mandeiska präster och folkledare. Resten kommer undan.

1837, 1839, 1870 Stora massakrer mot mandeéer i Muhammara, Suk-al-Shiukh och i Shuster under Nassir-al-Deens tid.

1900-talet Mandéerna återvänder till de stora städerna; Umara, Nasirya, Basra, Bagdad. Araberna segrar över ottomanerna efter första världskriget. Mandéerna förlorar språk, kultur och tradition.

Saddamperioden Hundratals mandeéer dödas av regimen. Hundratals dödas i kriget mot Iran och Kuwait, hundratals torteras. Mandéerna diskrimineras i sysselsättningspolitiken och utbildningsväsendet. 15 000

mandeéer flyr från Irak, bland dem även några präster.

Under det sista årtiondet före Saddams fall intensifieras fundamentalistiska strömningar inom både sunni och shiariktningarna. Detta leder till tortyr, hot, hjärntvätt, kidnappning av unga kvinnor – allt led i en plan att omvända minoriteten till islam. Många dödas bara på grund av sin tro.

Efter Saddamregimens fall 2003 Mandéerna har blivit lätta mål för sunni- och shiaextremister. Dödandet sker på grund av mandeernas tro och deras position i samhället som yrkeskunniga och guldsmeder. Familjer hotas, hem och mandi konfiskeras eller stjäls under vapenhot. Man kräver att mandéerna konverterar till islam eller betalar *jizya*, lösen.

I Irak finns idag inte kvar fler än 5000 mandeéer kvar av 60 000. Mandeéer och kristna har inte en chans att få arbete i dagens Irak. I Jordanien och Syrien finns stora grupper mandeéer som flytt. Mandéerna har inget land, ingen stad som de kan identifiera som sin egen, som andra minoriteter. De lever under ständigt hot att utvisas till Irak. De utnyttjas av olika arbetsgivare och tvingas att arbeta olagligt på grund av hunger och utvisningshot.

Kvinnorna utsätts för övergrepp. Unga kvinnor kan luras till stora "bröllop" – som visar sig vara sexuell handel. Barnen tvingas arbeta. Depression och stresssymptom sprider sig bland de vuxna.

Fakta ur Sadi Sadoon: *Mandeism, mandeiska och mandeéer* (opubl).

o	' (a)
h	b
g	g
d	d, dh
d	d
h	h
u, w	u, w
z	z
h	h
t	t
j, i	j, i
k, kh	k, kh
l	l
m	m
n	n
s	s
' (e, i)	' (e, i)
p, f	p, f
š	š
q	q
r	r
š	š
t, th	t, th
kd	kd

Mandeiskt alfabet.

I området som utgör dagens Irak har folk sedan urminnes tid även levt i städer.

Möte med Sadi Sadoon: **Sött, rinnande vatten ...**

– Mandeismen är en urgammal religion och ett folk. Nu håller vi på att utplånas, och ingen gör något för att hindra det.

– För oss är det förbjudet att använda vapen eller föra krig.

Den som berättar är Sadi Sadoon som är mandé. Han växte upp i Iraks huvudstad Bagdad, men begav sig därifrån 1978. Idag, 29 år senare, är han en av de cirka 5 000 mandéer som lever i Sverige.

– Det mandeiska språket hör till de östarameiska språken. Ordet ”manda” betyder vetenskap. Mandéerna kallas i Koranen ”saba”, ”sabier”. Det är ett arameiskt ord. ”Saba” betyder dopvatten, säger Sadi Sadoon.

Och kopplingen till vatten tycks stark också i mandéernas nutida religiösa liv. När jag åhör Sadi Sadoon på ett informationsmöte har just en unik film om mandeisk religionsutövning, gjord av kulturanthropologen Martin Lindgren, visats. Filmsekvenserna är från mandeiska ceremonier – dop, bröllop – som börjat genomföras av mandeiska invandrare i Sverige.

Närheten till någon form av vatten, helst rinnande, är ytterst viktigt i många av mandéernas ceremonier och ritualer, vilket också tydligt framgår i filmen. Vardagliga platser som Drottningholmsparken i Stockholm och ställen vid Kävlingeån i Skåne har därvid kunnat användas.

– Vi började komma 1991 till Sverige. Nu är vi cirka 5 000 mandéer här.

De flesta tvingas fortfarande leva på socialbidrag. Den första prästen kom till Holland. Vi började ha dop och vigslar i Ängby och Fittja. Vi kan inte köpa någon lokal utan allt sker ute, vinter som sommar. Vi har försökt att få en plats via stat eller kommun, men inte fått något positivt svar.

– Våra ungdomar vill gifta sig. De väntar inte till sommaren. Vid våra giftermål behöver vi tillgång till rent rinnande vatten. För oss symboliserar vattnet renhet. Det är en del av himlens material, sött, rinnande vatten. Vatten är heligt.

– Vatten ses av mandéerna också som materialiserat ljus, inflikar Martin Lindgren, som är med under samtalet.

Mandeismen är en av de äldsta av religionerna från Mellanöstern som ännu utövas. Den har många heliga böcker: En av de kändaste är Ginza Rba, ”Den Stora Skatten”. Den har en höger- och en vänsterdel. En annan heter Dracha-id-Yahya, den innehåller Johannes Döparens läror.

– I Ginza Rba skrivs bland annat om vad som händer när man dör, säger Sadi Sadoon.

– Johannes Döparen, Yahya Yahana, är för oss inte en profet utan en

stor lärare. Han var också en reformator, en uttolkare, exeget.

Beskrevs 100 år före Kristus

Mandéerna har idag tappat en stor del av kulturen och böckerna.

– Den politiska makten tar inte hand om traditionen, säger Sadi Sadoon.

Han är till vardags verksam inom Mandeiska Sabeiska Samfundet, där han är ordförande. Sadi Sadoon betonar att han inte är präst utan främst sysslar med mandéernas samhällsfrågor:

– Vår historia finns beskriven från 100 år före Kr. Men vi tror att den är mycket äldre än detta datum.

– Det finns två teorier, en östteori som anger vårt ursprung till Mesopotamien. Västteorin anger däremot vårt ursprung till Palestinaområdet. Det finns bevis för båda, men vi säger bland oss själva att vi är från Mesopotamien.

– Vi är fortsättningen på Babylons rike, och inte från Palestina. Johannes Döparen, Yahya Yahana, som vi säger, är viktig för oss, men det betyder inte att vi själva kommer från hans område.

– Vid den tid då Kristus föddes fanns en konflikt där mellan den ofientliga regimen och mandéerna. 360 mandeiska präster dödades. Mandéerna rörde sig då till Syrien, Harran och Media.

– Enligt den mandeiska religionen är det förbjudet att använda vapen och föra krig, påpekar Sadi Sadoon.

– Mandéer kom också till de kurdiska delarna av Irak. Detta skedde under Artabanus III:s tid i parterriket. Under denna tid levde mandéerna bra, tills sassaniderna kom från Iran. Sassaniderna påverkade alla religioner i området.

– Det här var på 300-talet e Kr. Det fanns ett stort förtryck mot mandéer och andra. Mandéerna spreds från Ramadi och ner till södra Irak, till träskområdena vid Eufrats och Tigris utflöde, till Ahwas-Iran, Shatt-al Arab och Basra.

– I Ahwaz i Iran finns vid floden Garun också mandéer, säger Sadi.

Levt som underklass

– Detta pågick till islams invasion i området. Mandéerna lärde sig bygga båtar. De skyddade sig i träskområdet och blev duktiga på detta. De var också guldsmeder. De bodde i primi-

tiva hus vid floderna, ibland försvann böcker och andra föremål vid brand och översvämning.

– På 1400-talet fanns det mandéer i Omara, Nasiriya, Basra. Mohsen ben Mahdi var en av mandéernas präster och folkledare. En stor massaker skedde mot mandéer i Naseriye.

På 1900-talet lydde, fram till första världskriget, hela området under den osmanska makten. Mandéerna började röra sig runt, till städerna, och skicka sina barn till skolor. En del blev lärare, ingenjörer, läkare. Diskrimineringen fortsatte, men livet blev samtidigt mer stabilt än tidigare.

– En revolution ägde rum i Irak 1958.

– Mandéerna har i Irak levt som en underklass jämte de shiitiska grupperna. Även med judarna hade vi bra kontakt men de har successivt kastats ut efter 1948.

– Om jag dricker vatten hos en muslim kastas det direkt. Det finns ett uttryck "sobbi najes" som betyder "oren mandé", ett mycket nedsättande och hotande uttryck på arabiska.

– Under Saddams tid drog man vid ett tillfälle igång en kampanj; "Religionen i samhället". Han hämtade religiösa extremister till Irak, lurade människor med religion. När Saddam Hussein störtats började de här grupperna bre ut sig mer.

– Det handlar om salafiter, en muslimsk reformrörelse som är mycket fundamentalistisk. Men dessa ska inte förväxlas med wahhabiter, en rörelse som uppstod i Saudiarabien på 1780-talet. Dessutom har Saddam i Irak bildat en egen milis, al-Qudsbrigaden.

"Våldets demokrati"

– Integrationsverket i Sverige visste inte om mandéerna var en kultur eller en religion, fortsätter Sadi Sadoon. Och vi har alltid haft lätt för att hamna mellan stolarna. Men de kristna syrianerna och kaldéerna visar en viss öppenhet mot oss. För västkristna däremot är mandéerna kättare.

– Det beror på att vi så tidigt tryckte på detta med den egna kunskapen som väg, säger Sadi Sadoon. Därför fick vi också tidigt problem med olika kyrkor.

– Under början av 1980-talet pågick Iran-Irakkriget. I Irak upprättade Saddam Hussein vad jag vill kalla en "våldets demokrati". Den innebar

Sadi Sadoon: Vi mandéer tryckte tidigt på detta med den egna kunskapen som väg.

Foto: Henrik Persson

Mandéerna är hotade

Enligt ordföranden i mandeiska församlingen, prästen Salwan Al-khamas, kom många mandéer från Irak till Sverige 2007. Den dåliga situationen under Saddam har inte förbättrats, tvärtom har det blivit värre, uppger han. I Bagdad återstår nu 73 mandeiska familjer.

En FN-rapport 2005 uppmärksammade mandéernas situation som mycket utsatt, mellan kristna och muslimska grupper. Under en undersökt 6-månadersperiod 2004 dödades i Irak 504 mandéer. 90 procent uppgavs ha varit guldsmeder. 118 blev kidnappade. 33 mandéer dödades under USA:s ockupationstruppers framfart.

Minority Rights Group International pekar i en rapport ut mandéerna som en oskyddad grupp som inte kan förvara sig med våld på grund av sin religion. Åren 2003-2005 minskade mandéerna i Irak från 30 000 till 13 000. Rapporten slår fast att risken för fullständig utplåning av mandéerna är en realitet.

(Siffror och fakta ur en artikel av Henrik Ennart i Svenska Dagbladet)

att alla som var emot diktaturen torterades, men den som anpassade sig slapp undan.

– Träskan i södra Irak torrlades 1996. En stor "Saddamsjö" anlades och flera floder förgiftades. Många dog. Det ledde till stora förändringar, folket var borta. Och de araber som lämnade träskan vill inte komma tillbaka.

På grund av kriget och den ekonomiska blockaden började mandéerna flytta ifrån sitt hemland Irak till bl.a. Sverige och Australien. 2003 levde omkring 15 000 mandéer i Sverige, Europa och Australien, i USA cirka 1 500.

– Ockupationen av södra Irak har genomförts främst av brittiska trupper. Koalitionens militär kom in i Irak, men demokratin som USA utlovat har inte kommit. Istället har döden och rädslan spritt sig i Irak, säger Sadi Sadoon.

– Vad betyder demokrati och många tidningar om det är död överallt? Ingenting.

"Ur pannan i elden"

Under samtalet med Sadi Sadoon finns också kulturanthropologen Martin Lindgren med. Han håller på med en doktorsavhandling om mandéerna, och har besökt dem, bl a i Irak under 2002.

– Mandéerna har kunnat finnas kvar, och det genom att undvika konflikter, att dra sig undan, säger Martin Lindgren. De har också ibland varit tvungna att låtsas att de är muslimer.

– När jag var i södra Irak under 2002 var allt väldigt utmärslat, säger han, och fortsätter:

– Det finns mycket apokalyptiska stämningar i dagens Irak. Risken för en balkanisering – en uppdelning av hela området mellan olika grupper – är stor. Jag har träffat religiösa mandéer som säger att de nu hoppat från pannan till elden. "Det var hemskt förut. Nu har det blivit ännu värre", menar de.

– I Iran finns mandéerna inte med i konstitutionen som en nationell minoritet, i motsats till kristna och zoroastrier. Högre utbildning och statliga tjänster är utom räckhåll för dem, konstaterar Martin Lindgren.

– Etniska rensningar pågår nu mellan shia och sunni i Irak. Det finns inte plats för någon annan kategori. Med de kristna grupperna däremot,

som har sin egna byar, har mandéerna traditionellt haft bra kontakt.

– De som fått utrymme i Irak är sunnimuslimer, extremistgrupper, kurder och andra nationalistgrupper, instämmer Sadi Sadoon och fortsätter:

– Var är resten av folket? Det finns 100 partier i Irak. Var är deras plats? Och vem är det som först och främst betalar skulden för det som hänt?

– Det finns extremister och många andra faktorer som gör att mandéerna inte kan arbeta för sin sak. Sunni, shia och kurderna kan däremot göra det, de har fått plats, de finns med på den nya kartan. Men mandéerna får ingen plats, säger Sadi Sadoon.

– I Sverige ges samer och finnar något slags utrymme som folkgrupper, men så är det inte i Irak för de kristna minoriteterna och mandéerna.

Barn kidnappas, kvinnor våldtas

Majoriteten av mandéerna är guldsmeder och kända för det i hela landet. Men ofta kan de inte öppna affärer eftersom vissa tror att mandéerna är rika. Då invaderas mandéernas hem.

– Hittar de inga pengar så kidnappar de ett av barnen. Föräldrarna tvingas betala lösensummor på mellan 10 000 och 100 000 dollar, säger Sadi Sadoon.

– Vad ska vi göra, när barnen är borta? Vi samlar pengar bland oss. Särskilt de av mandéerna i Europa som lever bra gör det. Men även de som inte har arbete och bara får socialbidrag ger pengar.

– De kriminella tar unga flickor och kvinnor och våldtar dem. Dessutom tvingar de män att konvertera till islam genom att tvångsomskära dem. Detta är förbjudet i mandeismen och en stor synd.

– De som begått dessa illdåd är olika extremister, al Qaida och liknande, samt kriminella gäng. De kallas för shia eller sunni, men det är bara en fasad.

– Det som händer är registrerat hos UNHCR, FN:s flyktingmyndighet. Makthavarna i USA och Storbritannien, alla i koalitionen vet om det, men ingen gör något.

– Det anslås pengar för att bevara utrotningshotade djur. Men vi mandéer tycks inte vara intressanta.

– De mandéer som finns i Sverige, Holland och USA utgör tillsammans

en stor grupp. De utvecklar sina egna traditioner och moderniserar dem.

– Om vi får möjlighet vill vi upprätta en mandi, ett mandeiskt tempel. Det finns faktiskt många mandéer som inte vet så mycket om sin egen religion. Vi behöver hjälp att överleva och bevara vår kultur och våra traditioner på något sätt. Det är det vi vill nu som mandéer: Världen måste hjälpa oss att överleva.

Vilka regler gäller i den mandeiska gemenskapen när det gäller giftermål? Finns det hedersföreställningar?

– Det traditionella synsättet är att om man gifter sig med en icke-mandé så får man lämna den mandeiska samfälligheten.

– Mandéerna i Irak lever i en muslimsk omgivning som har hedersbegrepp. Det finns en idé om *halali* – renhet. Men detta handlar inte om något fel hos familjen, utan kan handla om saker som ligger långt borta från familjen.

– Hedersmord har vi inte, däremot kan hedersrelaterat våld förekomma, att mandéer slåss med varandra, säger Sadi Sadoon.

Hur går det med mandéernas språk?

– Mandeiskan finns med på Unescos lista över hotade språk. Ungdomarna kan engelska. Vi har tvingats sluta med det östarameiska språket. Mandéerna i Iran har en egen dialekt, ratna. Hemma talar de ratna, arabiska och persiska.

– Saddam sa: "Allting kommer från araberna, vara sig du vill eller ej". Mandeiskan tillhör den semitiska språkfamiljen men inte samma gren som arabiskan.

Vad kan FN:s flyktingorgan UNHCR göra för mandéerna?

– Vi har tagit direktkontakt med UNHCR men inget händer. FN har ingen personal i Irak efter mordet på Sergio de Mello. Det som skulle behövas är att de sa "mandéerna är förföljda." Men det finns en lista på alla brott som begåtts mot mandéer, skriven med hjälp av dr Leyla Rubin som var i Syrien och Jordanien och träffade mandéerna där.

– USA kom med demokrati, men de ville ha oljan också. Vi mandéer säger "ta bort oljan" och lämna oss mandéer i fred.

– USA tog bort Saddam, men de

tog dessutom bort det som var Irak. När Palme mördades dog bara Palme, men Sverige fortsatte att finnas. Så blev det inte i Irak. Strukturen i landet Irak har förstörts av USA.

– Nu är det omöjligt att överleva inne i landet utan stöd.

Organisationer och myndigheter i Sverige, vad gör de för mandéerna?

– Vi är alltså omkring 5 000 mandéer i Sverige idag. Vi har skickat brev till samtliga politiker. Hittills har vi fått svar från tre av dem. De svarade alla tre: "Jag har fullt hela året".

– Men med Rädda Barnen och Olof Palme Center samarbetar vi i ett projekt som handlar om integration. Det har dock funnits hot mot mandéerna och projekt har måst avbrytas.

– En av våra präster träffade den dåvarande migrationsministern i Sverige, Barbro Holmberg. Hon sa: "Ni får söka asyl en och en, som grupp kan vi inte hjälpa er"! Barbro Holmberg ville inte låta oss få asyl som ett folk.

– Ett folk försvinner, och ingen reagerar. Ingen protesterar, varken i Sverige eller Tyskland säger någon något om detta. Ingen gör något.

– Jag var hos Migrationverket i Danmark och tog upp frågan om mandéerna i Irak. De sa: "Vi vill inte att minoriteter lämnar landet". Mäniskor har kommit och bitt: "Ge mig skydd" – och alla skickas tillbaka till Irak. "Borta bra men hemma bäst", tycks myndigheterna resonera. Och detta i en situation där familjer dödas inför ögonen på barnen!

– Till min egen familjs hem i Irak har de kommit och hotat att döda dem. Grannen kan inte skydda dig.

– Efter fyra års ockupation börjar problemen nu på riktigt som en följd av situationen i Irak: I Syrien har människor inte pengar att gå till läkare. Hyran är tio gånger dyrare. Barnen kan inte komma till skolorna. Barnen jobbar hela dagen för att det ska bli pengar till mat. Flickor säljs och utnyttjas sexuellt.

– Det totala antalet mandéer i världen idag är bara 50-60 000. Av Iraks mandéer har 80 procent flytt utomlands. Det finns 1700 familjer i Syrien, 650 familjer i Jordanien. Bara cirka 5 000 personer är kvar i Irak, säger Sadi. Vi är ett urgammalt folk på väg att försvinna.

Henrik Persson

Mandéer flyr till Damaskus – och Sverige

– Folk har alltid kallat oss "smutsiga" eller "otrogna", säger Layla Alroomi, en barnläkare i London som besökt slummen i Damaskus i Syrien. Där lever nu de flesta mandéer som flytt från Irak:

– Jag träffade en 10-årig pojke som kidnappats och fått halva ansiktet bortbränt. Jag mötte en 33-årig kvinna som ryckt ur sin mans bil våldtagits av fyra beväpnade män och sedan förlorat barnet i den graviditet som följde.

– Om det internationella samfundet inte gör något för att hjälpa, tror jag att dessa uråldriga kulturer kommer att försvinna helt.

International Herald Tribune rapporterade den 10/4 2007 att cirka 5 000 av världens omkring 70 000 mandéer nu bor i Sverige. Iraks sönderfall är i många fall flyktorsaken. Enligt FN:s beräkningar har två miljoner irakier flytt inom landet och två miljoner utomlands.

(Fakta ur artiklar av Patrick Cockburn, Independent, och Henrik Berggren, Dagens Nyheter)

Lästips, artiklar och kontakter:

- Patrick Cockburn: *'Exodus' of Iraqs ancient minorities*. Tidningen The Independent, 26/2, 2007.
- Jorunn Jacobson Buckley: *The Mandaean: Ancient texts and Modern People*. 2002
- Edmondo Lupieri: *The Mandaean: The Last Gnostics*.
- Mandaean Human Rights Group
- Geo Widengren: *Der Mandeismus*. 1982.

Per-Arne Berglie, buddhismforskare:

Religioner är varken onda eller goda

Buddhismen brukar räknas som en av de stora världsreligionerna. Som i all religion finns det flera olika riktningar och inslag även i buddhismen. En av dem i Sverige som forskat mest om buddhismen, dess roll och dess olika uttryck är Per-Arne Berglie, professor i religionshistoria vid Stockholms Universitet.

Per-Arne Berglies doktorsavhandling handlade om tibetanska folkliga buddhistiska andemedier. Han hade träffat på några av dem under ett ett-årigt fältarbete i Nepal och kom att fördjupa sig i de varianter av andebesatthet, sjukdomsbot och shamanism som dessa medier utövade.

Även på senare år har Per-Arne Berglie, ofta tillsammans med sin fru Margareta, gjort resor till länder som är starkt präglade av buddhismen – som Tibet, Mongoliet, Vietnam, Kambodja och Burma.

Vi fick en klar vinterdag möjlighet träffa Per-Arne Berglie i hans hem, för att ställa frågor kring hans forskning och om hans specialområde buddhismen. Det ljusa vardagsrummet är fyllt med böcker och föremål från olika resor. Under en hylla syns faktiskt också en saxofon.

Det blir ett samtal som både handlar en del om Per-Arne Berglies egen utveckling, men också sträcker sig från Sherlock Holmes och Biggles till Dalai Lama...

Buddhismen framstår ofta som väldigt fredlig? De flesta känner till att där finns tankar om icke-våld. Och dessa verkar ju verkligen behövas i dagens värld. Men finns det något som kunde reta upp även en buddhist till att gå ut i ett "heligt krig"?

– Det finns mera konflikter än man tror när man ser Dalai Lamas vänliga ansikte. I Sri Lanka och Thailand är buddhismen en del av identifikationskonstruktionen. Theravada är ju den riktning inom buddhismen som dominerar på Sri Lanka, i Thailand och Burma.

– Buddhismen ses där som en del i människoblivandet. Men det får ju konsekvenser: De som inte är buddhister är inte verkliga människor...

– Det finns gamla berättelser om lankesiska kungar som dödar mängder av människor när de ska ena landet. Någon munk säger att de inte har så mycket skuld för det, eftersom det inte är några riktiga människor de dödar.

– Det här är ett mörkt kapitel som alltså finns – men Dalai Lama och icke-våldet är ju det dominerande.

– Religioner är varken onda eller goda. Det finns inget i den buddhistiska religionen som förhindrar t.ex. krig – uppenbarligen inte.

Skulle det kunna bli samma upprörda känslor om Buddha-karikatyren som vi sett när det gäller Muhammedteckningarna i Danmark?

– Nej, buddhismen har ett jämmodsideal. Man ska ha ett kärleksfullt sinne, och även om man ser dumma människor göra dumma saker ska man inte bli upprörd.

– Jag tänker t.ex. på när talibannerna sprängde bort de stora Buddha-statyerna i Bhamiyan i Afghanistan. Dalai Lama sa någonting, men det var ingen större upprördhet. Buddhister ska inte fästa sig vid sådant – allt är förgängligt, saker kommer och går.

– Det finns en buddhistisk text som säger: "Vi buddhister ska inte bli upprörda när barbarerna begår sina barbariska handlingar. Vi ska påverka dem."

– Man ska aldrig låta sig uppröras och förlora sinnesjämvikten.

Har också de som inte läst de här texterna fått den här inställningen med sig?

– Ja, det tror jag, även om det förstås finns undantag.

– Om man ser på t.ex. Smaragdbuddhan i Bangkok så har den blivit en symbol för kungadömet och jag

kan tänka mig att om någon gav sig på den skulle det bli en väldigt reaktion.

Men låt oss ta det här lite mer från början. Hur kom du själv egentligen att syssla med de här sakerna?

– Varför jag började med religionshistoria? Jag vet inte riktigt, men jag tror att det var intresset för det exotiska – Tibet t.ex. – som det började med. Det var Sven Hedin och "Biggles i Tibet". Det är förresten fortfarande den bästa Bigglesboken.

– Conan Doyles Sherlock Holmes var ju i Tibet också! Under de mörka åren när Sherlock Holmes var borta efter att ha slagits med doktor Moriarty var han alltså i Tibet.

– Sedan har en tibetansk författare skrivit om den här tiden när Sherlock Holmes var i Tibet. Han har hittat på en ny Sherlock Holmes-historia: "The Mandala of Sherlock Holmes"!

– Det var Tintin i Tibet – det lite exotiska, okända.

Inkörsporten för en del svenskar till zen och zenmeditation sägs ibland ha varit romaner som "Zen och konsten att sköta en motorcykel" av Robert M. Pirsig. Och Per-Arne Berglie nämner också en av dessa böcker, som betydelsefull för honom.

– Sedan var det de amerikanska beatförfattarna, Kerouac t.ex. Jag tror en bok heter "Dharma-gänget", på svenska.

– Jag skrev en del skönlitteratur själv. Jag läste konst- och litteraturhistoria.

– Men jag skrev alltså in mig på religionshistoriska institutionen vid Stockholms Universitet som då leddes av Åke Hultkrantz.

– Man blev behandlad med respekt och fick svåra uppgifter med detsamma. Han förutsatte att alla satsade

hundra procent på religionshistorien. Det var intensiva seminarier.

Kinas invasion av Tibet 1950 och Dalai Lamas flykt 1959 bidrog också till ett ökat intresse för buddhismen.

– Jag fastnade för Tibet, säger Per-Arne Berglie, och skrev min trebetygsuppsats om uppkomsten av Dalai Lama-skolan, om den historiska processen på 1300- och 1400-talen i Tibet. På den blev jag antagen till doktorandutbildningen. Det var cirka 1965.

– Jag läste språk också: sanskrit, tibetanska. Sedan åkte vi till Indien. Vi fick audiens hos Dalai Lama.

Vad pratade ni med Dalai Lama om?

– Honom pratar man inte med i en traditionell miljö. Alla andades in inför honom – man får ju inte andas ut.

– Hans sekreterare skrev ett intyg åt oss att alla tibetaner skulle göra allt för oss och svara på alla våra frågor.

– När vi kom med det där intyget lade tibetanerna det på huvudet, som ett slags välsignelse.

Dalai Lama fick Nobels fredspris 1989 och den tibetanska buddhismen blev ytterligare känd både i Sverige och övriga västerlandet.

– Dalai Lama har ju två ansikten,

så att säga, ett mot väst och ett som traditionella tibetaner förväntar sig. Där kan han inte säga att han är en enkel munk.

– Man har alltid lagt tillrädda budskapet efter situationen och personerna man talar med. Och det är ju inget fel på det Dalai Lama säger till väst: Kärlek och det vänliga sinnelaget. Det är buddhism det också, även om det finns tibetaner som anser att det är för utslätat.

– Jag tror Dalai Lama gör helt rätt, annars skulle han inte ha så stor framgång.

Träffade statsorakel

– Jag studerade sedan folkliga medier i Nepal. Åke Hultkrantz blev ju glad när det visade sig att jag var intresserad av shamanism och folkreligioner.

– De infogade detta i den buddhistiska ramen. Men detta skämdes man lite för i kretsen kring Dalai Lama. Man ville framhålla buddhismen som en livsfilosofi, som en levnadsvisdom – inte som en religion med en religions alla sidor, utan som ett slags religiositet.

– Man ville kanske heller inte utåt visa att man konsulterade orakler, som t.ex. det tibetanska statsoraklet.

På senare år har flera filmer med

Icke-våldet är det dominerande inom buddhismen, säger Per-Arne Berglie, men det finns också en annan sida.

Foto: Henrik Persson.

Som ett av de märkligaste arkeologiska fornyfynden i Sverige framstår den buddhabild från ca 800-1050 e Kr som i mitten på 1950-talet påträffades på Helgö i Mälaren. Vid den tiden var antalet buddhister i Norden antagligen mycket lätt räknade.

motiv från tibetansk buddhism visats i Sverige: "Kundun" av Martin Scorsese, "Lille Buddha" av Bernardo Bertolucci, "Sju år i Tibet" med Brad Pitt och "Fotboll för Buddha" av Khyentse Narbu.

– Ni kanske har sett filmen "Sju år i Tibet" där statsoraklet förekommer? Det är ju en väldigt stark trance, men det var säkert så det gick till också. Dalai Lama konsulterade ju honom. Men jag tror inte att man ville få ut att det fanns besatta människor långt uppe i hierarkin.

– Jag fick inte träffa det oraklet då. Men det blev ändå så att jag träffade honom, på bakvägar.

– Oraklet sa inte så mycket, men det var en oerhört säregen person. Han hade en massa katter omkring sig och betedde sig ganska ryckigt.

– Sedan fortsatte jag till Nepal och träffade ju medier där, men de var ju nästan helt normala i jämförelse med statsoraklet. Han var väldigt särpräglad och jag förstod mig aldrig riktigt på honom.

– Statsoraklet har ju en hel stab omkring sig, men medierna i Nepal är ju enmansföretag.

– I väst väljer man ju ofta de intellektuella bitarna, meditation med mera, och inte relikkult, som kräver en stor apparat och en traditionell miljö.

– Det finns också mission inom

buddhismen. Under regntiden skulle man vara bofast, men annars skulle man gå omkring och berätta predikningarna.

Även i nutid har österlandets religioner spritts över världen. USA och Nordeuropa anses under 1900-talet blivit mer sekulariserade, vilket kan ha bidragit till en ökad öppenhet för andra religioner. Kristendomens dominans anses ha minskat. På 1970-talet reste unga människor till Indien för att "hitta sig själva". Till USA och sedan också till Europa kom indier och deras läror, som Maharishi som lärde ut TM, en meditationsteknik, och Krishnarörelsens ledare Prabhupada.

– Men jag tror att sådant har haft sin största tid, se t.ex. på Hare Krishna. Jag tror att det gäller den tibetanska gruppen också.

Räknar du dig själv som buddhist, eller vad tror du själv på?

– Nja, det är väl allt möjligt.

Men du trivs tillsammans med buddhister?

– Ja, mycket.

Hur ska vi se på buddhismens uppkomst? Har den påverkat Europa också?

– Buddhismens uppkomst finns ju beskriven i böcker. Det var munkar

som gick omkring. Det var ett missionspåbud. Buddhas föräldrar etc är legender. Han finns fortfarande i legendernas värld. Buddhas biografi är inte historisk.

– På 1800-talet ville man i vissa europeiska kretsar ha en mera rationell religion, och då verkar buddhismen ha passat bäst, som ett slags förnuftsreligion. Till och med den tyska kompositören Wagner lär ha sagt: "Jag är buddhist".

– Inga uppenbarelser och folk som går på vatten, eller att man gör vin av vatten och sådant, ville man ha då.

– Det var ett sätt att läsa texterna. Men det finns ju mängder av underverk och mirakler inom buddhismen.

– Jag tror att alla stora religioner måste ha en mystisk kärna – kristendomens gudsrrike t ex, vad är det för någonting?

Att förverkliga nirvana

Hade vi förlorat alla texter skulle buddhismen faktiskt vara en ren relikkult av Buddhas och andra tidigare framstående munkars delar, anser Per-Arne Berglie. På Sri Lanka och i Burma finns t.ex. vad som anses vara bitar av Buddhas tänder.

– Att generalerna i Burma har de här relikerna är för de troende tecken på att de är de rätta härskarna.

– På 90-talet lånade folkkineserna ut en relikstand. Premiärminister

Buddhismen i Sverige

I Sverige finns det idag, tror man, 18 000 buddhister, de flesta invandrare. Antalet buddhister i världen brukar anges till mellan 400 och 600 miljoner.

På 1700-talet började man studera österländska språk vid europeiska universitet, även i Sverige. Det var arabiska, men också sanskrit och de gamla indiska vedareligionerna.

På 1800-talet kom Upanishaderna och Bhagavadgita på västerländska språk. Edward Arnolds dikt "The light of Asia or the great renunciation" blev översatt till svenska 1888. Inledningen skrevs av Viktor Rydberg.

Svenska författare som Dan Andersson, Harry Martinson och Gunnar Ekelöf intresserade sig för buddhismen.

Indienfarare från väst under 1970-talets hippievåg, även från Sverige, kom i kontakt med buddhismen. Några åkte till Thailand eller Sri Lanka för att bli munkar och återvände för att undervisa dem som blivit intresserade av buddhismen.

Den svenska professorn och palikännaren Rune E.A. Johansson har haft viss betydelse för theravadabuddhismen. Det blev den riktning inom buddhismen som kom senast till Sverige.

Många invandrare har kommit till Sverige från Thailand, Sri Lanka och Vietnam. De har bidragit till att grunda buddhisttempel. Svenskar som kommit i kontakt med theravadabuddhismen har också sökt upp dessa tempel.

Fakta ur en text av Kerstin Jönköping. Information kan även fås från:

Samfund för tibetansk buddhism
Karme Tenpe Gyaltzen (KTG)
Hökarvägen 2,
129 41 Hägersten
Tel 08 – 88 69 50.

Chou En-Lai sa att man skulle göra sig av med allt detta. Tanden lånades av generalerna i Burma och den fördes runt i landet.

– Det har varit en del konflikter kring relikerna. Att ha relik är alltså ett tecken på att man har makten med rätta, så den sittande regimen i Burma har trots sin officiellt icke-buddhistiska ideologi sysslat med sådant.

– Så buddhismen är större än bara en livsåskådning. Men man brukar ju säga att buddhismen är en religion. Buddha gav det yttersta målet för buddhisterna: Att förverkliga nirvana.

– Men detta är också ett mysterium. Vad är nirvana? Det är i alla fall något som ställs i motsats till världen och kretsloppet. Vi har våra liv, fyllda av lidande och otillfredsställelse. Nirvana kan man aldrig tala sig fram till utan det är en fråga om meditation, mentala processer.

– Det var ett rätt krävande ideal. Buddha instiftade munkordnar där munkarna skulle förverkliga nirvana och sig själva. Därtill behövs lekfolk.

– Många menar att buddhismen är nirvana.

Hur mycket finns kvar i Tibet av tibetansk buddhism?

– Det tror jag är väldigt magert. Utanför Tibet finns det kanske 100 000 tibetaner. I Kina är buddhismen helt dompterad och styrd av ämbetsverk. I Inre Mongoliet var det lika bedrövt som i Tibet. I Yttre Mongoliet försöker man få igång det hela igen. Mycket är sönderslaget.

– Alla bra jobb går till han-kineser. Har man samma jobb men inte är han-kines fick man sämre betalt. Minoriteterna får sämre jobb och lägre betalt.

– Vi såg ruiner av kloster. Men i Ulan Bator finns en del stora kloster, så en del är på väg tillbaka, men då är det en annan form av buddhism. Man försöker göra shamanismen till statsideologi och tar upp olika epos, hjältepos.

– Vad som än händer blir det en annan form av buddhism. De som utövar den vill se det som att de återupplivar, men vi som ser det utifrån ser att de får läsa sig till det och gå på museer, så det blir någonting nytt.

Per-Arne Berglie påpekar att det fanns en mongolisk Stalin, Choibal-

Per-Arne Berglie och Margareta Berglie har på senare år rest till länder som starkt präglats av buddhismen, bl.a. Burma.

Foto: Henrik Persson

san, men att dagens problem kanske ser annorlunda ut än på den tiden:

– De mongoliska myndigheterna är rädda för andra religioner, karismatisk kristendom med mera. Bland kalmuckerna är tydligen buddhismen ökande, men det är en liten grupp.

– Förhoppningen hos de styrande är att alla mongoler ska samlas igen och återfå sin rätta position i världen som de hade under Djingis Khan. Djingis Khans anfader ska ju för övrigt ha varit en blå varg.

Ingen samhörighet

– Lågkastiga hinduer i Indien har gått över till buddhismen. Deras förgrundsgestalt, dr Ambedkar, blev buddhist. Men de är inte så glada över Dalai Lama. De tycker att Dalai Lama ska utvisas till Tibet och Kina. De känner ingen samhörighet bara för att de är buddhister.

– Det var ju lågkastiga eller s k kastlösa som skulle ha en bättre position om de blev buddhister – det är ju en lite konstgjord motsättning. Det är ingen kontinuitet bakåt till den historiska Buddha.

Hur många anhängare har buddhisterna i världen?

– Det blir ju en nästan meningslös uppskattning att göra. Hur ska man räkna detta? Ska man räkna alla japaner? De är ju buddhister ibland...

Vårt samtal går mot sitt slut. Per-Arne Berglie visar oss några statyetter från Vietnam, offerpengar som används i Taiwan – med texten "Bank

Notes from Hell"! – och olika föremål från Tibet. Vi får också höra prov på det förbluffande kraftiga ljud som kan frambringas med de små handcymbaler som används i en del ceremonier.

Margareta Berglie arbetar ibland med videofilm och har filmat besatthetsmedier, bland annat på Taiwan. Nyligen har Per-Arne och Margareta Berglie besökt Burma. Där finns det också en del olika former av shamanism att studera, vilket säkert kommer att resultera i fler Burmaresor.

Intervju: Henrik Persson och Ola Persson

Ola Persson är lärare, har startat Rosima Förlag och är vice ordförande i Föreningen Fjärde Världen.

Lästips:

Per-Arne Berglie:

- *Gudarna stiger ned. Rituell besatthet hos sherpas och tibetaner.* Stockholm 1983.
- *Äta flugsvamp, bli odödlig och finna gudarna? Några tankar om soma och Amanita muscaria.* I: Studier i religionshistoria tillägnade Åke Hultkrantz. Utgivna av Louise Bäckman, Ulf Drobin och Per-Arne Berglie. Löberöd 1991.

Förkristen religion

I denna skrift har vi belyst kulturer och religioner med rötter långt tillbaka i forntidens Asien och Mellanöstern eller andra delar av världen. Men hur ser motsvarigheten ut i Sveriges och Nordens tidiga historia? Hur ska vi se på den förkristna religionen i dag?

För att få svar på sådana frågor kontaktade vi en av de forskare som sedan många år aktivt deltar i diskussionen om detta – Ulf Drobin, religionshistoriker vid Stockholms Universitet.

Ulf Drobin har haft flera inkörsportar till sitt ämne. Han intresserade sig tidigt för litteraturhistoria. Men även för filosofi och etnografi/socialantropologi. Hans formella studier började dock med tyska och nordiska språk.

Ulf Drobin lämnar här intill skriftliga svar på de frågor vi ställde. Hans svar ger många inblickar i fornnordisk mentalitet men också kritiska synpunkter på nu pågående forskning.

Henrik Persson
och Ola Persson

Brakteat med ryttarfigur.

Ulf Drobin, religionshistoriker:

– Det fanns en välutvecklad religion i det forna Norden

Vill du berätta något ur din egen bakgrund?

– Min största läsupplevelse någonsin hade jag i tonåren då jag läste Schopenhauers ”Världen som vilja och föreställning”. Senare i gymnasiet fick jag som filosofilärare Lechard Johannesson som väl var Sveriges ende katolskt troende och akademiskt utövande nythomist. Han hade skrivit sin doktorsavhandling ”Kunskap och verklighet” om thomismens tolkning av realitetsproblemet. Genom Schopenhauer var jag att betrakta som kantian. Thomismen är den motsatta ståndpunkten. Lechard Johannesson kunde inte locka över mig till thomismen men han relativiserade min ståndpunkt och gjorde mig mer öppen för olika tankemöjligheter.

Varför började du studera religionshistoria?

– Jag tänkte ta en sabbatstermin för att läsa något bara för mitt eget nöjes skull. Den sabbatsterminen tog aldrig slut. Min doktorsavhandling var mycket teoretisk och har titeln ”Om teori och empiri i religionshistorisk forskning: Sammanfattning och diskussion av fyra föregående studier”. Den behandlar bl.a. skillnaden mellan protestantisk och katolsk gudsuppfattning och hur detta kommit att få inflytande över religionshistoria och också i vissa avseenden antropologi. 1945 utgav den katolske afrikanisten Placide Tempels en bok som skulle komma att bli mycket berömd och betydelsefull, ”La Philosophie Bantoue”, efter ett knappt decennium översatt till engelska ”Bantu Philosophy”. Författaren gjorde gällande att de bantu-talande folken skulle tänka på ett annat sätt än det västerländska, att deras sätt att tänka skulle vara mer holistiskt och inkännande än västerländskt tänkande. Tempels bok kom också att påverka négritude-filosofins föreställning om ett särskilt afrikanskt

sätt att tänka och vara. Min analys visade att det specifikt ”afrikanska” sättet att tänka berodde på att Tempels beskrev eller bättre ”tillrättalade” bantus tänkande med hjälp av en mycket specifik thomistisk analys utan att någonsin nämna Thomas av Aquino. Lechard Johannesson hade gjort att jag kände igen thomism även när den inte presenterade sig som sådan. Vidare kunde jag se att gudssynen i klassisk religionshistoria – religionshistoria har ju från början vuxit fram vid protestantisk fakultet – var kantiansk, att den hos motsvarande katolska religionshistoriker var thomistisk och hos socialantropologer ateistisk baserad på Durkheim och detta på ett sådant sätt att utövarna knappast uppfattade sig själva som bekännande protestanter, katoliker eller ateister. Filosofin låg i metod och terminologi, alltså i själva ämnesperspektivet, och var inte helt – och i många fall inte alls medveten. Konstigt nog hade det knappast skrivits om detta tidigare.

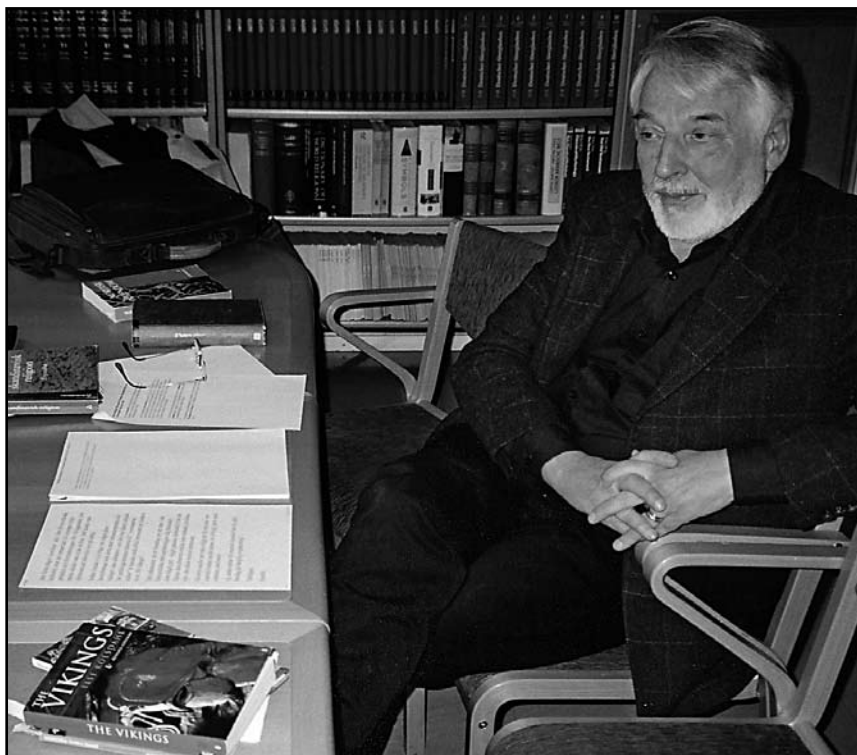
Hur började ditt intresse för just fornnordisk religion?

– Jag läste fornisländska inom ramen för nordiska språk. Den fornisländska poesin intresserade mig mycket. Den är mycket konstfull, lärd och sofistikerad och därför svårförståelig. Det var den säkert också då den först framfördes. Man måste vara litterärt bildad och snabbtänkt för att hänga med. Och det var viktigt. Hövdingar och småkungar skulle i sin hird ha en skald som förevigade deras stordåd. Och man kunde ju bli utsatt för drift, något som i så fall måste utplånas i blod. Äran var viktig. – Jag undrade om det var möjligt att helt förstå denna konstfulla för oss så avlägsna poesi med sitt krigiska religiösa bildspråk. Bl.a. därför valde jag att börja studera religionshistoria.

I skaldediktningen finns inslag som kallas ”heiti” och ”kenningar”

Det forna Nordens religion är faktiskt den förkristna europeiska religion vi vet mest om – bortsett från antiken och hellenismen, säger religionshistorikern Ulf Drobin.

Foto: Henrik Persson

– ”korpvingens rödfärgare”, det betydde visst ”krigarblod”?

– Ja, *heiti* betecknar ålderdomliga ord av hög poetisk valör och *kenning* en sorts liknelse, ofta flerledade. Så kan t.ex. svärdet kallas *sårens törne*, blod *svärdets svett* och korpen – Odens fågel – *blodets svan*. En tredad kenning kan få följande form: *sårens törnes* (svärdets) *svetts* (blodets) *svan* (= korpen). Den äldsta skaldediktningen går genom muntligt traderande tillbaka på förkristen tid. Den var metriskt så komplicerad att den minsta förändring skulle ha förstört dikten. Det borgar för att dikterna behållit sin form under traderandet fram till nedskriften.

Skaldedikterna hör inte bara till världslitteraturens mer svårförståliga diktning utan är också genom sitt bildspråk kanske den mest blodbestänkta. Den tillhörde krigararistokratin. Oden var den högsta sinnbilden för den krigiska heroism som här kommer till uttryck. Man skulle på slagfältet nedlägga så många fiender som möjligt. Det beskrivs i dikterna som offer till Oden. Slutligen skulle man idealt själv stupa i strid för att komma till Odens rike – Valhall. Det uppfattades som ett självoffer till Oden. Troligen har dikterna litterär förebild i den liturgi som förekommit vid människooffret. – Skaldedikterna är endast helt begripliga i original. Och det fordrar mycket goda kunskaper i fornisländsk filologi.

– Andra viktiga källor är naturligtvis Eddorna. Den poetiska Eddan består av gudadikter och hjältedikter som delvis kan gå tillbaka på förkristen tid. De är inte lika komplicerade till formen som skaldedikterna och kan därför ha förändrats under traderandets gång men kan likafullt ha bibehållit det huvudsakliga innehållet. Den andra Eddan, Snorre Sturlusons Edda är ju författad kring år 1220. Island kristnades år 1000 eller 999. Det ligger alltså drygt tvåhundra år emellan kristnandet och Snorres Edda. Betyder det att den är värdelös som källa? Knappast. Snorres intresse var inte att propagera för kristna dygder och att förlöjliga de hedniska nordborna. Hans intresse gällde diktkonsten. Hans Edda är en poetik, en lärobok i diktkonst. Han ville bevara den utdöende skaldekunsten, se till att de gamla dikterna fortfarande skulle förstås och göra det möjligt att fortsätta att skapa skaldedikter efter samma förutsättningar. För att möjliggöra det återberättar han de gamla myter som det anspelas på i kenningarna. I sitt stora historieverk *Heimskringla*, i svensk översättning ”Nordens kungasagor” skildrar han Norges kristnande utan all sympati. De s.k. missionskungarna Olav Trygvason och Olav Haraldsson bedrev ren svärdsmission. Deras framfart var utomordentligt brutal. Den som inte övergick till kristendomen fördrevs, dödades eller lemlästades.

Tors hammare, Mjölner.

I en välkänd berättelse har guden Tor gett sig ut att fiska. Han agnar med ett hästhuvud och får napp. Det visar sig vara Midgårdsormen han fått på kroken och en väldig kamp inleds där Tor till slut trampar hål i båten. Ovan ser vi berättelsen som hällristning, nedan som staty – av Wissler från 1903 – på Mariatorget i Stockholm.

Foto: Henrik Persson

Naturligtvis kan man i olika enskildheter se att han omedvetet var påverkad av kristendomen. Men det var absolut inte kristen nit som låg bakom hans framställning. Det muntliga minnet, traderandet, återberättandet av gamla historier var något som hade mycket stort värde på Island.

Har de isländska sagorna, förutom att de är stor litteratur, också ett värde som källa?

– Ordet saga kommer av verbet säga. Det har ifråga om isländska sagor ingenting med folksaga att göra, utan betyder helt enkelt något berättat. De är historiska berättelser som är bearbetade, i viss mån författade, och redigerade nedskrifter gjorda på 1200- och 1300-talet, på grundval av äldre muntliga traditioner som, åtminstone delvis kan gå tillbaka till den tid då sagans händelser utspelas. En del av dessa sagor som Egils saga och Njals saga tillhör världslitteraturens klenoder. De räknas till en genre som kallas islänningasagor, sagor om hjältar som skulle ha levt på 900- och 1000-talet.

– Sagornas intrig är ofta uppbyggd kring konflikt. Ära var ett centralt värde. Varje förolämpning eller orättvisa måste bemötas. Äran var nära förknippad med förmågan att hämnas. På Island fanns ett mycket rikt utvecklat juridiskt system och på alltinget tolkades lagen med sofistikerad sinnrikhet. Men staten hade ingen exekutiv makt, ingen polis som kunde genomdriva alltingets domslut. Det var en fråga om hur många beväpnade män som familjen eller ätten kunde ställa upp. Ofta hade en juridisk process varit meningslös. Den förfördelade måste bokstavligen ta lagen i sina egna händer. Och om han inte hade modet att gripa till vapen, förlorade han sin ära och blev djupt föraktad, socialt icke-existerande. Hjältarna visar en sådan självkontroll, en sådan behärskning inför fysisk smärta och inför risken att bli dödad att man förstår att det var ett i samhället djupt rotat ideal.

Gick det verkligen till så här i verkligheten?

– Mod, vapenskicklighet, kroppslig styrka och okänslighet eller behärskning inför fysisk smärta var naturligtvis viktiga egenskaper. Däremot var ju inte själva dödandet något som

alltid pågick i ädel öppen kamp. Och konstigt hade det väl varit om det tillgätt så. Som framgår av de isländska sagorna rör det sig ofta om bakhåll, innebränning eller liknande.

– Det var en värld av brutalitet, heroism och tragedi. Dödandet av en person ledde till dräpet av två och så vidare. Den här typen av vendetta var ett allvarligt hot mot hela samhället. Några sagor berättar att två visa män på vardera sidan i två familjer under konflikt förstår att detta kommer att sluta med allas utplåning. De bestämmer sig för att stoppa händelseförloppet. Deras hustrur visar sig nu vara mer konventionella och tycker att detta är oerhört vanhedrande för familjen. Hustrun på den ena sidan ordnar nu så att en träl på den andra sidan blir ihjälslagen. Hustrun på den andra sidan ser nu till att två träl dräps på fiendegården. Konflikten trappas upp och hämndemekanismerna kan inte längre stoppas. Slutligen är alla döda.

– Det faktum att kvinnor pekats ut som hämndekodens bevakare kunde tolkas som någon form av gynefobi hos sagans författare. Men nyare studier visar att kvinnor sannolikt hade en ritualiserad roll att hetsa sina män och söner till hämnd om någon i familjen blivit dräpt. Troligen skulle de vid själva begravningen läsa upp en provocerande dikt eller framföra en klagosång som skulle driva männen, sönerna eller andra manliga släktingar till hämnd eller annars bli fega uslingar utan allt värde.

– Om man nu lägger samman våra skriftliga källor och kombinerar dem med arkeologi och ortnamnsforskning får vi en sammanhängande och koherent bild av fornnordisk religion. Det är faktiskt den förkristna europeiska religion som vi – bortsett från antiken och hellenismen – vet mest om.

Hur hänger det här ihop med det s.k. Midgårdsprojektet i Lund? På självaste julafton kunde man i Svenska Dagbladet läsa dramatiska uttalanden av Midgårdsprojektets arkeologiska ledning. Rubrikerna i SvD lyder: "Invandrade myter om Oden och Tör. De nordiska gudasagorna har sitt ursprung i en rad olika kulturer." Och i ingressen till artikeln står: "Mytbilden spricker. Inte var den religion, och inte var den rent nordisk. Föreställningen

om vår hedniska gudavärld krackelerar allt mer..." I övrigt menar projektets ledare att de skriftliga källorna är så sena, så påverkade av kristendomen att de i stort saknar värde. I liknan- de anda har ju museiutställningen "Odens öga" tillkommit.

– Själv var jag på 1990-talet svensk representant och redaktör för ett samnordiskt projekt rörande fornnordisk religion bekostat av NOS-H (Nordiska samarbetsnämnden för humanistisk forskning) som samlade en mängd religionshistoriker, arkeologer, ortnamnsforskare och runologer från hela Norden och också några från Tyskland och Frankrike och som resulterade i tre volymer: *"Nordisk Hedendom"*, *"Myte og Ritual i det förkristne Norden"* och *"Religion och samhälle i det förkristna Norden"*. Några liknande slutsatser kom vi sannerligen inte fram till. Snarare tvärtom!

Hur är det möjligt?

– I det här projektet är det arkeologer som skaffat sig tolkningsföretärdå det gäller fornnordisk religion, arkeologer som hur duktiga de än är som arkeologer saknar elementär kunskap i allmän religionshistoria. Det påverkar referensramarna. Man ser inte det som man saknar kunskap om.

Man har inte påträffat något samhälle som saknat religion. Inte heller kan man se ett samband mellan religionens utvecklingsnivå och samhällets tekniska och sociala nivå. Religionen kan vara mycket komplicerad i tekniskt enkla och socialt småskaliga samhällen. Tidigare, fram till för så där 75 år sedan var den klassiska evolutionismen förhärskande i den religionshistoriska och etnografiska och socialantropologiska fackvetenskapen. Man tänkte sig att i socialt och tekniskt enkla samhällen måste också den mentala nivån vara låg. Det gällde då också för religionen som man trodde utmärktes av allmän vidskepelse, enklare andetro och rudimentära gudsföreställningar. Som sagt övergavs den här typen av evolutionism för ca 75 år sedan, men den lever fortfarande kvar i det allmänna medvetandet utanför specialisternas krets. Det märks ofta när kyrkohistoriker, litteraturhistoriker, och nu också arkeologer, skriver om fornnordisk religion. Man förutsätter att mer komplicerade religiösa föreställningar måste vara sena och inkomna

genom kristendomen, romarriket eller annanstans ifrån, i allmänhet omedveten om den evolutionistiska tankemodellens styrkraft.

– Den fornnordiska religionen hade, som all annan religion en social ideologisk funktion, som svarade mot det fornnordiska samhället, inte mot kristendomen eller romarriket. Och de fornvästnordiska källorna visar att det särskilt är krigarelitens religion som bevarats. Den religion där just Oden står i förgrunden. En, som väl redan framgått, extremt krigisk, heroisk och dödscentrerad religion. Oden som är den främste guden och betecknas som gudarnas fader är stridens, dödens, poesins, magins, extasens och människooffret gud. Hans namn betyder 'den vrede', 'den rasande'. I mytologin beskrivs han som enögad och att han när han går till angrepp kan förvrida sina anletsdrag och stirra med en så fruktansvärd blick att motståndaren blir helt paralyserad. Han förbinds med asätande djur som korpar och vargar. När de åt av de fallna på slagfältet uppfattades det som att Oden mottagit offret. Korpar och vargar var inte bara Odens djur utan också uppenbarelser av guden själv.

– Hela arméer kunde helgas åt Oden genom en särskild rit med syftet att vända krigslyckan till egen fördel. Ett spjut kastades över fien- dehären och ord som "ni tillhör alla Oden" uttalades högtidligen. Vid årsfester dracks Odens skål för seger och kungens ära.

Oden var också Valhalls herre. Val betyder de fallnas lik på slagfältet. Det fanns två dödsriken: Hel, den dystra plats liknande den grekiska föreställningsvärldens Hades, dit vanliga människor kom och det glansfulla Valhall, där krigarelitens hjältar mottogs. För att komma till Valhall skulle man idealt stupa i strid. Om man inte hade förmånen att dö för vapen, kunde man begå ceremoniellt självmord genom att stinga sig med spjut eller hänga sig, och på det sättet öppna vägen till Valhall. Oden kallades också Valfader, "de stupades fader".

Har det inte skrivits om möjligheter att kringgå detta?

– Jo, Andreas Nordberg har skrivit om detta. Han för fram tanken att vertikalt nedstuckna vapen i gravar

kunde vara ett sätt för de efterlevande att genom riter rädda den döde från "sotdödens" konsekvenser. Det går naturligtvis inte att bevisa men är likafullt sannolikt. Religionens värld är ju full av exempel på hur mänskliga tillkortakommanden korrigeras genom riter.

– Oden är sägenomspunna hjältars skyddsherre. Han lär dem militär strategi och gör dem osårbara mot stål. Den ideale krigaren skulle döda så många som möjligt på slagfältet och slutligen själv stupa. Det uppfattades, som jag nämnde, som ett självoffer till Oden. I mytologin beskrivs Oden ofta som opålitlig och svekfull, därför att på det mänskliga planet måste lyckan slutligen vända: på en högre existentiell nivå, däremot, betyder det att hjältens gudomliga öde har fullbordats. Det är därför ett standardmotiv att guden slutligen vänder sig emot sina favoriter; att han sägs orättvist belöna med seger, att han kallas missdådare likaväl som segrarnas fader. Som ödesgud möjliggör Oden det heroiska livet. Han sägs vara den som åstadkommer all strid och osämja, den som hetsar kungar mot varandra. – Låter det kristet?

Det sägs ju i uttalanden av Midgårdsprojektets ledare att fornnordisk religion knappast var någon religion i vedertagen mening. Den saknade ju bekännelse, prästerskap och kanon. Och att den saknar enhet i den mening att den består av en massa lösräckta influenser från olika tider och från olika håll. För att citera Anders André, professorn i arkeologi i Stockholm, projektets egentlige ledare, som skriver i den bok som utgivits till utställningen "Odens öga": "Den gamla idén att den skandinaviska religionen skulle representera en uråldrig och oföränderlig tradition i Europas periferi kan alltså inte upprätthållas."

– Ja, det är just sådana här deklarationer som utgår från Midgårdsprojektet som framstår som så märkliga för en religionshistoriker. Vem har sagt att fornnordisk religion skulle representera en uråldrig och oföränderlig tradition? All kultur är ständigt föremål för påverkan från andra kulturer. Och religionen är en del av kulturen. Skulle man därför kunna säga att varje tal om en nationell kultur därför vore meningslös?

Det får mig att tänka på medel-

tidens s.k. universalia-strid, striden om allmänbegreppen. Om begreppen inte går tillbaka på en evig och oföränderlig värld utanför människan – som t.ex. Platons idévärld – så saknar de realitet, värde. Alltså om begreppet soffa inte klart kan åtskiljas från begrepp som stol och pall, vore det då kanske klokt att undvika dessa begrepp?

De religionshistoriker som studerat fornnordisk religion har i allmänhet hämtat sina metodiska förebilder från socialantropologins studium av skriftlösa folks religioner. Men inte heller kristendom, islam, buddhismen etc. kan socialantropologiskt definieras utifrån bekännelse och kanon. Folkreligionen är något annat, mångskiftat och glidande. Men likafullt kan vi tala om kristendom och islam och buddhism genom att identifiera vissa typer av trosutsagor, beteenden och föreställningar som bildar den strukturella helhet som vi kallar kristendom, islam eller buddhism. Samma sak gäller också för t.ex. nuerfolkets religion trots frånvaro av prästerskap, trosbekännelse och kanon.

Från en synpunkt kan man säga att en religion består av olika element från olika håll och tider. Men de har sammanfogats till en funktionell helhet som gör dem meningsfulla i just den religionen. Religionen är en del av den sociala strukturen, av den ideologiska överbyggnaden, av det mentala kitt som gör samhället möjligt.

Man kan inte börja en undersökning av fornnordisk religion genom att utesluta de skriftliga källorna därför att de skulle vara alltför påverkade av kristendomen. Hyperkritik strider lika mycket mot sunt förnuft som bristande källkritik! En sådan omvärdering fordrar ju en djupgående undersökning som knappast kan göras av arkeologer utan filologisk skolning.

Och märk väl att om vi lägger samman de skriftliga uppgifterna så får vi, trots att de härrör från olika tider och miljöer, en sammanhängande bild av fornnordisk religion – en bild av en religion som helt avviker från kristendomen men likafullt är skildrad med viss sympati eller åtminstone förståelse. Hur är detta möjligt? En forntida konspiration för att lura dagens forskare?

Framgångsrik forskning måste an-

vända sig av all tillgänglig kunskap. Läger vi samman religionshistoria, nordisk filologi, ortnamnsforskning, runologi och arkeologi kan vi konstatera att det fanns en välutvecklad och specifik religion i det forna Norden. Inte från "uråldrig" tid men åtminstone från folkvandringstid fram till sen vikingatid. – Jag nämner inte folkvandringstid därför att jag som vissa arkeologer skulle tro att ett "religionsskifte" då ägt rum, utan därför att det finns anledning att anta att religionens militära profilering stärktes under denna tid genom krigarelitens tillväxt. – Och den fornnordiska religionen bestod inte av sinsemellan oberoende atomistiska element utan uttryckte en klar ideologisk funktion som hade sin sociala förutsättning i ett småskaligt ättesamhälle med en stark krigisk elit.

Med kristnandet följer nationsbyggande och centraliserad makt. Det är inte bara så att den gamla religionen förföljs och utplånas genom missionen. Genom samhällsomdaningen förlorar den också sin sociala bas. Den blir enklare folkstro. Och på Island en med fascination vårdad minneskunskap.

Ulf Drobin,
docent i religionshistoria vid
Stockholms universitet

Bronsbleck till en hjälm, antagligen från 600-talet, funnet i en av de rika forngravarna vid Vendel i Uppland. Ryttaren har uppfattats som en avbildning av Oden på Sleipner, beväpnad med spjutet Gungner och följd av de båda korparna Hugin och Munin. Korpar och vargar var inte bara Odens djur utan uppenbarelser av guden själv. Framför denna forntida ryttare syns också en orm. Att stupa i strid uppfattades i diktningen som ett självoffer till Oden.

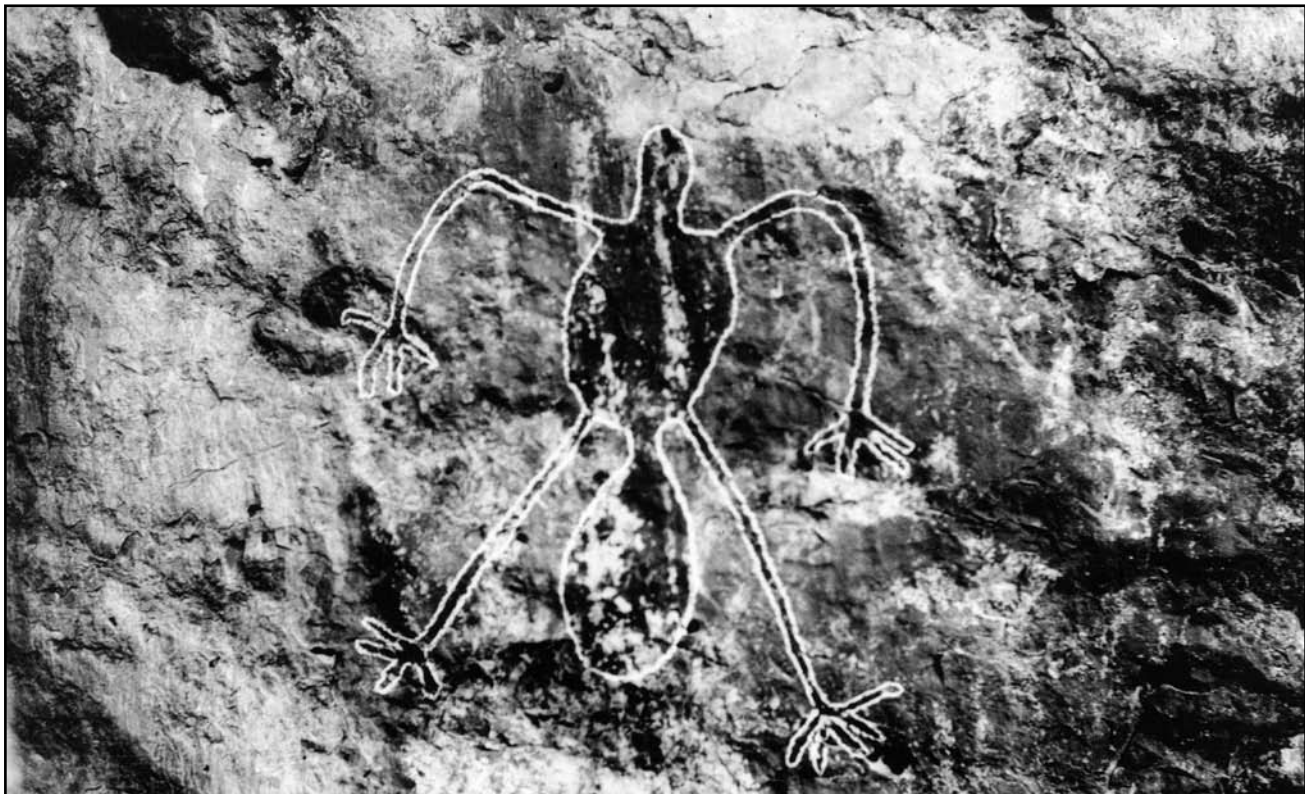

Nämnd litteratur och lästips

- Althén, Kajsa 2006. *Invandrade myter om Oden och Tor. De nordiska gudasagorna har sitt ursprung i en rad olika kulturer.* Artikel i Svenska Dagbladet 24/12 2006.
- Andrén, Anders 2006. *Skandinavisk religion i tid och rum.* Ingår i *Odens öga – mellan människor och makter i det förkristna Norden.*
- Andrén, Anders, Jennbert Kristina, Raudvere, Catharina 2006. *Old Norse religion. Some problems and prospects.* Ingår i *Old Norse religion in long-term perspectives.* Se litt. lista på annan plats.
- Brink, Stefan 1999. *Fornskandinavisk religion – förhistoriskt samhälle. En bosättningshistorisk studie av centralorter i Norden.* Ingår i *Religion och samhälle i det förkristna Norden.* Ett symposium.
- *Den poetiska Eddan.* Översättning av Björn Collinder. Ny utg. Stockholm 1993.
- Drobin, Ulf 1968. *Myth and Epical Motifs in the Loki-Research.* Temenos 3.
- Drobin, Ulf 1979. *Afrikanska religioner i västerländska belysningar. En idéhistorisk bakgrund.* Skrifter utgivna av Religionshistoriska institutionen vid Stockholms universitet. 1.
- Drobin, Ulf 1980. *Indogermanische Religion und Kultur? Eine Analyse des Begriffes indogermanisch.* Skrifter utgivna av Religionshistoriska institutionen vid Stockholms universitet. 2.
- Drobin, Ulf 1982. *Psychology, Philosophy, Theology, Epistemology. Some Reflections.* Skrifter utgivna av Religionshistoriska institutionen vid Stockholms universitet. 3.
- Drobin, Ulf. 1983 *Folklore and Comparative Religion.* Skrifter utgivna av Religionshistoriska institutionen vid Stockholms universitet. 4.
- Drobin, Ulf 1983 *Om teori och empiri i religionshistorisk forskning. Sammanfattning och diskussion av fyra föregående studier.* Skrifter utgivna av Religionshistoriska institutionen vid Stockholms universitet. 5.
- Drobin, Ulf 1991. *Mjödets och offersymboliken i fornnordisk religion.* Ingår i *Studier i religionshistoria tillägnade Åke Hultkrantz*, red. av Louise Bäckman, Ulf Drobin och Per-Arne Berglie. Löberöd.
- Drobin, Ulf 1991. *Indoeuropeerna i myt och forskning.* Ingår i *Nordisk Hedendom.* Et symposium. Se litt. lista på annan plats.
- Drobin, Ulf och Keinänen, Marja-Liisa 2001. *Frey, Verulden olmai och Sampo.* Ingår i *Kontinuitäten und Brüche in der Religionsgeschichte.* Festschrift für Anders Hultgård, herausgegeben von Michael Stausberg. Berlin & New York.
- *Egil Skallagrimssons saga.* Översättning och förord Karl G. Johansson. Stockholm 1992.
- Hallberg, Peter 2003. *Den isländska sagan.* Ny utg. Stockholm.
- Hallberg, Peter 2003. *Den fornisländska poesin.* Ny utg. Stockholm.
- Johannesson, Lechard 1944. *Kunskap och verklighet. En studie i realistisk filosofi med särskild hänsyn till thomismens tolkning av realitetsproblemet.* Stockholm.
- *Myte og Ritual i det førkristne Norden.* Et symposium. Redigeret af Jens Peter Schjødt i samarbejde med Ulf Drobin, Juha Pentikäinen, Gro Steinsland, Preben Meulengracht Sørensen. Odense 1994.
- *Njals saga.* Översättning av Lars Lönnroth. Lund 2006.
- Nordberg, Andreas 2002. *Vertikalt placerade vapen i vikingatida gravar.* Fornvännen 97.
- Nordberg, Andreas 2004. *Krigarna i Odins sal.* Andra uppl. Stockholm.
- *Nordisk Hedendom.* Et symposium. Redigeret av Gros Steinsland, Ulf Drobin, Juha Pentikäinen, Preben Meulengracht Sørensen. Odense 1991.
- *Odens öga – mellan människor och makter i det förkristna Norden.* Red. Anders Andrén och Peter Corelli. Helsingborg 2006.
- *Old Norse religion in long-term perspectives. Origins, changes, and interactions.* Anders Andrén, Kristina Jennbert and Catharina Raudvere (eds.) An international conference in Lund, Sweden, June 3–7, 2004. Vägar till Midgård 8.
- *Religion och samhälle i det förkristna Norden.* Ett symposium. Redigerad av Ulf Drobin i samarbete med Jens Peter Schjødt, Gro Steinsland, Preben Meulengracht Sørensen. Odense 1999.
- *Snorres Edda.* Översättning och inledning av Karl G. Johansson och Mats Malm. Stockholm 1997.
- *Snorre Sturluson. Nordiska kungasagor.* Bd. 1-3. Översatt av Karl G. Johansson. Stockholm 1991-1993.
- Steinsland, Gro. Under utgivning. *Fornnordisk religion.* Stockholm.
- Ström, Folke 1993. *Nordisk hedendom. Tro och sed i førkristen tid.* Tredje uppl., andra tryckn. Stockholm.
- Tempels, Placide 1959. *Bantu Philosophy.* Paris.
- Turville-Petre, E.O.G. 1964. *Myth and Religion of the North. The Religion of Ancient Scandinavia.* London.
- Vries, Jan de 1970. *Altgermanische Religionsgeschichte.* Bd I-II.

Vadstenabrakteaten, med en ryttagestalt.

*Klippmålning i Australien, Kimberley, Leopoldbergen 1911.
Foto: Yngve Laurell*

Ett exempel från Australien:

Vems tro? Vems historia? Vems land?

Aboriginerna är Australiens ursprungliga invånare. Jämfört med dem är alla andra miljoner invånare på kontinenten sent komna invandrare. Idag har aboriginerna blivit en minoritet på omkring 600 000 människor. Deras egen kultur utplånades nästan, men de har på många platser tagit upp sina egna seder igen.

Detta är historien om Noonkanbah, ett aboriginskt samhälle i Kimberleyområdet i nordvästra Australien.

Noonkanbahområdets historia efter européernas ankomst är delvis bittert tragisk, men ändå också en historia om en folkgrupps envisa kamp för överlevnad, identitet och erkännande.

Före europeernas ankomst fanns närmare 30 olika folkslag eller språkgrupper i Kimberleyområdet. Noonkanbahs historia rör flera av dem – *djaba/nyikina*, *punuba* och *walmartjarri*.

Aboriginernas världsuppfattning formades av sammanvävda myter om förfädersgestalter som skapade världen i alla dess uppenbarelser under sina strövtåg genom landskapet. Genom växelvisa konflikter och allianser strävade dessa varelser efter dominans och harmoni.

Förfädersvarelserna formade na-

turen genom handlingar, drömmar, tankar och berättelser och skapade de "drömspår" eller "sänglinjer" som genomkorsar landskapet och ger det liv. De efterlämnade också ceremonier och berättelser som ständigt återskapar naturen.

Levnadsregler från denna "drömtid" bildar en helgjuten lag, som också anger vilken familjeklan som har rättigheter och ansvar för ett visst landområde.

Hela kontinenten täcks på så sätt av till människan knutna ansvarsområden, och man kan utgå från att alla naturfenomen, varje kulle, varje klippa och varje vattendrag en gång hade ett namn och en historia knuten till sin uppenbarelse.

Guld!

In i denna värld strömmade européerna med sin egen världsbild och människosyn. När britterna i slutet av

1700-talet lade under sig Australien gjordes detta med hänvisning till att marken inte tillhörde någon – den var *terra nullius* och kunde saklöst tillföras den brittiska kronan. Under tvåhundra år härskade denna rättsprincip, som inte erkände ursprungsfolkens urgamla landrättigheter.

Kimberley blev ett av de senast koloniserade områdena. År 1885 hittades guld 60 mil inåt land och tusentals lycksökare strömmade upp längs Fitzroyfloden till Halls Creek. Nyikina och de andra aboriginfolken längs floden drabbades hårt av denna invasion. Året därpå anlände Isadore Emanuel till Noonkanbah med några tusen får och etablerade en fårfarm på nyikinafolkets traditionella mark. Fåren frodades på den bördiga flodslätten och Emanuel familjen blev en av de mer välbärgade av den första generationens europeiska lantbrukare i Kimberley.

Kimberleys tidiga kolonialhistoria är en hård och grym berättelse. De första femton åren, 1885-1900, skedde ett omfattande dödande. Massakrer förekom då och då in i det tidiga 1900-talet. Hela stammar utplånades medan andra blev till en spillra.

Det tog de europeiska bosättarna 50 år, till ca 1930, att underkuva flodfolken och inordna dem i stationslivet där de användes som billig arbetskraft. Aboriginer arbetade som fårskötare, hästinridare, hushållsarbetare, trädgårdsarbetare, snickare, staketbyggare, barnskötare och allt annat som begärdes av stationsskötaren. Den enda trösten var närheten till det egna andliga landskapet. Ceremonierna kunde vidmakthållas i viss utsträckning.

Ny näring till religionen

Från 1920-talet och fram till 1969 skedde en gradvis flyttning in till Noonkanbahområdet från walmatjarrifolket i öken söder om Fitzroyfloden. Walmatjarrifolket förde med sig en fortfarande levande kultur. Inflyttningen ledde till att den traditionella religionen fick ny näring. Noonkanbah blev en viktig länk i det nätverk av religiöst utbyte som breder ut sig över hela Kimberley, från kusten till bergskedjorna och de angränsande ökenområdena i centrala Australien.

1969 infördes likalön för aboriginisk arbetskraft i det australiska jordbruket. Eftersom få fullt betalda arbeten erbjöds aboriginer lämnade dessa lantegendomarna eller tvingades bort därifrån. Aboriginerna lämnade Noonkanbah 1971 i protest mot förhållandena och flyttade till utkanten av den närbelägna staden Fitzroy Crossing. Där mötte de inte bara en slum med alkoholism, konflikter och samhällets sönderfall utan började också en kamp för att på egna villkor återvända till hembygden kring Noonkanbah.

Denna kamp ledde till framgång 1976 när Aboriginal Land Fund Commission köpte Noonkanbah och överlät arrenderätten till aboriginerna. Nu vidtog en återuppbyggnadsperiod. Aboriginerna var tillbaka på sin mark och byggde upp jordbruket igen.

Under 70-talet lyftes frågan om aboriginernas landrättigheter upp på den politiska dagordningen i Australien. Noonkanbah blev centrum för

landrättsrörelsen i Kimberley och den aboriginska organisationen Kimberley Land Council bildades 1978 i just Noonkanbah.

Omedelbart utbröt en uppsplitande konflikt om en planerad oljeborrning på Noonkanbaharrendet. Noonkanbahborna ville skydda området och dess koppling till myter och naturritualer och motsatte sig borrningen på den mark de trott sig ha återvunnit kontrollen över. Efter ett långt ställningskrig genomdrev delstatsregeringen ett slutgiltigt borrhingsbeslut.

Den australiska fackföreningsrörelsen blockerade allt borrhingsarbete i Noonkanbah, och ett massivt polisuppbåd eskorterade icke fackföreningsanslutna oljeborrhare till den heliga platsen.

Många protesterande Noonkanbahbor arresterades och borrningen genomfördes. Ingen olja hittades, men aboriginerna upplevde att platsen hade vanhelgats och blivit utsatt för övergrepp.

Två uppfattningar om världen

Under de två år konflikten varade ställdes – i blixtbelysning – två olika världsuppfattningar, två olika filosofier och två olika lagar mot varandra. Kulturkrocken är uppenbar:

"Det är arrogant att tro att vi ska kunna berätta allt om vår lag på en enda dag. Delstatsregeringen har inte lyssnat på oss. Istället för att tala skulle ni ha lyssnat; istället för att tro att ni hade all kunskap så skulle ni ha försökt att lära."
(Noonkanbahbrev till premiärminister Court i Western Australia)

"Det verkar som om det finns två lagar, den vite mannens lag och aboriginisk lag. Vi tror vi måste ta den vite mannen i örat för att han ska lyssna till vad den aboriginska lagen betyder."
(Dicky Skinner, Noonkanbah)

Noonkanbahstriden fick stor uppmärksamhet i Australien. I ett nordiskt perspektiv är Altastriden i Norge/Sameland jämförbar. I Noonkanbahsamhället ledde nederlaget temporärt till kollektiv förstämning och sorg. På ett vidare politiskt plan fick striden långtgående följder.

För det första blev aboriginska politiker på nationell nivå mer radikala. Noonkanbah ledde också till att

Klippmålning i Kimberley, Mount Burnett 1911. Foto: Yngve Laurell

Lästips:

Noonkanbahsamhällets traditionella religiösa föreställningsbild finns väl beskriven i

- Erich Kolig, *The Noonkanbah Story*

Borrningskonflikten behandlas i

- Steve Hawkes och Mike Gallaghers krönika *Noonkanbah. Whose Land, Whose Law?*

Förfädersvarelserna skapade "drömspår" och "sånglinjer" som genomkorsar det australiska landskapet och ger det liv. När briter i slutet på 1700-talet lade under sig Australien såg man att marken inte tillhörde någon, att den var Terra Nullius. Här syns Uluru – Ayers Rock – en viktig religiös plats för aboriginerna i Australien, för dem lika betydelsefull som Peterskyrkan i Rom är för katoliker. Foto: Bo-deh.

den första aboriginska delegationen framträdde inför ett FN-möte för de mänskliga rättigheterna i Genève.

För det andra fick det bara ett par år tidigare bildade Kimberley Land Council – aboriginernas egen organisation – ett uppsving som stridbar landrättsorganisation.

För det tredje påbörjades kort efter Noonkanbahstriden den rättsprocess – Mabo mot provinsen Queensland – som 1992 skulle leda till det domslut i Australiens högsta domstol varigenom principen om terra nullius förklarades som falsk.

Kristna och traditionella

Sammantaget bidrog Noonkanbahstriden till en radikaliserad aboriginsk politik generellt. Landfrågan lyftes från det enskilda lokalsamhällets försvaret av traditionellt heliga platser till en landsomfattande landrättsrörelse som även i domstol sökte försvara de traditionella ägandeformerna och återta kontroll över markområden.

Och Noonkanbahsamhället? 1982 drog en kristen väckelserörelse genom Kimberley och en hel del aboriginer konverterade, inklusive Dicky Skinner, som var ledande i motståndet mot borrhningarna. Fundamentalistiskt inriktade missionärer predikade om världens förestående undergång – på sätt och vis ett lättsålt budskap efter den traumatiska upplösningen

av borrhningsstriden. Idag samverkar kristna och traditionella aboriginer i Noonkanbah liksom i övriga Kimberley, men det finns även spänningar och misstänksamhet.

Idag har Noonkanbah ca 350 invånare. Man äger tillsammans den 1700 km² stora boskapsstationen med uppåt femtusen djur med inriktning på export till Asien. I skolan undervisas på både nyikina- och walmatjarri-språken. De traditionella ceremonierna och den egna lagen hålls vid liv, samtidigt med det kristna inflytandet. 1998 gjorde Noonkanbahborna anspråk på traditionell äganderätt – *native title* – till arrende-egendomen. Historien är inte slut ännu.

Rolf Ericsson

Rolf Ericsson är kansliråd på UD:s enhet för Asien och Oceanien och har arbetat på Sveriges ambassad i Canberra. Han har engagerat sig i återförandet av aboriginska förfäders kvarlevor från svenska institutioner till områden varifrån de en gång togs.

John Watson, Claes Hallgren, Ruben Hallgren-Pemer och Anthony Watson i Jarlmadangah Burru, f.d. Mount Anderson.

Foto: Anna-Lena Pemer

Lästips och fakta

- Claes Hallgren: *Två resenärer – två bilder av australier. Erik Mjöberg och Yngve Laurells vetenskapliga expeditioner 1910-1913*. Kultur i fokus, Uppsala 2003. Kan beställas från kulturanthropologiska institutionen vid Uppsala Universitet, 018/471 00 00, eller från Etnografiska museet i Stockholm, 08/519 550 00.
- Sven Lindqvist: *Terra Nullius och Utrota varenda jävel*.

Vill du veta mer

... om Erik Mjöberg, forskningen och aboriginerna i Australien?

Kontakta Claes Hallgren:

Tel 08-6416369

eller 073-9332177.

E-post: clh@comhem.se .

Forskning om gravskändning

Det har via massmedia nu blivit känt att mänskliga kvarlevor, skelett, från Australiens ursprungsfolk finns på svenska museer. En hel del har nu lämnats tillbaka. Mindre känt är kanske att det 2003 utkom en bok, "Två resenärer – två bilder av australier", som noggrant visar hur det gick till när just dessa aboriginskelett i början på 1900-talet hamnade i Sverige.

Det är antropologen Claes Hallgren som sammanställt historiken om två svenska forskare och deras möte med Australien under första hälften av 1900-talet. I hans sällskap får vi följa forskarna Erik Mjöbergs och Yngve Laurells verksamhet. Särskilt kartläggs zoologen Erik Mjöbergs förhållningssätt till forskaruppdraget och hans möte med Australiens ursprungsbefolkning. Till och med Mjöbergs undermedvetna intryck av aboriginerna belyses i boken.

Erik Mjöberg skildrade med förtjusning i sina egna böcker inte bara vad han hemförde från Australien utan också i detalj hur detta gick till. Närmast stolt redogör han för hur han lurar australier att i en säck bära skelettdelar han stulit från en av deras egna gravplatser, utan att de själva vet vad säcken innehåller. Mjöberg begick ytterligare brott när han smugglade dessa mänskliga kvarlevor

ut genom Australiens gränstull.

En annan forskningsresande, Yngve Laurell, var samtida med Erik Mjöberg, men hade en betydligt mer medmänsklig och jämlik syn på australiernas kultur. Om Laurell med en TV-parallell närmast påminner om "indianernas vän" Zeb Macahan, så bär tyvärr Erik Mjöberg närmast drag av den tyske lägerkommendanten Goeth i filmen "Schindler's List".

"Jobbet behöver göras"

Mjöberg tycktes till slut närmast som i ett rus fara Australien runt på jakt efter diverse "etnografika" och skelett. Under en av expeditionerna försökte han till och med att för "tobak, röda näsdukar och speglar" få raka av och köpa en levande australiers "granna hår"! Mannen i fråga tackade klokt nog nej.

Mjöberg beskriver också dramatiken kring sin skelettsmuggling och

hur han undvek att myndighetspersoner tittade i hans bagage med "ej mindre än sex skelett av australnegrer". Han fortsätter: "Jag stod här inför det trevliga perspektivet att mista de skelett jag under så stor risk och med så mycket personligt obehag insamlat i Kimberley".

Episoder som denna skildrar Mjöberg ibland med samma slags dova, lite kluvna, ironi som när koncentrationslägerchefen Goeth i "Schindler's List" kommenterar sin lott i samband med att en ny tågtransport inkommer: "Tiotusentals fångar till som ska avlivas, det blir kul." Ett trist men nödvändigt vardagsarbete som än en gång dras igång – för att "jobbet behöver slutföras".

Har vi inte hört den senare repliken mer nyligen, förresten?

Henrik Persson

Vandana Shiva är en outtröttlig föreläsare för landsbygdsbefolkningens och de fattigas rättigheter, gentemot de stora multinationella bolagen.

Foto: Henrik Persson

Hinduism och ekologi

Den som reser i Indien lär sig snabbt uppskatta de gamla träd som ofta växer vid vägkanten. Träd som mango, nim eller banyan har alltid planterats utmed vägkanterna för att ge skugga och skydd, deras löv fungerar som naturlig luftkonditionering. Under deras vida kronor har generationer resande, när de rastat för att äta eller vila, funnit skugga och svalka.

”Skogen är, på ett plan, hela världen. Skogen innefattar hela skapelsen. Du är också en del av den skogen. Det är inte så att du är utanför skogen. Du kan skapa nya ordningar i skogen, men du kan inte förbigå den”.

Banwari, intervjuad i boken ”Hinduism and Ecology”. Ur kapitel två, ”The world forest”.

Vandana Shiva – kärnfysiker och miljöaktivist i Indien: **Mångfald är det enda hållbara**

Den indiske miljöaktivisten och mottagaren av Alternativa Nobelpriset Vandana Shiva berättar vid ett Sverigebesök om sin väg till att bli den hon är. Jag sitter i publiken på biografen Zita i Stockholm och lyssnar till henne tillsammans med miljöintresserade och aktivister som samlats efter att den nya filmen ”Bullshit” just visats.

Filmen är gjord av filmarna PeÅ Holmqvist och Suzanne Khardalian och handlar bland annat om Vandana Shivas kamp mot genteknikföretaget Monsanto försök att ta patent på indiskt vete.

I filmen skildras hur Vandana Shiva tillsammans med daliter – så kallade ”kastlösa” indiska kvinnor – stoppar företaget Coca Cola i en konflikt om den indiska delstaten Keralas grundvatten. Hon påvisar också sambandet mellan globaliseringen och självmorden bland bönder i Indien:

– Jag hade studerat Indiens ”gröna revolution” som sågs som ett alternativ till en ”röd revolution”. Men jag såg vilka kostnader också den gröna revolutionen hade. USA och Världs-

banken sa: ”Vill ni ha vete så måste ni börja använda kemikalier!”

Monokulturer skapas

– Jag har växt upp i en kultur med 2000 språk, 25 alfabeterna, och 20-30 olika slags växtsorter i maten varje dag. Mångfald är det enda i längden hållbara inslaget i människans kultur. Mångfalden kommer att överleva. Förstörs mångfalden skapas monokulturer. Monokulturer skapas av besprutningsmedel – som Roundup – konstaterar Vandana Shiva.

Vandana Shiva använder uttrycket ”jord-demokrati” (Earth Democracy).

– Jorrdemokrati är en destillation av 30 års arbete, säger hon.

Den innefattar tre ”swarajs” – tre

Läsa mer:

- På svenska utgav Ordfront förlag 2003 två av Vandana Shivas böcker: *Skydda eller skövla?* samt *Krig om vattnet*.

självstyren. "Swaraj", självstyre, var det slagord som den indiska frigörelsen från engelskt kolonialvälde skedde under. Förutsättningen för jorddemokrati är matsjälvstyre, frösjälvstyre och vattensjälvstyre menar man inom den rörelse som förespråkar jord-demokrati. Vandana Shiva har själv utvecklat en fröbank för olika slags regioner, t.ex. där det finns lite vatten, anpassad för människorna och inte bolagen.

Tusentals byar i Indien har ställt sig bakom denna rörelse. Mot sig har man stora multinationella företag som Coca-Cola, Pepsi, Monsanto, Mitsubishi, Hyundai, Suez och Vivendi.

– Det som nu kallas "demokrati" har däremot ingått ett äktenskap med globaliseringsprojektet. Den fria marknaden är i själva verket ingen fri marknad. Det är folket som är den verkliga ekonomin. Kapitalet är bara en liten del av det som gör att ekonomin fungerar. Företag som Monsanto gör enskilda bönder rika men dödar ekonomier. Folket är den verkliga ekonomin.

– Coca Cola drar upp vatten som ackumulerats i jorden under tusentals år. Monsanto säger att de ska göra bönderna rika. Det är inte så. Tvärtom dödar de ekonomier.

– Det som behövs är: Ett: *levande demokrati* och två: *levande kultur*. Producenter av till exempel kläder måste få ha en egen lokal ekonomi.

– Engelsmännen införde begreppet privategendom i Indien. Det värsta numera är att kvinnor inte ens tillåts att födas. Ju mer vi har hamnat inom världsmarknaden desto mer infanticid – dödande strax efter födseln – av flickor äger rum. Det finns också kasttänkande, där brahminerna förtrycker andra.

"Min bak ryms inte i Levi's jeans"

– Det som är viktigt är makt – inte orden. Varför talar ingen om klass och ojämlikhet längre? Rättvisa, ut hållighet, fred – det är frågorna vi borde tala om.

– Dessutom ryms inte min stora bak i Lévis-jeans. En indisk sari däremot utgör sex yards av frihet!

– Det var vi indier som skapade den globala handeln. Det började för tusen år sedan, med kryddor. Nu vill Monsanto och andra multinationella företag att Indien och Sverige ska

sälja potatis – till varandra! Väldigt lokalt tänkt ... säger Vandana Shiva ironiskt.

– Total frihandel leder till att Monsanto och de andra får styra. Miljöskyddet förstörs av bolagen. En del av frihandelspaketet är också borttagandet av arbetarnas rättigheter. Vi kommer alla till slut att få samma villkor som arbetarna i Kina som inte har lediga söndagar, om inte en reglering av frihandeln äger rum.

– Genetikforskning och molekylärbiologi har jag aldrig motsatt mig. Det är den oansvariga tillämpningen som är det dåliga. Jag är mycket selektiv i min kritik. Transgenetik – genflyttning över artgränserna – har däremot inte gett några fördelar och behövs inte nu. Men de vill kommersialisera det på en oansvarig nivå.

– Alla har manipulerade gener i sina bomullskläder nu, ingen vet vad det gör med våra kroppar.

– Vi måste bli medproducenter, inte bara konsumenter.

– Marknadskrafterna får inte vara det som styr – vi måste nå högre nivåer av mänskliga värden än så. *Vår värld är inte till salu* – det är vad filmen "Bullshit" egentligen handlar om!

Henrik Persson

Ko-skyddet är ett centralt element i hinduismen, påpekade Mahatma Gandhi.

*Vandana Shiva, här vid ett besök i Johannesburg 2002:
– Mångfald är det enda i längden hållbara inslaget i människans kultur. Mångfalden kommer att överleva.
Foto: Samir Luther.*

Lästips och fakta:

- Hedvig Elander: *Indiskt kastsystem förtrycker miljoner*. Svenska Dagbladet 1/4, 2001.
- Eva-Maria Hardtmann och Vimal Thorat (red.): *Berättelsen på min rygg. Indiens daliter i uppror mot kastsystemet*. Stockholm: Ordfront 2006.
- Eva-Maria Hardtmann och Vimal Thorat i samarbete med Tomas Löfström och Birgitta Wallin (red.): *Detta land som aldrig var vår moder*. Dikter av indiska dalitpoeter och bilder av Savi Sawarkar. Stockholm: Tranan, 2006.
- *Indien: En introduktion*. Nävekvärn: Trädet 2004.
- National Geographic på svenska nr 6/2003, s 38-67. En artikel av T O'Neill och W A Allard.
- Tidningen "Sydasien". Se bl.a. Eva-Maria Hardtmann: *En annan värld är möjlig*, Sydasien 1/2004.

Eva-Maria Hardtmann, svensk socialantropolog som forskar om daliter.
Foto: Henrik Persson

Daliter – vad är det?

I texten på förra uppslaget om Vandana Shiva, och i den tidigare intervjun med Per-Arne Berglie, nämns en folkgrupp i Indien: daliterna. Daliterna brukar betraktas som uppkomna ur Indiens religiöst sanktionerade kastväsende, en hierarki som varat i över 3 500 år. Idag finns över 170 miljoner daliter.

Än idag är byar i Indien uppdelade i två delar, en för högre kaster, en för daliter. På restauranger måste daliter dricka ur särskilda muggar. Daliterna kallades förr "oberörbara". Men själva har de istället infört begreppet "dalit", som snarare betyder "förtryckt" eller "nertryckt". En del av dem har påpekat att det kanske snarare är de högre kasterna som är "oberörbara" och inte daliterna.

Daliter bor oftast som fattiga i Indiens slumområden. De utför bland mycket annat arbeten som har med avfall och avskräde att göra, och annat sådant som många av olika skäl inte vill befatta sig med. Deras arbeten, t ex att tömma latrintunnor, är ofta mycket tungt rent fysiskt.

Internationell dalitrörelse

Eva-Maria Hardtmann är socialantro-

polog och verksam vid Stockholms universitet. Hon doktorerade 2003 på en avhandling med namnet "Our Fury is Burning", "Vårt raseri brinner". Den handlar främst om dalitrörelsens internationella spridning och verksamhet. Bland invandrare från Indien i England finns det t ex många daliter.

I avhandlingen beskrivs också dalitrörelsens uppkomst och dess relation till olika religioner förutom hinduismen, t ex buddhismen.

"Kastsystemet är rasism"

Indiens författning och lagar förbjuder kastdiskriminering. Idag finns också daliter som har hög utbildning och arbetar med administration. Den före indiske presidenten Kocheiril Raman Narayanan var t ex av dalitursprung.

Kastsystemet är rasism. Brott mot daliterna är brott mot mänskliga rättigheter. Det påpekade Ruth Manorama, dalit och aktivist från Bangalore i södra Indien vid ett Sverigebesök 2001.

Dalitkvinnorna står lägst på skalan. En del av dem tvingas bli devadasier – "Guds tjänarinnor". I verkligheten innebär det att de blir de högre kasternas tjänare och sexslavar.

Men systemet kan bekämpas, påpekar Ruth Manorama:

– Det är som apartheid. Många trodde att det inte gick att ändra på, men det gick snabbt. Jag hyser samma förhoppningar när det gäller daliterna. Men vi behöver samma stöd från världen som apartheidmotsståndarna.

Henrik Persson

Medicin från regnskogen: Ja, men på ursprungsfolkens villkor

*Ficus macrophylla i australisk regnskog
Foto: Guillaume Blanchard.*

Det är praktiskt taget omöjligt att skilja mellan natur och kultur när det gäller naturvård. Människor i en by eller i ett nomadiskt samhälle vet ofta enormt mycket om de växter och djur som finns just i deras område. Och ursprungsfolket har rätt till sina kunskaper på samma sätt som en forskare har rätt till sina upptäckter.

Traditionell kunskap kan vara en stor tillgång när man försöker utveckla en hållbar förvaltning av ekosystemen. Folk som har levt nära naturen har ofta under generationernas lopp utarbetat ett sätt att ta tillvara naturens resurser utan att göra slut på dem. Till en viss del beror detta på att traditio-

nella samhällen ofta inte är så stora.

Skulle bytesdjuren börja ta slut i ett område, eller växtligheten bli glesare, finns det plats för människor att flytta på sig och låta naturen återhämta sig. Med en sådan liten och nomadisk befolkning har ekosystemet en större möjlighet att

*En urarinashaman. Urarinafolket bor kring floderna Chambira och Urituyacu i Peru.
Foto: B. Dean.*

klara av våra mänskliga misstag. Men om befolkningen ökar, eller ifall nya teknologier introduceras, rubbas det traditionella systemet snabbt.

För att kunna förvalta ekosystemen långsiktigt krävs det därför att de människor som känner till de gamla traditionerna är med och planerar för framtidens samhällen.

Regnskogarna är de mest artrika områdena på planeten med över hälften av alla existerande växter och djur. Många av de regnskogar som lever idag är över 100 miljoner år gamla. De är otroligt specialiserade ekosystem som rymmer över en miljon växt- och djurarter. Där finns det också fortfarande kvar ursprungsfolk som lyckats bevara sitt traditionella leverne och kunskaper, trots att krig, miljöförstörelse och exploatering utrotat många kulturer. Dessa människor, som fortfarande lever utanför de moderna samhällena, besitter en enorm kunskap om skogarna.

När regnskogarna förstörs och djur och växtarter utrotas förlorar vi alla en del av vårt arv. Den biologiska mångfalden har ett värde som står utanför ekonomiska och nationella intressen. De traditionella kulturer som fortfarande lever direkt av vad naturen kan ge är en del av vår mänskliga historia och mångfald.

Bevarandet av de tropiska skogarna är därför någonting som berör oss alla. Vi måste inse på vilka sätt våra handlingar hotar regnskogarna med alla dess växter, djur och mänskliga kulturer. Först då kan vi göra någonting för att rädda situationen.

Skövlingen av regnskogen

Vi människor är ett mycket allvarligt hot mot regnskogarnas fortsatta existens. På tre år förstörs tropisk regnskog motsvarande hela Sveriges yta till följd av skogsavverkning, markröjning för jordbruk och skogsbränder.

Fortsätter vi i den takten kommer ingen regnskog att finnas kvar i världen om 50 år! Det betyder att alla de miljoner djur och växter som lever i de tropiska regionerna kommer att försvinna. När en växt- eller djurart blir utrotad förlorar världen någonting som det tagit miljoner år av evolution att skapa.

Även människor hotas direkt av regnskogsskövlingen. De ursprungsfolk som fortfarande lever i skogarna riskerar också att utrotas. Och jord-

brukarna ligger illa till, eftersom det är regnskogarnas pålitliga bäckar som förser deras åkrar med vatten. När skogen huggs ner sinar vattnet.

Faktum är att hela planeten hotas av regnskogarnas förstörelse! De tropiska skogarna ser nämligen till att jordens klimat håller sig stabilt. De binder både vatten och värme, och dämpar alltför stora variationer i vädret runt om vårt klot.

Storskalig avverkning, okontrollerad handel och överdriven jakt är stora hot mot regnskogarnas växter och djur. Man tror att ungefär 15 procent av jordens kända växtarter är hotade idag. I genomsnitt utrotas tre växt- eller djurarter varje timme! Några av de växterna kanske inom sig hade botemedlet mot vår tids dödliga sjukdomar. När de försvann gick möjligheterna hitta medicinen mot aids eller cancer kanske förlorade för alltid.

Föröder urgammal regnskog – djuren blir "bushmeat"

Det tropiska trä vi använder här i västvärlden kommer från några få länder i världen. I dessa länder är det just exporten av timmer som står för den största skövlingen av regnskog.

En del företag marknadsför sig med att de återplanterar träd när de avverkar. Men nya plantor kan inte ersätta det ekosystem som de gamla skogarna skapat under tusentals år. Och det är just det ekosystemet som djuren, växterna och även vi själva är beroende av. Idag arbetar cirka 130 skogsföretag i Väst- och Centralafrikas regnskogar.

I Asien är regnskogarna så gott som avverkade redan. Men efterfrågan på tropiskt trä ökar fortfarande i Östasien, och de asiatiska skogsföretagen söker sig till Afrika och Sydamerika. Asiatiska skogsföretag har i allmänhet inga restriktioner alls när de avverkar.

Skogsarbetarna måste ju äta, och möjligheterna att ta med mat från städerna är dåliga. Istället ökar tjuvjakten, och jägarna passar på att transportera sina byteslaster på timmerbilarna via de skogsvägar som röjs, in till städerna för att sälja köttet, så kallad "bushmeat", på marknaden.

Det är mycket tveksamt om de afrikanska länderna tjänar någonting på att europeiska och asiatiska företag avverkar deras skogar. Afrikas

ekonomi skulle tjäna på att möbler och andra träprodukter tillverkades inom landet för att sedan exporteras till andra kontinenter.

Medicinalväxter: regnskogen är världens största apotek

Varje dag botas människor över hela världen från sina sjukdomar med mediciner som på ett eller annat sätt kommer från naturen. Fler än 35 000 olika växtarter används idag för framställning av mediciner! Hälften av de nya läkemedel som godkänns i västvärlden kommer direkt ifrån naturen.

Det amerikanska cancerinstitutet har hittills identifierat fler än 3000 växter som möjliga cancermediciner, och av dem kommer 70 procent från regnskogen. Minst 4000 växtarter har visat sig vara effektiva som preventivmedel. Idag har vi ännu bara testat en bråkdel av alla växter naturen gömmer. Många av dem vi inte testat skulle mycket väl kunna sitta inne med botemedlet mot vår tids dödliga sjukdomar.

Ursprungsfolkens läkare

I de traditionella samhällena finns läkekunniga personer, medicinmän, som kan diagnostisera och bota sjukdomar. Medicinmännen känner till ofantligt mycket om de lokala växterna och deras egenskaper. Det är en kunskap som har gått i arv från generation till generation, och i varje stam finns det bara ett fåtal invigda.

Medicinmännens kunskap bygger på århundraden av erfarenhet och ligger till grund för vår moderna läkekonst. 75 procent av de moderna mediciner vars aktiva substanser kommer från växter är resultatet av traditionell kunskap.

90 procent av de växter som medicinmän i traditionella samhällen använder visar sig ha effekt även då de testas i moderna laboratorier.

Det finns flera sätt att hitta regnskogens mediciner

En traditionell örtmedicin består antingen av hela växter eller av växtdelar som rötter, bark eller blad. Växterna är preparerade och blandade så att de medicinskt verksamma beståndsdelarna är balanserade. Är det däremot ett modernt läkemedel som ska framställas utgår man ifrån enstaka, kemiskt aktiva ämnen i växten. Ibland är det bara en enda sorts molekyl i växten

som används. Resten av läkemedlet skapas i laboratoriet.

När en läkemedelsforskare beger sig ut i regnskogarna för att leta efter nya medicinalväxter kan han göra på två sätt. Antingen kan han plocka med sig alla växter han kan hitta och ta med dem till laboratoriet. Där kan han sedan analysera alla växterna och se efter om de har några verksamma molekyler. Metoden kallas högkapacitetstestning, HTS. Det är ett nytt och snabbt sätt att analysera många olika växter.

Det andra sättet är att fråga medicinmännen som bor i trakten vilka växter de använder för att bota folkets sjukdomar. Det kallas traditionell etnobotanik. Forskaren får inte bara veta vilka växter som har medicinska egenskaper, utan också vilka delar av växten som ska användas. Dessutom får han lära sig hur de ska förberedas och blandas för att fungera bäst. Hemma i laboratoriet kan sedan molekylära analyser visa mer exakt hur växtmedicinen fungerar.

Majoriteten av världens befolkning har varken råd med eller tillgång till moderna mediciner. Med etnobotanisk forskning kan man, förutom att producera läkemedel till västvärlden, också hjälpa till att sprida ursprungsbefolkningarnas kunskaper om medicinalväxterna.

I södra Etiopien finns det till exempel en växt vars frön faller ut de värsta orenheterna ur vatten så att det blir drickbart. Men än så länge är det få som känner till detta. Kunskapen skulle vara av enorm betydelse för människorna i de delar av världen där vattenburna smittor fortfarande är ett stort problem.

Hållbar insamling av medicinalväxter

I världens regnskogar finns en ofantlig mångfald av växter. Många av dem har potential för att bota många svåra sjukdomar, som vi idag inte har några mediciner emot. Om vi ska kunna använda medicinalväxterna, utan att förstöra deras chanser att leva vidare, behöver vi kunskap.

Det är också viktigt att vi inser vad som hotar växterna, så att vi bättre kan skydda och bevara dem även åt framtida generationer. Under senare år har vi i västvärlden fått upp ögonen för naturläkemedel. Marknaden har expanderat och efterfrågan på

Nätverket mot rasism

...har adress:

Nätverket mot rasism

c/o Hasans vänner

Box 34

129 21 Hägersten

Hemsida: www.nmr.nu.

medicinalväxter har ökat dramatiskt.

Insamlandet av växter var förut en ganska småskalig sysselsättning, men nu har det blivit kommersiellt. Människor samlar medicinalväxter för att sälja dem och inte bara för att använda dem för eget bruk. Denna nya handel är ett allvarligt hot mot de populära växternas existens.

Om de vildväxande medicinalväxterna ska ha en chans måste de insamlas på ett hållbart sätt. Samlarna måste ta hänsyn till växtens återväxt, så att den kan växa även året därpå. Om bara en del av växten har medicinska egenskaper kan just den delen tas, medan resten av växten får stå kvar.

Hållbart insamlande kan också innebära att inte plocka precis alla växter som finns i ett område. Genom att plocka på några platser och lämna andra platser orörda kan växterna återhämta sig till nästa insamlings-tillfälle.

Biostöld: Vem äger skogens mediciner?

Människor i traditionella samhällen har använt sig av vilda medicinalväxter i alla tider. Och den moderna läkekonsten har använt sig av dessa människors kunskaper i århundraden.

I några decennier har västvärlden blundat för regnskogarnas möjligheter och istället forskat fram konstgjorda läkemedel i laboratorierna. Men nu har man återigen börjat intressera sig för ursprungsfolkens kunskaper och de tropiska skogarnas fantastiska möjligheter. Men vem har egentligen rätt till växterna? Och vem har rätten till kunskapen om dem?

Vad ett ursprungsfolk är kan vara svårt att bestämma rättsligt. Det samma gäller det traditionella sättet att hantera kunskap. Kollektiv kunskap, som gått i arv från generation till generation, kan inte tidsbestämmas enkelt. Det är inte heller lätt att säga vilka delar av medicinmännens kunnande som är privat respektive offentligt. Därför är det väldigt svårt att sätta patent på en sådan kunskap med hjälp av västerländsk juridik. Det gör att möjligheterna att skydda ursprungsfolkens kunskaper är begränsade. Men flera länder är på gång med lagar som ska värna om de inhemska och traditionella folkgruppernas kunskaper.

Tillstånd för användning av kunskaper

Det är också svårt att avgöra vem som har rätten till de gener i växterna, som ger dem deras medicinska egenskaper. Globala företag är i färd med att fin-kamma världens biologiska resurser, både växter och djur. De väljer ut intressanta gensekvenser och patenterar dem. Detta kallas biostöld, och det är ett växande problem.

Risken finns att människor förlorar rätten att använda de växter och djur som har dessa patenterade gener. Och med alla initiativ som pågår med genmanipulering av grödor och tamdjur kan en sådan situation snabbt bli förödande för jordbrukare världen över.

De länder som är mest utsatta för biostöld är de som har den största artrikedomen. De flesta av dessa länder finns i tredje världen, där regnskogarna finns. Det finns organisationer som arbetar för att skydda ursprungsfolkens rättigheter till de lokala växterna, särskilt de som används som mat eller medicin. Vissa länder kräver att få del av inkomsterna från de produkter som utvecklas genom biostölderna.

Den internationella konventionen för biologisk mångfald har regler om genetiskt material. Där står att man måste ha medgivande från de berörda parterna i förväg för att få samla in genetiskt material eller använda sig av traditionell kunskap.

Man måste också ha upprättat ömsesidiga villkor för hur materialet ska användas och hur pengarna ska fördelas. Reglerna i konventionen har resulterat i nationell lagstiftning på många håll i världen. En medicin-mans kunskaper är att betrakta som affärshemligheter. Om vi i västvärlden vill använda ursprungsfolkens kunskaper måste vi först få deras tillstånd.

Felicia Lidback

Felicia Lidback är biologistuderande och skriver för närvarande sitt examensarbete på Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU, i Uppsala.

Vill du veta mer?

... om kopplingen mellan biologisk och kulturell mångfald? Kontakta:

Tommy Lambrell
Projektsamordnare
Zoologiska avdelningen
Stiftelsen Skansen
Box 27807
115 93 Stockholm

08-442 80 49
070-731 41 25

tommy.lambrell@skansen.se

Uigurer i Sverige:

– Idag kämpar vi för mänskliga rättigheter

Han är uigur. Just nu bor han i Sverige och jag lyssnar till ett föredrag han håller i Stockholm. Uigurerna är en av Sveriges minsta invandrargrupper. I hela Europa utgör de bara 2000 personer.

Uigurerna är ursprungligen ett turkspråkigt folk i Centralasien. De flesta, kanske så många som 10 miljoner eller fler, lever idag i provinsen Xinjiang i nordvästra Kina. Området kallas av uigurerna fortfarande för Östturkestan – men det namnet har förbjudits av myndigheterna i Kina eftersom det anses uppmuntra till avskiljande av området.

– Jag började med att läsa på komvux här i Sverige, berättar den uiguriske föredragshållaren, som också har varit fri konstnär.

Flera religioner har påverkat

När det gäller uigurnas religiösa liv har bilden varit ganska komplex.

– Uigurerna hade från början en shamanistisk religion och trodde på naturens krafter. Himlen var viktig i denna gamla religion. Ett spår av detta med himlen som fortfarande finns kvar är att flaggan, Östturkestans flagga, är blå.

Men buddhism, manikeism, kristendom och framför allt islam blev de religioner som skulle komma att påverka uigurerna mest av allt. I Östturkestan/Xinjiang finns tre gamla städer: Kashgar, Yarkand och Khotan. De har historiskt haft nära kontakt med norra Indien och norra Afghanistan.

– Från och med 1650 var alla uigurer muslimer, konstaterar uigurrepresentanten. Uiguriska, som alltså tillhör den ural-altaiska språkfamiljen, skrivs idag med ett modifierat arabiskt alfabete.

Uigurer på Guantánamo

Regeringen i dagens Kina bemöter uigurnas krav på religionsfrihet med hårdast tänkbara medel. Uigurerna har också hamnat mitt i Bushs "krig mot terrorn" i och med att 10-15 uigurer fängslats på Guantánamobasen under jakten på terrorister över hela världen.

Fakta och lästips:

- Christian Tyler: *Wild West China. The Taming of Xinjiang.*
- Gunilla Törnqvist: *Svenskar bidrog till Östturkestans skriftspråk.* Artikel i Svenska Dagbladet 12/11 2006.

Dessa uigurer frikändes redan 2003 från alla anklagelser om terrorism, men flera av dem är kvar på Guantánamo. Orsaken är att inget land utom Albanien vill ta emot dem, och förs de till Kina riskerar de dödsstraff och tortyr.

– Idag kämpar vi för mänskliga rättigheter, säger uigurrepresentanten. Vi är inte separatister, men kineserna pekar ut oss som terrorister. De demokratiska länderna vill inte riktigt lyssna på oss. Kinesernas ekonomi växer. Men i själva verket är det exploatering av billig arbetskraft som pågår i Kina. Varorna på Claes Ohlson från Kina går sönder ...

Sverige och Östturkestan

Sverige har en gammal relation till uigurerna och Östturkestan. Svenska missionärer, forskare och upptäcktsresande som Sven Hedin och språkforskare som Gunnar Jarring – som avled för inte så länge sedan – reste mycket i denna del av världen.

Den mer okände Gustaf Raquette gjorde en uigurisk grammatik och ett uiguriskt-engelskt lexikon.

– Jodå, jag talade med Gunnar Jarring på telefon, berättar den uiguriske föredragshållaren.

Tack vare Gunnar Jarring har Sverige den tredje främsta samlingen i världen av östturkestanska handskrifter.

Under föredraget framkommer att flera i den lilla uiguriska invandrargruppen i Sverige hotas av utvisning av Migrationverket. Några av dem finns med i rummet där föredraget äger rum. Trots att de levt i flera år i Sverige vill myndigheterna alltså utvisa några av de uigurer som fått en fristad här.

Vilka hänsyn tar egentligen svenska myndigheter när det gäller uigurer och deras situation?

Henrik Persson

Foto: Henrik Persson

Namnet Östturkestan, som används av uigurer, har förbjudits av myndigheterna i Kina. Här uigurer på ett möte i Stockholm.

Innehåll

Förord, och några tack	3
Inledning: Och efter Mångkulturåret?	4
Raffi Genjoyian, armenier: – Armenier i alla länder	9
Mihran Demirian: – Det finns en samhörighet mellan alla armenier	10
Den armeniska gemenskapen i Sverige.....	12
Årtal ur Armeniens historia.....	13
Historiekonferens om armeniska folkmordet 1915:	16
Farshad Varahram, zoroastrier: Zarathustras lära behövs än idag	18
Zoroastrier, kurd och vegan	22
Irak – har vi sanningen?.....	24
Jan Hjärpe, islamolog, om Irakkrisen: Efter Saddam och Bush – återgång till klan och religion	29
– Motståndskontakter mellan shiiter och sunniter	30
Mandéerna – en religiös minoritet i Mellanöstern	32
Mandéerna – tankar och riter	34
Årtal ur mandéernas historia.....	35
Möte med Sadi Sadoon: Sött, rinnande vatten	36
Per-Arne Berglie, buddhismforskare: – Religioner är varken onda eller goda	40
Ulf Drobin, religionshistoriker: – Det fanns en välutvecklad religion i det forna Norden	44
Ett exempel från Australien: Vems tro? Vems historia? Vems land?	50
Forskning om gravskändning	53
Vandana Shiva – kärnfysiker och miljöaktivist i Indien: Mångfald är det enda hållbara.....	54
Daliter – vad är det?	56
Medicin från regnskogen: Ja, men på ursprungsfolkens villkor	57
Uigurer i Sverige: Idag kämpar vi för mänskliga rättigheter.....	61
Ung – och zoroastrier.....	63
Rätten att vara ateist.....	63
Mångfald – en framkomlig väg.....	64

Hittills utkomna skrifter och böcker i serien Kulturdebatt

- 1 Henrik Persson (red): *Samerna – hot, motstånd, tradition*. 1988, ny upplaga 1995.
- 2 Gabriele Scheidegger: *Vilda Österns indianer och Sibiriens erövring*. 1989.
- 3 Torvald Olsson och Lukas Werth: *Sjaskalerna – nomader i kastsamhällets utkant*. 1990.
- 4 Christer Norström (red): *Adivasi – de ursprungliga, om stamfolk i Indien*. Under arbete.
- 5 Charles Câmara och Henrik Persson (red): *Möten med zigenare i Europa*. 1994.
- 6 Gudrun Utas (red): *Vi har regn men inte vatten. Om uranbrytning och ursprungsfolk*. 1994.
- 7 Annika Efring (red): *Hat och hot – en bok om främlingsfientlighet och rasism*. 1996.
- 8 Lillemor Ingevaldsson (red): *Mammon mot Gaia? Om utrotning av ursprungsfolk*. 1997.
- 9 *Solidaritet med hotade folk och kulturer! Föreningen Fjärde Världens plattform och stadgar*. 1995.
- 10 Henrik Persson (red): *Möten med Fjärde Världen 1984-2000*. Dokumentation. 2000.
- 11 Henrik Persson och Ola Persson (red): *Mångkultur, minoritet och tro*. 2007

Beställ skrifterna från
Föreningen Fjärde Världen
Klara Södra Kyrkogata 20
Box 163 20
103 26 Stockholm

Ring in din beställning på 08-84 49 15,
faxes 08-20 12 52
eller e-posta till post@f4world.org
Besök också vår hemsida
www.f4world.org.

Ung – och zoroastrier

” – I Iran är mabad – den ”heliga” byggnaden – en mötesplats där man träffar varandra, firar högtider och har trevligt. Här påverkar religionen min vardag på ett indirekt sätt genom mina tankar och handlingar. Jag försöker att leva efter mottot ”goda tankar, goda ord och goda gärningar”. Vara en god människa helt enkelt, säger 20-åriga Nairika Poorrostami som är uppvuxen i en zoroastrisk familj och genomförde initiationsritualen sedreh-pushi när hon var åtta år.

/.../ Firandet av Nowrooz (det persiska/iranska/kurdiska nyåret) är en kvarleva av zoroastrismen. Under eldfeften hoppar man över eldbränsor för att symboliskt rena sig själv och ta bort det negativa inom en inför det nya året.

/.../ Inom zoroastrismen talas det inte mycket om vad som händer efter döden.

– Det verkar för mig vara väldigt logiskt eftersom ingen människa exakt vet vad som händer efter döden.

Nairika Poorrostami
Foto: Lisa Wikstrand

Varför ska man då tro saker som kanske inte stämmer? /.../

– Mullorna i Iran har försökt att avskaffa och förbjuda traditionen, men lyckligtvis utan resultat, säger Nairika och tillägger att hon tycker det är viktigt att komma ihåg att Iran och andra länder ursprungligen var zoroastriska./.../

– Tyvärr är det inte många svensk-

ar som känner till zoroastrismen, vilket gör att jag alltid får sitta och förklara från grunden vad det är jag tror på. Jag har till och med fått kommentaren: ”Är du säker på att det är en religion, det låter som om du hittar på det?”. Det gör mig lite upprörd eftersom jag tycker att man i skolan ska få inblick i fler religioner än de ”vanliga” stora världsreligionerna, säger Nairika. ”

(Ur en längre artikel av Parmis Jamshidi i Göteborgsposten)

Rätten att vara ateist

Vi tänker oss kanske gärna att alla människor i länder som tillhör en kultursfär, t ex Irans, är religiösa. Så är det inte. I Svenska Dagbladet den 2/1 2007 berättade iranskan Mahin Alipour om sin väg till att inte ha någon religion, till att vara ateist.

” På universitetet i Ahwaz i Iran gick hon en agronomutbildning. Där tillhörde hon en vänstergrupp som ville motverka klasskillnader i samhället. Senare fick Mahin lämna universitetet. Islamisering pågick och hon fick heller inget jobb. Senare såg hon sig tvungen att fly från Iran. Hon kom till Sverige och skilde sig efter ett tag.

En stor del av sin tid ägnar Mahin nu åt organisationer för försvar av kvinnors rättigheter.

– Kvinnoförtryck i religionens nämn är en kränkning av de mänskliga rättigheterna, säger hon.

– Att religion ändå existerar beror på att någon som tjänar på det kan använda tron som förtryckarmedel.

Mahin bor idag i södra Stockholm och är ensamstående mamma.

– Nyligen skulle min sons dagis åka till kyrkan och jag sade då att han inte skulle följa med. /.../ Barn ska leka och inte hålla på med religion. ”

(Ur en längre artikel av Anna Lagerblad i SvD-serien ”Utan Gud”)

Föreningen Fjärde Världen

arbetar mot främlingsfientlighet och rasism och till stöd för urprungsfolk och etniska minoriteter, ger ut tidningen Fjärde Världen och skriftserien Kulturdebatt.

För medlemskap, prenumeration, plattform och stadgar, kontakta: Fjärde Världen
Klara Södra Kyrkogata 20
Box 16320
103 26 Stockholm
Tel. 08-84 49 15
post@f4world.org
www.f4world.org
Pg 479 54 91-2
Medlemskap 200 kr.

Nätverket mot krig

... består av en bred samling folkrörelser, ideella föreningar, politiska partier, kulturföreningar, religiösa samfund etc som gick samman för att förhindra ett krig mot Irak. Nätverket bildades på ett möte i september 2002 och har sedan dess genomfört ett antal demonstrationer, seminarier och andra arrangemang.

Adress: Tegelviksgatan 40
116 41 Stockholm
Hemsida: www.motkrig.org

Mångfald – en framkomlig väg

Det finns kulturer och religioner inom de större invandrar- och flyktinggrupperna som ännu är relativt okända. Det handlar i många fall om grupper som historiskt och i nutid utsatts för svåra förföljelser vilka ännu pågår. Syftet med denna skrift är att göra några av dem mer kända. Här finns intervjuer med och texter om armenier, zoroastrier och mandéer.

Som komplettering och bakgrund belyses i skriften också aspekter på historien bakom krigen i Irak, andra religioner som buddhismen och religionen i det forna Norden. Dessutom ges exempel på hur lokalbefolkning i dagens Indien, liksom olika ursprungsfolk,

t.ex. australier och folk i regnskogarna, som med sin egen syn på sin naturomgivning, hamnar i kollision med exploatering och kolonialism.

Mångfald, både i kulturerna och naturen är det som i skriften pekas ut som en framkomlig väg i lösningen på vissa av de problem som världen står inför.

Denna skrift utgör del i ett projekt som ekonomiskt stöds av kulturförvaltningen i Stockholms stad. Projektet innefattar samtalssmöten, föredrag och annan informationsverksamhet.

Henrik Persson,
ansvarig projektledare